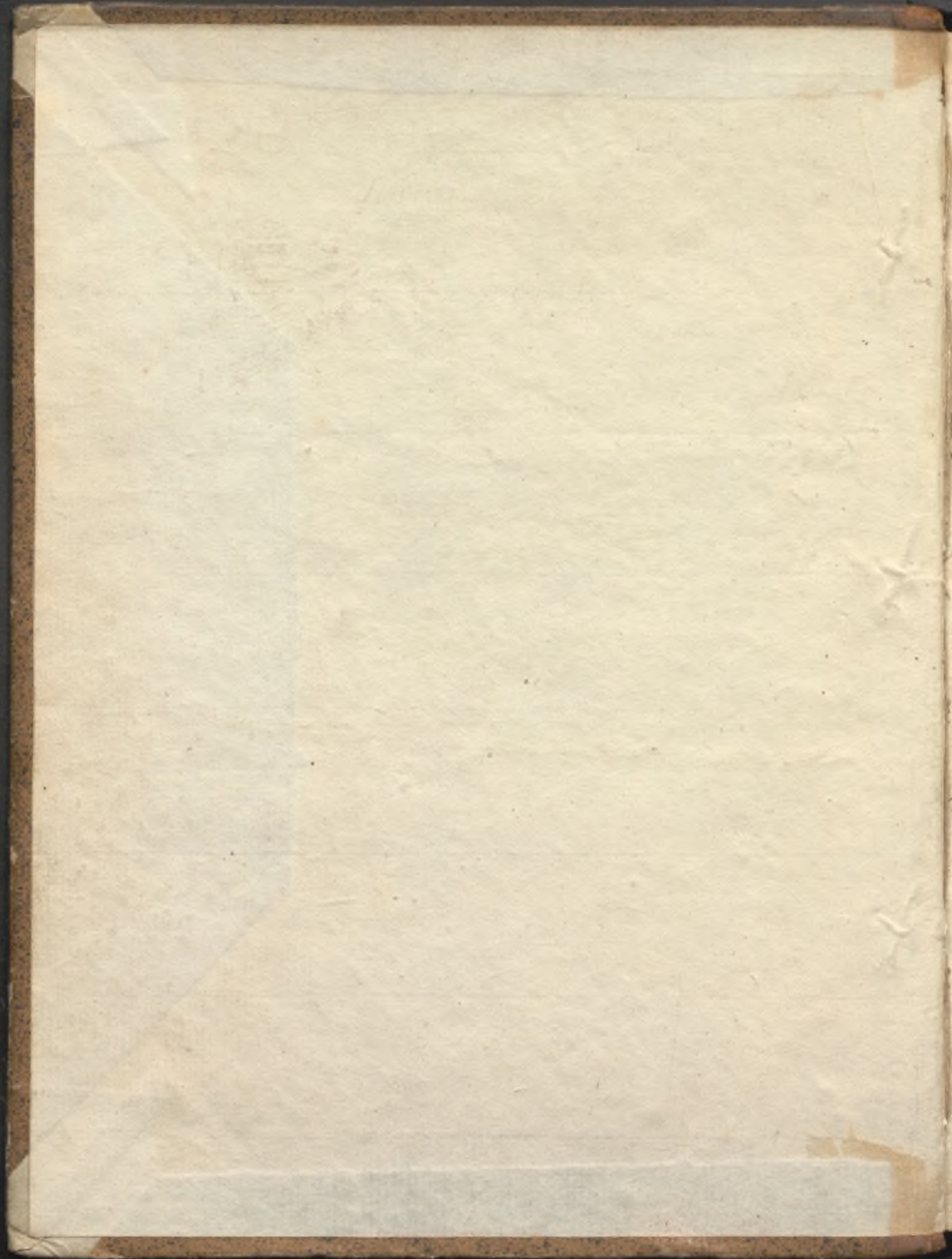

L'ADRESSE
DE LA BIBLIOTHEQUE

Bord / 316

R. 93056

G. de L'Esclapart, sculp.

Ph. Leleu, del.

C. Nodding, sculp.

GRONDLEGGINGE
DER
TEEKEN-KONST,

Zynde een korte en zekere weg om door middel van de *Geometrie* of *Meetkunde*, de Teeken-konst volkomen te leeren.

DOOR
GERARD DE LAIRESSE.

EERSTE DEEL.
TWEEDE DRUK.

AMSTERDAM by GERRIT TIELENBURG,
Boekverkoper in de Gasthuys-Moolenstraat, 1766.

GRONDDEEGINGE

DER

TEKST

van de ...

1803

GERAAD DE LAARST

EERSTE DEEL

TWEEDE DEEL

AMSTERDAM by ERNST THIRIBURG
Bokverkoop in de Guldens-Moedersman, 1766

OPDRAGT

Aan de Konstlievende

H E E R E N

V A N O N S

KONSTGENOOTSCHAP,

Onder de Sinspreuk *Ingenio & labore.*

WAARDE VRINDEN.

DE Reeden die my aangemaand heeft, om de eestelingen myner arbeid, u lieden op te offeren, is geweest, de verpligtinge van dankbaarheid, die ik aan myn getrouwe vrienden schuldig ben; want zedert dat het ongeval my van 't gezicht beroofde, dat niet alleen my 't zien, maar bykans alle lust en genegentheid tot de Konst weg rukte, en my in een staat als Leevendig dood hield: Doch den Heemel met myn treurige tyd bewogen, gaf my te verstaan, hoe dat ik best myn Leedige uren zoude kunnen werktellig maaken, 't geen in 't eerst wel wat bezwaart, maar daar na doch gemakkelyk vond. Waar in gy lieden, niet alleen myn lust hebt vermeerderd, en uit den slaap der treurigen opgewekt; maar ook in kragten gesterkt, en onder een vreedzaame eenigheid, nu by de elfjaaren, deze vergaadering in myn huis bygewoond, het welke ik voor 't aldergrooſte geluk waardeer dat voor my konde bedagt werden; dewyl Gy Lieden my altyd als vriend bejeggent, en ook aanleiding tot nieuwe denkbeelden hebt gee-

O P D R A G T.

geeven, ja zo, dat 'er op allerlei wyze van de Konst, in 't
 breede werd gesproken, vermits gy lieden alle Konst-oeffe-
 naars zyt. Door welke standvastige ieverzucht tot deze E-
 dele Oeffening, ik geleegentheid tot Redenkaavelinge, en
 stof om te schryven gekreegen heb: ja myn neergeslaagen
 Geest, is daar door zo ver opgequeekt geworden, dat ik de
 Grondslag van iever, tot opbouw myner kennis, aan U L.
 Perzonen verschuldigt ben. Terwyl ik myn meeste vleid
 heb aangewend, om deze Konst, die voor alle mensche zo
 noodzaakelyk is, tot noch toe, met geen wisse en vaste
 Reegels beschreeven, eens uit de duistere gronden klaar op
 te helderen. 't Is waar dat doen ik by 't gezicht was, voor
 een Schilder, na proportie meede wel wat heb geweeten, en
 daar ook wel beginnen van te schryven, maar wie zou die
 de Theorie verstaat, en zyn gezicht heeft, zo veel tyd willen
 neemen als 'er van nooden is, om het duidelyk en klaar te doen
 begrypen, al het geen deze Konst betreft? zou hy zyn tyd
 met meerder nut en voordeel voor hem, niet beeter kunnen
 besteeden, met zich in de Praktyd te oefnen? Daar doch
 de noodzakelykheid van 't schryven voor een Konstenaar,
 heel veel aan geleegeen is, want het de Memorie zonder op 't
 papier te rusten, onmogelyk dragen kan. 'T is myn wel
 leed, dat ik in myn tyd niet meer geschreeven heb, en 't zal
 my nooit berouwen zo veel moeiten aangewend te hebben,
 te meer, om dat ik zedert het voorzeide ongeval, meer in de
 Konst, als by myn gezicht heb gezien. Gelieft dan dit
 Tractaatje met zodanigen gunst te ontfangen, als het UL.
 werd opgedragen, om by geleegentheid en lust, zo der alte-
 mets een half uurtje mogt overschieten, daar in te besteeden;
 mogelyk zal in het zelve iets gevonden worden, dat met UL.
 aller zinlykheid en smaak over een komt. Doch ik verzoek bui-
 ten dit, myn geneegene vrienden, dat gy lieden, in 't genee daar
ik

O P D R A G T.

ik te weinig, of te verre mogte ingegaan zyn, door UL. Vriendlieventheid te verſchoonen, en my verders, met UL. Broederlyke geneegentheid by te woonen, om 'tvoornemen van 't groote Boek, waar van dit een voorloper is, met Liefde en geneegentheid, aan alle Konſtminnende op te oefferen. Verhoopende, dat den Heemel in dit ons voorneemen wil begunſtigen, en dat UL. alleen meer en meer met gezontheid en voorſpoed, mocht gezegent worden. Dit wenscht hy, die is, en blyft

UL. Aller toegedaane Vriend,

GERARD DE LAIRESSE.

S C H E T S
Van de
GRONDLEGGINGE
D E R
T E E K E N - K O N S T ,
D O O R
G E R A R D D E L A I R E S S E .

E blinde Ziender, welkers trant
Van dichten, door heel Griekenland,
De Poëzy in eeren bragt,
Word, om zyn geeft, noch hoog geacht,
Al strekte 't hem tot weinig baat.

Al wat 'er toen geen Meçenaat,
Zo kreeg Homeer nochtans de naam
Van Vorst der Dicht'ren, door de Faam,
Die zyne Kunst in top verhief.
Elk kreeg de Zanggodinnen lief,
Toen elk verstant en oogen kreeg,
Dit bragt een Blindeman te weeg.
Dus won LAIRESSE ook ieders gunst,
Zo dra als hy de Schilderkunst,
De zuster van de Poëzy,
In top bragt, door zyn Schildery.
Hy deed hier, in ons Nederland,
Italien, op zynen trant,
Verlekkeren, en Roome zelf
Verheft zyn Kunst aan 't Kunstgewelf.

Daar

Daar Puiktafreelen staan geplaatst,
Zo dat zyn lof, te rug geaatst,
Den Neederland'ren zuift door 't oor,
Alwaar men hem, als in een koor,
En * ring van wakk're Geesten fluit.
Daar munt hy boven and'ren uit,
Als hy, die nu 't gezicht niet heeft,
Den Kunstenaaren lessen geeft,
Zo wel als aan de Schilderjeugd.
Hier zien wy hem die ed'le deugd
Nu oeffenen, en in 't begin
Eens kinderachtig, om de min
En liefde, van de Jongelingschap,
Te trekken, en op de eerste trap
Te leiden. 't Is verftandig zyn
Hier kinds te weezen in den fchyn.
Men fleur' zich aan geen kinderpraat,
Daar zich de Jeugd zo leeren laat.
Eerft leert hy, eer men loflyk dwaal,
De Paffer, en het Liniaal,
Net hand'len. eer men fleek van grond,
En Vierkant, Driehoek, Regt en Rond,
Moet dan wel regt begreepen zyn,
Eer elk wiskunftig trek zyn lyn.
Dan oogtmen op den Horizont,
En 't Zichteind, daar het al na 'er rond,
En daar men 't al na 'er wyken ziet,
Zo op den voorgrond, als 't Verfchiet.
Hier doet hy, aan die Plutus eert,
Met een bezeffen, hoe verkeert
Men de oeffening der Kunften duid,
En welk een nut dat ieder uit
De Teekenkunst al kan ontftaan,
Al is men al met geld bela'en.

* In zyn
weeke-
lykfche
Byeen-
komt.

Als ons 't Geluk den nek toekeert
Dan word de kennis wel begeert.
De Weetenschap verduurt den Tyd;
Maar 't Goud dat raakt men ligtlyk kwyf.
Dit word den Midas niet gewaar
Voor dat hy eerst zit in 't gévaar.
Eer hoort dien Ezelskop geen raad
Voor dat hem de Onderweizing haat.
Ook dient 'er, tot de Schilderkunft,
Geen grof vernuft. Wie eer haar gunft
Te Roome zegt, moest edel zyn,
Of vrygebooren, buiten pyn
En banden; maar LAIRESSE leert
Dat wie door Streelgeest geregeert,
En door Natuur word aangezet,
Dat die niet in zyn drift belet
Moet zyn, op dat de Jeugd de luft
En 't ievervuur nooit voel gebluft:
Dies brengt hy hier Achilles by,
Die liever 't fwaard gord op de zy,
Dan zig in 't pronkgewaad, heel zacht,
Te houden by het vrouwgeflacht,
Waarom hy, door Uiffes vond,
Daar hy in Juffrenkleeding ftond,
Zich zelf, en zynen aart, ontdekt,
Waar door de Jeugd word opgewekt
Om fteeds zich zelf gelyk te zyn,
De Deugd te minnen, niet den fchyn,
En dapperlyk te gaan ten ftryd,
Niet met geweer, maar kool en kryt,
Op dat men, als een held in 't perk,
Aldus gekent werd', door zyn werk,
En eeuwige eer alom behaal,
Al fchoon gehaate Laftertaal

Den Kunstenaaren, die 't Geluk
Ontbeeren, steeds met smaad en druk,
Te keer gaat, schoon de maag're Nyd
Hen 't slangengift in 't aanzicht smyt,
De grootste Geesten gaan niet vry.
Homeer al wierd uw Poëzy,
Gelyk LAIRESSES Schilderkunst,
In top gevoert, waar kreeg gy gunst?
O Kume, u blyft die schande by,
Want gy waart blinder noch dan hy,
Wiens eer te geener tyd versterft.
Apelles, die geen glory derft,
Zo lang de Kunst in eere blyft,
Hoe wierd de Laster toen gestyft,
Wanneer Antiphilus u dacht
By Ptolomeus gantsch veracht
Te maaken. Groote Geest van Dyk,
Hoe lag uw Tafereel in 't slyk,
Wanneer gy staat noch goed bezat!
Hoe wierd die eed'le Kunst beklad!
Maar toen gy wierd ten throon gestelt,
Wat gold die zelve Kunst al geld!
Wie dan verstand en oogen heeft,
Zie wie zyn naam voor eeuwig leeft,
Een botte gunsteling of dry
Maakt dat een flechte Schildery
Veel geld geacht word waard te zyn.
Men word beguicheld door den schyn.
Dit onderdrukt den naam en geest
Van hem, die waardig waar geweest
Verheft te weezen, door de Faam,
Tot aan 't gestarnte om zynen naam.
Nu voert hy Jongelingen aan,
En leid hen op de regte baan,

* *

En

En steld in 't eind' de Laocoon,
 En Grieksche Venus hen ten toon,
 Met de Antinous, wanneerze regt
 Verstaan wat hen is voor geleg,
 Al eer men aan het heerlyk Beeld,
 Al waar iet Goddelyks in speeld,
 Niet als een Promotheus ooit fla
 De hand, en raake in ongena.
 Dan looft hy 't Burgervaderschap
 Aan Y en Amstel, om den trap
 Gelegt na 'er 't Schilderkunstgewelf,
 Alwaar die eed'le Kunst reeds zelf
 Praalt, ofze in 't marm're Tempelrond,
 In 't grootfch Italiën, hier stond,
 Of wel te Roome, op 't Kapitool.
 Dank * WITSEN voor dat vrye School,
 Wiens naam, gelyk een Mecenaat
 Van onzen Tyd, ook nooit vergaat;
 Maar die, gelyk een' wakk'ren Held,
 Tot aan 't gestarnte word gestelt.
 Hy eindigt dan door 't Twaaleftral.
 Kunstlessen, die ons heel en al
 't Volmaakste voorwerp kennen doen,
 En leert voor 't schynfchoon zig te hoën,
 En 't rookrig Lamplicht nooit zo hoog
 Te stellen als den dag voor 't oog.
 Men Teekene by 't helder licht.
 Al mist LAIRESSE zyn gezicht,
 Hy stelt, men zegge wat men mag,
 De Kunst dus in een' held'ren dag.

* JONAS
 WIT-
 SEN Ge-
 heym-
 fchryver
 der Stad
 Amstel-
 dam.

CORNELIS SWEERTS.

Aan den Konftryken Heere
GERARD DE LAIRESSE,
Toen zyn E. zyn Traëtaat, genaamt de
GRONDLEGGINGE
DER
TEKENKONST.

Door den Druk gemeen maakte.

LS 't met den Adelaar niet styl genoeg gevlogen?
ô GERARD! daar uw Werk, bemind en hoog geacht,
Werd tegens dierbaar Goud begeerig opgewogen:
Gy hebt de Schilder-konst weêr in haar volle kracht
Gestelt, zoo lang voor heen berooft van glans en luister,
En haar verheerlykt dus op den Throon gezet.
Blaakt noch dat edel vuur door 't Akelige duyfter?
Dat konftbegeerigen de rechte wegen niet
En zeker aanwyft, om niet flinks van 't spoor te dwaalen;
Wie zal uw zorge: wie uw' aangewende vlyt,
Wie zal dit Puyk-juweel doch duur genoeg betaalen?
Dat zelfs, zo waardig aan Minerv' zich heeft gewydt,
Bedank ô Schilder-geest! den arbeyd van LAIRESSE,
Bedank eerbiediglyk zyn hoog verlicht verstand,
Schoon hy door 't noodlot moest zyn' dierbaare oogen misfen,
Hy leyd u echter, als verziende by de hand
In 't edel Leerschool, daar Euterp' haar Liefelingen
Kloek onderwyft, en stip op 't breyn der geesten loert,
Wie van hen magtig is, om zo verr' door te dringen
Tot daar Urania hem styl ten hemel voerd.
Hier legt de rechte grond van schaduwen, en dagen,
En omtrek 't hoog, en laag, houd hier de rechte streck,
Slaat deze weg maar in dan zult gy nooyt beklagen
Uw tyd, noch oeffening: wyl ik LAIRESSE smeek
Voor u, om 't werk, waar door de Tyber noch zal hooren,
Dat aan den Amstel is de Schilderkonst herbooren.

W. van der HOEVEN.

Op het Werk van de Heer

GERARD DE LAIREISSE.

Hoofd der Nederlandze Schilders.

Wanneer zyn Ed. den Nederlander met zyne onderrich-
tingen in de Teekenkonst vereerden.

DE Schilderkonst van ouds verheerlykt en geacht,
Heeft altoos zuylen tot haare opbouw voortgebracht
Zelfde achting die zy, door haar Luyster heeft verkreegen,
Heeft haare Konstenaar gekroond met eere en zeegen.

Ja ALEXANDER, die het gantse waereld rond
Regeerden, wierd door min tot deze Konst gewond:
Hy geeft APPEL zyn lief *Kampaspe*, om hem het Leeven
En dat dier waarde Konst, ook te eevens weër te geeven.
Wat eedelmoedigheid! wat groote Heldendaad;
't Verlaten van een Lief die 't meest aan 't herte gaat,
Om Konst en Konstenaar by 't leeven te behouwdens;
Wat eerkrans vlegt myn pen nu niet om 't hoofd der Ouden?
Maar, ach! de bitze nyd die de een tot de ander draagd,
Heeft hunnen yver en de glantz der Konst vertraagd.
Tot wat volmaaktheid waar' haar luyster niet gekomen,
Zo ons de Grieken en de Konstenaars van Rome
Eens hadden aangetoond de midd'len, om de tyd
Te spaaren, en de konst door arbeid en door vlyt
Tot Haar volkomen staat en hooger trap te heffen?
Wien zag men 't lange werk tot zulk een eind bezeffen?
En 's Leevens korten duur? De gronden hunner konst
Die storven nevens hen: Wie is ooit door hun gonst

Bevoorrecht? 't stond elk vry hun arbeid na te spooren,
Maar, door het wichtig werk, ging moed en luist verloren.

LAIRESSE alleen die waagd zyn tyd, en vat vol moed
Dien arbeid by der hand: hy toond op welk een voet
Wy, tot desselfs geheim, heel veilig kunnen naad'ren,
Beichouw zyn vlyt en geeft in deze weinig blaad'ren:
Zie wat hy de oudheid heeft, door zyn verstand, ontroofd.

O Landgenoot! wat nut hangd u nu boven 't hoofd!
Geniet nu nevens my het heil voor u beschooren.
Hy, die het zonnelicht heeft door zyn vlyt verloren,
Baard u een lich der Geest en toond de Leerling aan,
Hoe zeker en hoe kort, hy tot die konst kan gaan.
Volg, volg dit veilig spoor; ja leer nu, door een blinden,
O wonderwerk! de weg door duysternissen vinden.
Weest dankbaar voor zyn moeyte en vlegd een eere krans,
Die nimmermeer verwelkt, om 't hoofd des waarden MANS.

Amsterd. den 28 van Hoogman

1701

F. de KAARSGIETER.

NOOD.

NOODZAKELYK VOORBERICHT

A A N D E N

L E Z E R .

Et is de waereld genoegzaam bekend, hoe veel het gierlyk huzel, de welstand eener schoone gestalte bevordert daar benevens dat een vloeyende styl, zeer groot vermogen heeft, om een geschrift smaakelyk te maaken: doch myn voorneemen is niet, de Kunstlievende Lezer met uitgekipte woorden, of zeldzame voorvallen, by de Historie-Schryvers genoeg bekend; de deftigheid van de al-oude Teekenkonst, nevens des zelfs gezach en vermogen, op het breedste af te maalen; maar alleen tot nut en Leerzaamheid te strekken, 't geen het eenigste doelwit is, dat ik met al myn poogingen zoek te treffen: Hier van daan komt het dat ik zoo lang in twyffel ben geweest, op wat wyze, en in welk gewaad, ik dit Boekje, den Konst-beminnaars zoude deelachtig maaken, om lust te verwekken tot het zelve aan te neemen, te leezen, en op een gemakkelyke manier te leeren. Wanneer ik overdacht, niet te kunnen missen; de voorbeelden van zoo veel deftige Schryvers te volgen, welke in onze Eeuw, deeze Stof zoo heerlyk en groots verhandelt, echter alle noch eenige noodzaakelyke dienstigbeden overgeslagen hebben, waar over men zich niet heeft te verwonderen, nademaal deeze konst zo overvloedig is, dat men daar in nooit volleerd kan worden, noch die genoeg in haar volmaaktheid beschryven. Derhalven het den Lezer moogelyk vreemd voorkomen zal, dat ik dit weetende, het zelve werk evenwel heb derven onderstaan. Maar door dien het reeds in myn gelukkige staat gedoodverft was, heb ik geen beter middel weten te bedenken om myn zwaarmoedige gedachten te verdryven, als met het zelve, naar myn zwak verstand, door een gewoomelyke Schildergeest gedreeven, eens op te maaken. Nogtans ben ik in 't eerst, door andere denkbeelden wederhouden geworden, die my erinnerde, dat een zelve zaak,

A A N D E N L E Z E R .

zaak, alleen door verschillende bewoordinge van verscheide Auteurs, aan de waereld is mede gedeeld: En om my aan dit eigenste ongeval niet deelachtig te maaken, heb ik een nieuwe wyze verkoren, om dat ik nieuwe zaaken, echter dezelve Konst betreffende, het licht meen te doen zien; boewel verzekert zynde, dat ik van de meeste menschen met dezelve Kouleur zal geverft worden 't welk ik my licht kan getroosten, dewyl den Hemel my veel zwaarder hinderpaalen heeft doen te boven komen: Als voor eerst, de onbekwaamheid die ik hebbe van de duitze taal, welke my niet eigen is, nabehooren te kunnen gebruiken, om het innerste myner gedachten te uiten. En om zulks in 't Frans te doen, docht my ook niet raadzaam, vermits ik zo lang in Holland gewoond hebbende, de Franse Taal byna afgewend ben. Eindelyk myne Blindheid sebeen alleen zwaarrigheid genoeg om my alle hoop af te snyden, waar door ik tot een gelukkig einde van myn voorneemen konde geraaken; Maar deze reedenen hebben my al t'zamen niet kunnen wederhouden, om myn Talent, door een brandende iever tot de Konst ontstooken, na myn vermoogen, de Konstminnende mede te deelen. Ik kan ook niet stilzwygende voor by gaan, wat groote dankbaarheid ik de Heemel verschuldigt ben, die met myn smart bewoogen, zich eindelyk over my ontfermt heeft, door al die zwaarrigheden weg te neemen, en my te begunstigen, door de oogen des Verstands te verlichten, de Memorie en Zinnen te versterken en myn hand te geleiden. Zo dan iemand wegens de eenvoudigheid des Styls, ofte eenige andere kleinigheden mogt beginnen te Schimpen, en een kinderlyke doeninge te noemen; zulks trek ik my niet aan, ja hoe kinderachtig het zelve ook zy, als het maar tot vrugt kan strekken. Ten anderen, oordeel ik door een gemeene, of Burgerlyke manier van spreken, meerder te weeg te kunnen brengen, als met een hoogdraavende styl; die hier ook niet dienstig zyn zou, alzo zulks in 't hart der jonge jeugt niet indringen kan. Derhalven ik niet als een Orateur gelyk reeds gezegt hebbe, maar als een Konstminnende te voorschyn kom, die alleen op een duidelyke, en voor al de waereld verstaanbare wyze, dezelve op het doek hebbe gesteld, en door myn Zoons daar van af doen schryven, de yverzuchtige Liefhebbers der Teekenkonst, op offere. Hebbe daarom dit Boekje uitgegeeven, tot onderwyzinge der eerste beginsselen voor de jonkheid, en ook vervolgens voor ieder een, niemand uitgezondert, ten hoogste, dienstig en voordeelig, alzo het een hulpmiddel is, om alle menschen tot de kennis te geleiden, waar door zy bekwaam werden, tot het aanvaarden van alle

AAN DEN LEZER.

alle Konsten en Wetenschappen; als Schilderkunde, Boukunde, Graveerkunde, Beeldhouwery, Landmeetary &c. die alle zonder Pen of Kreon, onmooglyk kunnen geoeffent of geleerd worden. Ik heb mede daar plaaten in laten stellen, om de zwakheid van het begrip der jonge jeugt, te hulp te komen, dat ik geloof my niemand misprijzen zal, als de nyd alleen. Maar die is nu zo kennelyk en oud, dat ik my daar niet eens om zal verzetten, maar denken, dat de pylen der Nyd op het Schild van de Deugd weer af stuiten. Zoo gy dan Goedgunstigen Lezer de moeiten gelieft te neemen, van dit klein staaltje myner geneeigentheid, tot het einde, met aandacht door te blaaderen; twyffele ik niet, of gy zult 'er méer in vinden, dan het uiterlyk beloofd: En zo het u mogt behaagen, zal ik my verplicht achten, om het ander Boek, tot vordring in de Schilderkonst, kort te laten volgen.

GRONDLEGGINGE
DER
TEEKEN-KONST,
ZYNDE

Een korte en zekere weg, om door middel van
de Geometrie of Meetkunde, de Teeken-
konst volkoomen te leeren

Elyk het Alphabet of kennis der Letteren, de eerste inleidinge van de Letterkonst is, zo is desgelyks de Meetkunde; het eerste *beginzel* die ons tot de Teekenkonst geleid, buiten de welke het gantsch onmoogelyk is, om daar toe, zoo wel als tot andere Konsten of wetenschappen, te geraaken. Want door de zelve, leertmen de lengte en breedte, recht en krom, dwarsze, scheef, rond, ovaal, vierkant, zes of achtkantig, geboogen, inwendig, uitwendig, en alle andere bedenkelyke figuren, door middel van trekken of streepen. Nu is de vraag, of 'er wel iets in de waereld bedagt kan worden dat eenig weezen heeft, hoedaanig dat ook zoude moogen zyn, of het is in de voornoemde liniamenten begreepen? wy antwoorden geen de minste. Wel aan, laaten wy dan de Jeugt, die dingen voor af tot een les geeven, en haar daar zo lang meede beezich houden, tot dat zy dezelve vast in haar geheughenis hebben ingedrukt. Indien ik veel kinderen had, zou ik ze geen van alle, eenige Konst of wetenschappen laaten ter hand slaan, al eer zy wel leezen en schryven konden; en zo het in myn macht was, ook de Latynsche taal, het welk zy in haar tiende of twaalfde jaar, bequaamlyk zouden verstaan, als dan d'eene of d'andere Konst aanvaarden

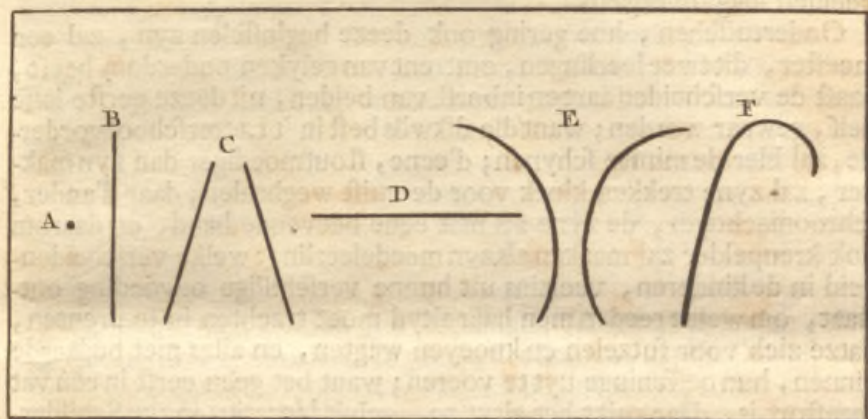
den. Tien jaar om het verstand te rypen, en den geest op te wekken, is twee en twintig. Tien jaar om het leeven te onderzoeken en t'ordineeren, is twee en dertig; dan noch tien om uit te munten in 't algemeen, zo in Theorie als Praetyk, maakt zaamen twee en veertig, die nu vyftig, en meer bereiken kan, zyn de jaaren om een doorlugtigen naam, eer en geld te verkrygen. Zo is 't dat ik de koers gereekent, of liever verdeeld heb, van een braaf Schilder, of Konstenaars leeven. Doch den Heemel beschikt het naar zyn welgevallen, helpt den eenen wat vroeg, en den anderen wat laater, *absque ingenio, labor inutilis*, dat is, zonder bequaamheid is 't vergeefs gearbeid. Dierhalven zo leert ons de ervarentheid, dat de alderbeste middelen om in de Teekenkonst te vorderen is, wanneer men jong zynde, een bequaame geest, goed onderwys, en een volstandige naarstigheit heeft: waar van de laatste, de moeielykste dingen, gemakkelyk doet worden.

E E R S T E L E S.

OM den Leerling dezer Konst, eene rechte Grondlegginge te geeven, om tot haar verborgenste deelen door te dringen moet het den Meester niet verveelen, van haare eerste en teederste beginsselen, hunnen aanvangh te maaken, en hen die zoo dikwils voor te houden, tot dat zy ze hunne geheugenis vast hebben ingedrukt; want zonder die eerste Gronden der Konsten te verstaan, is het onmoogelyk in haaren weg of loop te vorderen, verre van haare volmaaktheid, en toppunt te kunnen bereiken.

De eerste beginsselen nu der Teeken-konst, bestaan uit het kennen en maaken van trekken, verscheidentlyk gehaalt, dat dan ook als het ABC der meetkunde is.

DER TEEKENKONST
EXEMPEL.

Dus brengen wy hier den Leerlingen voor 't ooge, eerst een Stip, met den Letter A aangewezen. Vervolgens een rechte Linie, met den Letter B, en twee schuinsse door C verbeeld. Verder ziet men hier een dwarfsse Linie, die de Letter D aanwyft; dan twee geboogene trekken, door de E; en eindelyk een kromme als een haak, door de F aangetoont.

Van alle deeze linien en trekken, moeten de eerste Beginners, zich aanstonds een vast denkbeeld maaken; 't geen hun niet zwaar is, dewylze daagelijks zulke figuren of afbeeldzels, in allerlei lichaamelyke voorwerpen ontmoeten.

Doch aangezien zy niet alleen de bespiegeling der Kunst, maar veel meer ook haare oeffening moeten bekoomen, kan de meester hun de eerste beginsielen der handeling leeren op een ley, waar op hy de leerlingen, deeze linien met eene griffie laat naatrekken; die dan dezelve in een reis drie of vier, alle fix zullen kunnen volgen; en haapert 'er noch wat aan, zo kan de meester ligt, neevens de aanwyzinge van de handgreep, of 't houden der griffie, hen het stout en glad trekken op de leye, naader aantoonen; want als de kinderen in 't begin eens een

GRONDLEGGINGE

quade manier aangewend hebben, zo valt het moeyelyker haar die naderhand weeder t'ontwennen, dan een goede manier van 't begin te doen aanneemen. Waar na de meester tot andere lessen en voorbeelden mag overgaan.

Ondertusschen, hoe gering ook deeze beginsselen zyn, zal een meester, dit twee leerlingen, omtrent van gelyken ouderdom heeft, haast de verscheiden aart en inborst van beiden, uit deeze eerste lesse zelf, gewaar worden; want die dikwils best in 't Letterschool vorderde, zal hier de minste schynen; d'eene, stoutmoediger dan zyn maker, zal zyne trekken kloek voor de vuist weghaalen; daar d'ander, schroomachtiger, de zyne als met eene beevende hand, en daarom ook kreupelder zal maaken als zyn medeleerling: welke verscheidenheid in de kinderen, veelzins uit hunne verschillige opvoeding onstaat, om welke reeden men haar altyd moet trachten in te prenten, datze zich voor futzelen en knoeyen wagten, en alles met bedaarde zinnen, hun oeffeninge uyt te voeren; want het geen eerst in een vat ingestort is, daar ruikt het altyt na, gelyk Horatius in zyn Schilderbeelden klaar aantoot.

Een voorzigtig meester, middelerwyl, moet van den beginne aan, wel en naauwkeurig letten, op de neiging en inborst der leerlingen; op dat hy, schoon ze in veelerlei opzigt strydig zyn, echter met allen zyn oogmerk bereike. Hy moet ook weten, op hoedanigen wys men de onderwyzinge der jeugt, na de hoedanigheid haar 'er begrip, met voordeel zal toepassen.

Al het geen hinderlyk is, moet men in 't behandelen der leerlingen vermyden, en den middelweg tusschen jok en ernst als den veiligsten, zoeken te behouden, te meer, door dien den zagsten kant, altoos voor den zeekersten te kiezen zy; want een zoet praatje en vriendelyke woorden, vinden doorgaans meer ingang by de Jongelingen, dan eene barste strengheit, duidelijker in de handelaar van plak en roede, dan in die van de zachte zwarte, roode of pypaarde, welke met lust en vermaak gebruikt werden. Voor al moet de meester door ongedult, om meer dan eens het zelve te herhaalen, niet verdrietig worden; allermeeft wanneer hy ziet dat zyne leerlingen hun best doen, om de lessen en onderwyzingen te begrypen, en ter oeffeninge over te brengen. 't Is wel waar dat d'eerste beginszelen het moeyelykste, en meeste hoofdbreekens voor de meester zyn, maar zo veel te meer genoeg en lust geeft het hem ook wederom, wanneer hy ziet, dat zo een Jongeling

ling met 'er tyd, allengskens meer en meer in de Kunst vorderd, en op het laatste, een goed meester door zyn onderwyzinge geworden is. Daarom moeten de meesters zich in den beginnen niet verdrietig toonen om een voorzichtige, en gestaadige, doch korte onderwyzinge te geeven, want het begrip en d'onthoudinge der leerlingen als dan noch swak en teer is. Gelijk de Latynze spreuk ons leerd, *Brevitas memoriae amica*. De korthed is een vriendinne, en goet behulp om wel t'onthouden.

T W E E D E L E S

DUs trachten wy dan den Leerlingen verder op te leiden, door hen in hunne driften te gemoed te komen, om alzo 't edel vuur van iever, dat in de Jeugt meer en meer begint te ontfonken, niet uit te dooven, gelijk wy dikwils zien, dat veele Jongelingen, daar een braave geeft in steekt, door strenge tucht en slaafachtige onderwyzingen, de geest uitgebluscht word. Daar en tegens zynd 'er wederom veele die het niet en helpt, datze uit de natuur, een bequaame geeft tot dees of gene Konst hebben, vermits zy die door onkunde, heel verkeerd besteeden, daar de zulke, zoo ze van goede meesters te recht in de kunst waaren onderwezen geworden, buiten twyffel treffelyk uitgemunt zouden hebben.

Voor al, zo moet men niemand tot het leeren eener Konst dwingen, want tegens heug en meug, zegt het spreekwoord, baart walging: Men mag wel aanleiding daar toe geeven, doch men moet in den Leerling een wil en trek daar toe bespeuren, en gelyk 't gewillig paard met geen spooren behoeft gestooken te werden, zoo is 't ook niet noodig, dat men de Jongelingen door hardigheid aandryve. Aardigheid en natuur moeten gepaart gaan, en willen niet gedrukt worden. De Kunst vereischt een vrye zwier, zelfs in deze eerste Beginzelen, hoe onvermaaklyk die ons ook schynen voor te komen; want de oeffening van de Kunst, moet de Jeugt zelfs tot een spel dienen, en men moet ze hen dierhalven al speelende, en op een gemakkelijke manier, ook trachten te doen begrijpen. Men moet alles dan niet gelykelyk over hoop haalen, maar alle verwarring voor al myden. Met kleine treden gaat men zeeker, te haastig loopen doet struikelen

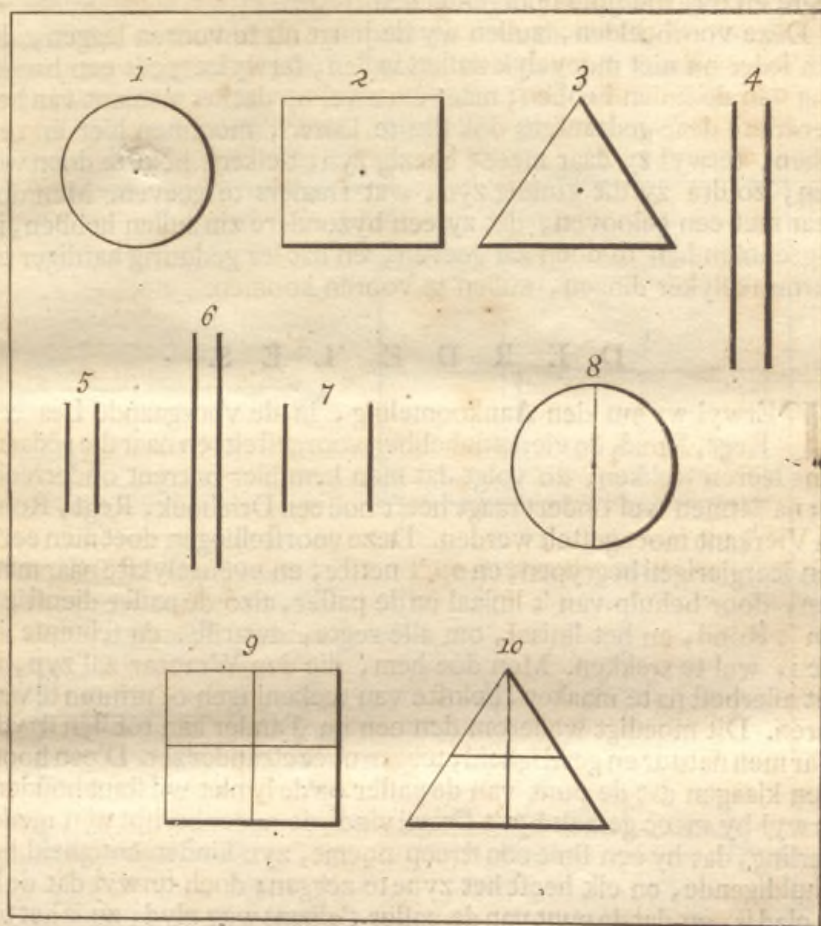
en vallen, dat men zonder groote moeite niet meer op kan staan: dierhalven na dat wy hier een rechte, schuinſte, en dwarſe ſtreep hebben leeren trekken, daar wy de kinderen elkander op een geeftige manier dikwils in zien verpochgen, willende de een den ander daar in overtreffen, zonder dat zy weeten dat daar ook nut in kan ſteeken; zo gaan wy allengskens verder, ſchoon het kindſch ſchynt, naar den kindſchen aard en zwier zich te voegen, en toonen door 't geen daar uit geleerd word, wat noodwendigheid daar in ſteekt.

Eerſtelyk moetmen dan noodzaakelyk overzien, of die linien zo zyn alze moeten weezen, en met de ſtreepen die wel getrokken zyn te pryzen, moedigtmen de jeugt aan, die niet zyn alze behooren, moetmen niet al te veel verachten, maar hen aandringen, omze op nieuw, en beter te maaken. Dit wekt de luſt en iever als dan t'elkens op. Een goed Meester ontziet zich niet de Leerlingen te onderwyzen, voor te gaan, en zelfs ſtreepen maakende hen te zeggen, zo moet 'et gedaan weezen, Jongelingen, zo gy 't wel wilt doen. Want het voordoen, heeft meerder kracht en grooter vermogen ontrent de Leerlingen die eerſt beginnen, dan eenige onderrigtinge die in leſſen beſtaan; de reeden daar van is, dat zy zich beeter met de oogen, dan met het verſtand kunnen helpen. Dit doet hen driftig werden om hun Voorganger na te volgen, en 't eveneens te maaken. Daar na volgt genoegzaam, dat men dit alles van zelfs, en uit de geeft zal kunnen doen. Dan zien we de jeugt elkander om ſtryd uitdaagen, wie 't beſte en gelykſte ſtreepen kan.

Van deze linien te leeren, komen wy tot een andere les, die mede noch eenvoudig en ſlecht ſchynt te wezen,

DER TEEKENKONST.
EXEMPEL.

7

Zynde voor eerst een O met een punt daar binnenin, geteekent met N° 1. N° 2. Een vierkant met een punt daar in. N° 3. Een driekant met een punt. N° 4. Zyn twee lange en regte streepen. N° 5. twee korte regte linien. N° 6. Twee diergelyke lange. N° 7. Twee diergelyke korte, doch wyd van een. N° 8. Een rond met een regte streep daar midden deur. N° 9. Een vierkant met een regte, en dwars

dwaars doorgaande streep in 't midden. N°. 10. Een driehoek met een regte en dwarfse linie doorgesneeden.

Deze voorbeelden, zullen wy de jeugt nu te vooren leggen, die aan ieder nu niet moeyelyk zullen vallen, terwylze reeds een handeling van de linien hebben; maar evenwel op dat het niemant van hen verdriete deze gedaantens ook fiks te leeren, moetmen hier en tusfchen, terwyl zy daar meede beezig zyn, t'elkens belofte doen van hen, zo dra zy dit kundig zyn, wat fraaiers te geeven. Men doe haar met een gelooven, dat zy een byzondere zin zullen hebben, in 't geenmen hen te doen zal geeven, en dat 'er geduurig aardiger en vermaakelyker dingen, zullen te vooren koomen.

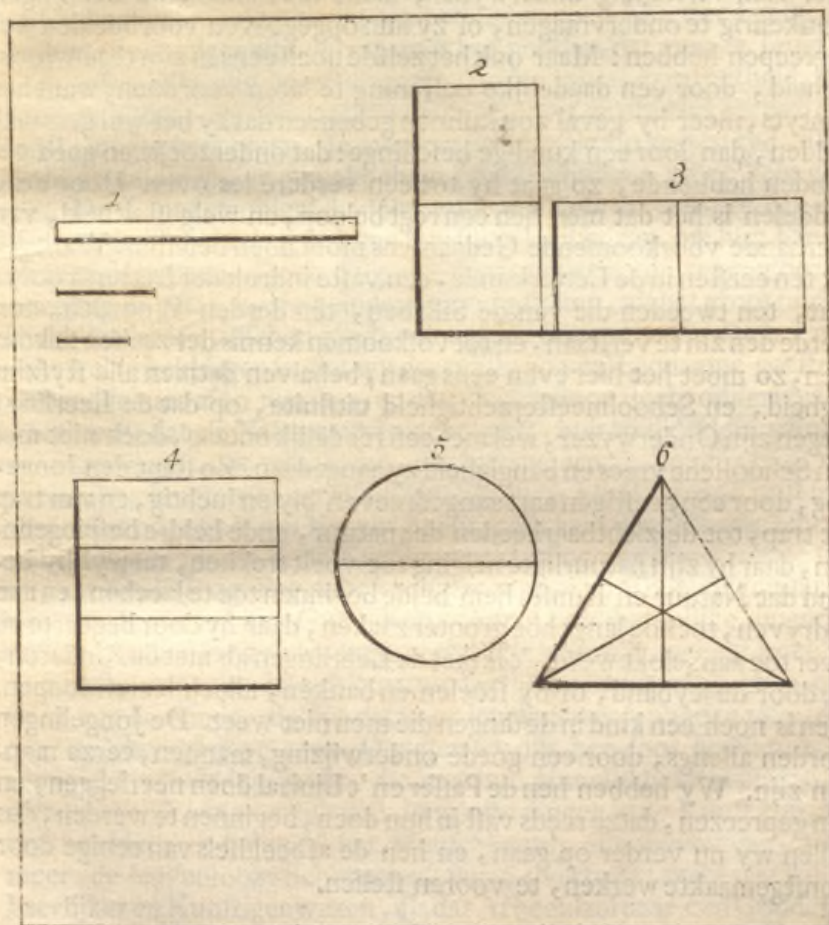
D E R D E L E S.

Terwyl wy nu den Aankoomeling, in de voorgaande Les een Regt, Rond, en vierkant hebben voorgestelt, en naar die gedaantens leeren trekken, zo volgt dat men hem hier ontrent onderrechte; na datmen wel ondervraagt heeft hoe een Driehoek, Regt, Rond en Vierkant moet gestelt werden. Deze voorstellingen doet men eerst den leergierigen begrypen, en op 't netste, en evengelykte naar maaken, door behulp van 't liniaal en de passer, alzo de passer dienftig is om 't Rond, en het liniaal, om alle regte, dwarfse, en schuinte linien, wel te trekken. Men doe hem, die den Winnaar zal zyn, in het allerbest na te maaken, belofte van teekeningen of printen te vereeren. Dit moedigt wederom den een en d'ander aan tot den stryd, daar men natuur en geestigheid, teegen over elkander zet. D'een hoort men klaagen dat de punt van de passer op de ly niet wil stant houden, terwyl hy meer gemak by 't liniaal vind, de ander berispt zyn medeleerling, dat hy een linie een streep noemt, zyn kinderachtigheid beschuldigende, en elk heeft het zyne te zeggen; doch terwyl dat de ly te glad is, en dat de punt van de passer t'elkens weg glyd, zo is het tot dus verre genoeg, terwyl ieder van hen nu een begrip heeft, wat 'er met de passer gedaan kan werden, dierhalven zal men hen nu papier geeven, om daar op te leeren teekenen, en men geeve hen als dan deze navolgende les.

Men stel hen nu wederom eenige diergelyke voorbeelden, gelyk wy ontrent hebben doen zien, te vooren, en men leerze net met de passer afmeeten, hoe lang, dik, en breed zy zyn, geevende de maat daar

daar by, met eene toonende, de grootste dwarsstreep een voet te wezen, de volgende een Tertie, en de derde een Quart, hen hunne Kunstnaamen niet onthoudende, terwyl dit tot een A, B, C, der Leergierige Jongelingen, verstrekt; aldus ziet men dan alhier.

E X E M P E L.

N°. 1, zijnde een Maatftok van een voet. N°. 2, Is een vierkante fteen van een voet breed, en twee hoog. N°. 3, Een diergelijke leggende. N°. 4, Een vierkant in drien. N°. 5, Een Rond, dwars midden door. N°. 6, Een Driehoek regt door uit ieder hoek.

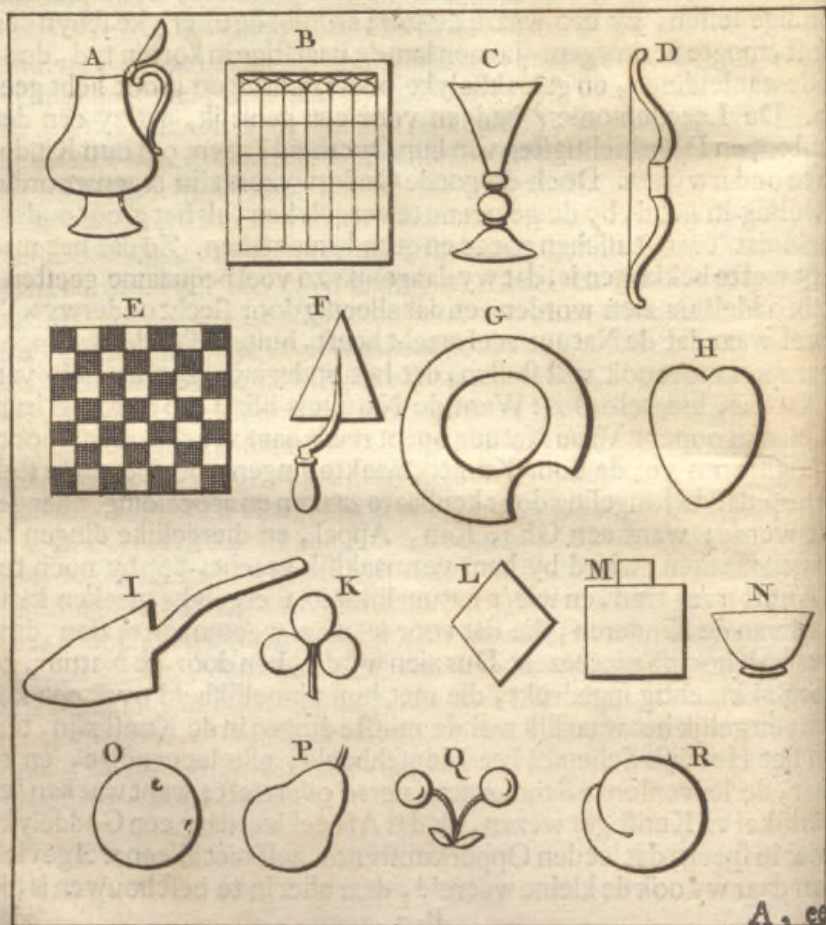
Men laat hen deze Les wederom na teekenen, gelijk de andere gedaan is, doende daar met eene wederom een belofte by, van iets beters. Een verftandig onderwyzer, dient niet alleen de Leerlingen naaukeurig te ondervraagen, of zy hun opgegeeven voorbeelden wel begreepen hebben: Maar ook het zelfde noch eens in zijn tegenwoordigheid, door een daadelijke oefening te laten voordoen; want het fomtyts, meer by geval zou kunnen gebeuren dat zy het wel gemaakt hadden, dan door een kundige befefing: dat onderzocht en goed gevonden hebbende, zo gaat hy tot een verdere les over. Door deze middelen is het dat men hen een regt beloop, en welgeftheit, van allerhande voorkoomende Gedaantens moet doen befefen: Want gelijk ten eerften in de Letterkunde, een vafte indruk der Letters vooraf gaat, ten tweeden die van de Sillaben, ten derden Woorden, ten vierden den zin te verftaan, en tot volkoomen kennis der zaaken te koomen, zo moet het hier even eens gaan, behalven datmen alle ftyfzinnigheid, en Schoolmeesterachtigheid uitsluite, op dat de Leerling, teegen zijn Onderwyzer, wel met een reedelijk ontzag, doch niet met een Schoolfche vrees en bangigheid zy aangedaan. Zo ftapt den Jongeling, door een geefstigen aart aangedreeven bly en luchtig, en van trap tot trap, tot de zichtbaarheeden der natuur, ende heldre befpiegelingen, daar hy zijn natuurlijke neiging toe voelt trekken, terwyl hy bevind dat Natuur en Kunft, hem beide beginnen toe te lacchen, en aan te dryven, tot hoe langs hoe grooter zaaken, daar hy door begeerte en iever toe aangelokt werd. 't Is met de Leerlingen als met de Kinderen, die door de leyband, of by ftoelen en banken, alleen leeren loopen. Men is noch een kind in de dingen die men niet weet. De Jongelingen worden allengs, door een goede onderwijzing, mannen, eerze mannen zijn. Wy hebben hen de Passer en 't Liniaal doen neerleggen, en hen gepreezen, datze reeds vaf in hun doen, beginnen te werden, dus zullen wy nu verder op gaan, en hen de afbeeldfels van eenige doof Konftgemaakte werken, te vooren ftellen.

VIERDELES.

Hier steeken wy dan van land, om in een ruime Zee lucht en adem te scheppen, een beeter Stuurman dan Palinuur, die door de slaap bevangen, in 't bruizend peekel nat nederviel, en 't leeven liet, mag den Onderwyzer verstrekken; want wie geen goed Meester heeft, zal een kwaad navolger zijn. Daarom is het noodig, dat men de Jeugt al vroeg een verstandig Meester geeft, onder wiens ervarenheid, en grondige lessen, zy een waare kennis; en niet de uiterlyke schyn der Konst, mogte verkrygen. Ja men kan de naarstige in korten tyd, door goede aanleidinge, en gemakkelyke onderrichtingen groot licht geven. De Lacedemoniers hadden voor een gebruik, dat zy een der Wyften, en Doorluchtigsten van hun Overheid kozen, om hun Kinderen te onderwyzen. Doch de goede Onderwyzers zijn tegenwoordig zo weinig in getal, by de gemeene te vergelyken, als het groot onderscheid dat 'er is, tusschen goede en quaa de menschen. Zo dat het met recht wel te beklagen is, dat wy daagelyks zo veel bequaame geesten, tot broddelaars zien worden, en dat alleenig door slecht onderwys. 't Is wel waar dat de Natuur veel macht heeft, buiten d'onderwyzinge: maar men moet ook vast stellen, dat het onderwys, zonder hulp van de Natuur, kragteloos is: Want de Natuur is blind, zo de Konst haar oogen niet oopent. Vrou Natuur opent reeds haar vruchtbaare schoot, en begint ons nu, de door Kunstgemaakte dingen voor oogen te stellen, op dat de Jongeling door kenbaare zaaken en afbeeldingen aangelokt werde; want een Glas, Kan, Appel, en diergelyke dingen te kunnen maaken, wierd by hem vermaaklyk geacht, eer hy noch tot de Kunst over trad, en wie 't natuurlykft iet diergelyks maaken kan, word van de Kinderen, die dat voor iet raars weeten aan te zien, daar over op 't hoogft gepreezen. Dus zien wy dit, hen door de Natuur, zo vroeg al krachtig ingedrukt, die met hun zinnelykheid over een komen; en gelijk het waarlyk wel de minste dingen in de Kunst zijn, terwyl het Heerlyk Schepsel het Menschbeeld; alle leevendige, en te meer, de leevenlooze Schepzelen, verre overtreft; want wat kan 'er heerlijker en Kunstiger wezen, als dat Afbeeldzel daar een Goddelyke zwier in speelt, dat 'et den Opperkunstenaar zelf niet alleen wel geviel, maar daar wy ook de kleine waereld, daar alles in te beschouwen is, in

zien uitgedrukt, dierhalven zou't reukeloos weezen daar ten eersten de hand aan te slaan, en men zou meer oneer daar mede behaalen, dan Prometheus door zijn dievery, wanneer hy zijnen Jupiter 't vuur ontstal, en daar door zyn naargebootfte Beeld leeven gaf. Zo willen wy dan van de minste dingen eerst beginnen, om alzo tot de Heerlykste allengs op te klimmen, te meer, terwyl deze het lichtste te maaken, en zo veel berispens niet onderworpen zijn. Wy stellen hier dan met het teeken van

E X E M P E L.

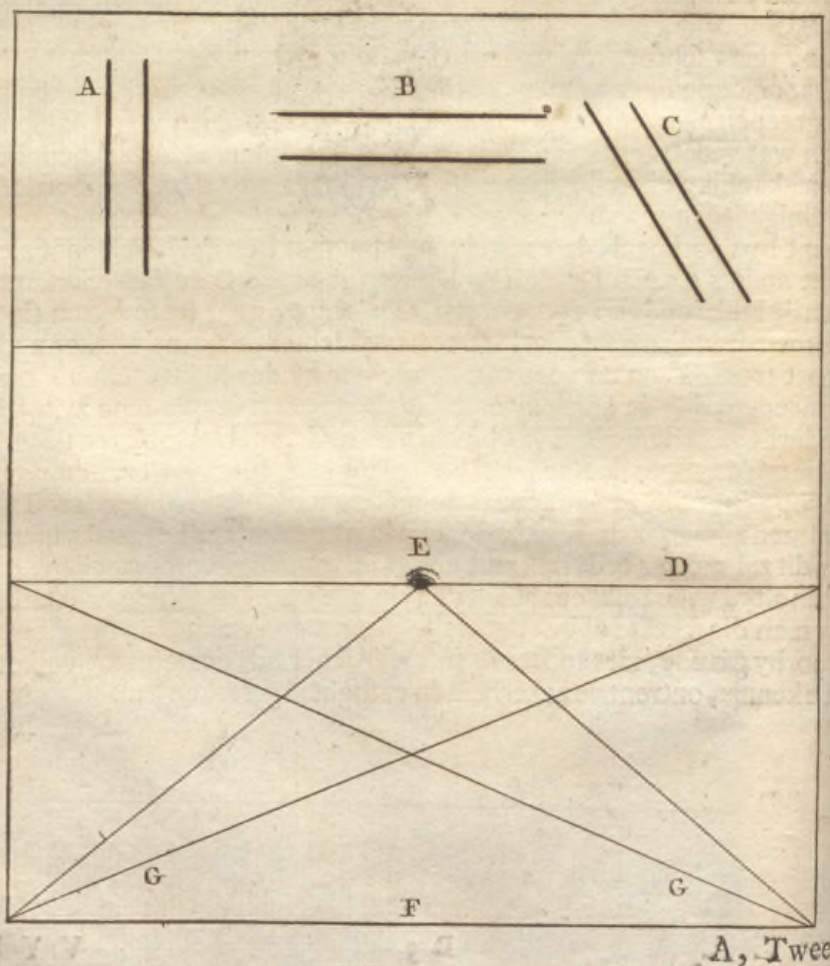

A, Een Kan. met B, Een Venfter. C, Een Wynkel. D, Een Boog. E, Een Dambord. F, Een Troffel. G, Een Scheerbekken. H, Een Hert. I, een Schop. K, Een Klaver. L, Een Ruyt. M, Een Theebos. N, Een Theekopje. O, Een Appel. P, Een Peer. Q, Twee Karffen. R, Een Parfikke. Dat wy meenen wat vermaaklijk aan de Jeugt te wezen, alzo 't gemeene dingen zijn, daar den Jongeling zich lichtelijk mee laat paayen, en al waar 't zelf aan hen, die tot mannelijk verftant gekomen zijn, zo zou het tot dat zelve nut kunnen dienen, om verder in het Paleis van de ryke Natuur, en Geeftige Kunftoeffening te treden; want alle dit voorgestelde fchoon onlighaamlijk, om zo te fpreken, regt, fcheef, krom, leggende, zijn niet alleen onvermaaklijk, maar ook noodig te kennen, om dat 'er alle figuurlyke Liniamenten in begreepen zijn, en daar is ook niets dat hen zou kunnen voorkoomen, van wat gedaantens het ook zoude mogen wezen, of het zal hen alles gemakkelijk, en gelijk van zelfs toevallen, zo zy deze voorgestelde kleinigheden regt begreepen hebben, en wel na kunnen maaken; want by voorbeeld, de Troffel geteekent met Letrer F, vertoont zich niet anders als een Driehoek. De Kan A, is eerst de hals vierkant, dan de buik rond, en voorts de voet Driekant, waar by te letten ftaat als men de buik maakt, dat men eerst de rechter, en dan de linker zyde moet trekken, en de voet van de rechter zy des buiks, fchuins naar beneden, dan de linker zy even lang, en voorts van de eene zy tot de andere toe haalen, altyd van boven naar onderen. Haal ook een ftaande linie midden door de Kan, van boven tot beneden, en 't zal de proef 'er op zijn, of hy aan de eene zyde ook dikker is, als aan de ander. Dus zal men alles naar de Wiskunde fchikken, op dat 'er niets aan haapere, en dit zal met 'er tyd, ook zulk een vafte handeling veroorzaaken, dat men altyd wiffe trekken zal geeven, in alle voorkoomende zaaken, 't zy men die fchetze of in 't net ftefle, daar men deze kleine beginzelen voorby gaande, niet anders als in 't wild fchermd, en nooit tot volkoomme kennis, ontrent de zekerheid en vafthigheid geraaken kan.

VYFDELES.

OM dan tot deze gezeide vastigheid te komen, gaan wy al verder opwaarts, vertoonende alhier door

E X E M P E L.

A, Twee staande Linien. Door B, Twee dwarsfche. C, Twee fchuinfche. D, den Horizont. E, het Oogpunt. F, de Basis. G, de diftantie. Hier zien wy allereerft de eerfte Voorbeelden, die nu al geleerd en kenbaar zijn, doch men leert de Jeugd niet twee fttaande Linien zeggen, maar twee regte Parallelen, desgelyks van de dwarsfe en fchuinfche. Alle Konft trekken moet men om de reden die daar uitvloed, met zijn eigen benaaming noemen, gelyk men uit de verdere Leeringen gewaar zal worden, dat dit naar den eigenschap der zaaken zo weezen moet. Wy trachten niet anders, als den Aankomeling een klaar begrip te doen hebben, van zaaken die wy verhandelen, op datze niet als by den duifter, onwiffe greepen doen, of, den blinde man fpeelende, het heldre Zonnelicht van de reeden niet kunnen befchouwen, ook zullen wy den Leezer geen drang van Voorbeelden of Historien, voornaamentlyk in deze kleine Beginzelen voor ftellen, alzo wy de veelheid daar van, hier ondienftig en hinderlijk achten, wylmen daar door meer een Hiftory fchryver, dan een Onderwyzer word. Wy zoeken fomtyds wel een Voorbeeld en vergelyking te geeven, doch zo kort, klaar, en met de eigenschap van de zaak over een komende, als mogelyk is, doch tot hooger zaaken opklimmende, zullen wy die ook meer en meer grootfer trachten voor te ftellen, naar den eis. Men neem nu in acht dat die dwarsfe, welke door het ftuk loopt, Horizont genaamt word; en het Oogje, het oogpunt. De Linien, die uit dezelve voortkoomen, al waaren 'er noch zo veel, zijn Oogftraalen. De Dwarsftreep, die daar onder regt door loopt, is de Basis of Grondlinie. De twee ftreepjes aan weêrzyden den Horizont, noemtmen Diftantie. Aldus geeven wy elk hunne eigen benaamingen. Deze moetmen geduurig nazien, om dezelve van buiten te kennen, en zo het gebeurt, dat 'er een dwarsfe linie tuffchen de Basis en den Horifontis, dan zegtmen Paralel aan den Horizont, doch zo dezelve heellaag is, dan noemtmen die Paralel aan de Basis. Ondertuffchen mag men de Leerlingen, om de zinnen wat fpeelens te geeven, tuffchen beide nu en dan, een Boek met Kunftprinten, of Teekeningen, van groote Meefters te vooren leggen. Want wy bevinden dat de Jeugd, door 't zien van fraaye Kunftprinten of Teekeningen, tot byzondere naarftigheid aangelokt word. Doch voor al, zoo moeten de Printen en Teekeningen, niet onder elkanderen in één Kunftboek leggen, maar elk byzonder, ieder by 'tzyne; de Printen in een, en de Teekeningen in een ander Boek. Want men moet weeten dat die tweederly Kunft, met tweederly oogmerk, aan den

den Jongelingen gegeven word. De Printen geeft men hen voor eerst, om zich te vermaaken, in het bezien deezer Kunst. Ten tweede, om de Geest op te wakkeren. Ten derde, verwekt het in hem een nieuwe lust, door de veranderinge der gedagten t'aanschouwen, want als zy de eene gezien hebben, zo zijnze al weeder in verlangen, om te weeten van wie, en wat konsept, de volgende weezen zal. Ten vierden, de verscheide naamen, neffens de Lof der braave Konstenaars te hooren noemen, geeft hen een groote opwekkinge tot de Kunst: Voornaamentlijk aan die geene, welke het eenigzints met aandacht zien, en van voorneemen zijn in dezelve oeffening te volharden, om een voornaam Meefter in de Schilderkonst te worden, en een groote naam daar door te verkrygen. Ten vyfden, op dat ze daar uit een opmerkinge by zich zelf zullen kunnen maaken, over 't geene reeds geleerd is; dit leert hen allengs vaster in de Kunst worden. Ja wie zou niet door iever en Leerzucht, aangenoopt en geprikkeld werden, die al de naavolgende Deugden, dog niet alle gelyk, in voornaame Printen komt t'aanschouwen. Als een grootse gedagten. Fraaye verkiezinge. Welgekooze schoone naaktens. Graacelijke Actien. Natuurlijke beweginge en passien. Liefvelyke Vrouwebeelden. Welgeschikte kleedinge en plooyen. Aandagtige en bevallige weezens. Goede Houdinge Cierlyke Architectuur. Aardig Bywerk. Zoete en aangename Kindertjes. Byzondere en ordentelijke toefstel. Vreemde Kapzels en optooizelen. Kennelijke en eyge Drachten. Roomse, Griekze, Perziaanze, en andere welgemaakte Waapentuymen: en al 't geene wat in volmaakte Printen kan gevonden worden. Maar dat alles ziet men ook, en noch beeter, in uitgevoerde Teekeninge, door een verstandige hand gewrocht. Daar en booven heeft men noch een merkelyk grooter voordeel in de Teekeningen te beschouwen, want daar uit leertmen een fraaye, kloeke, en wakkere manier of Handeling, 't geen in de Printen niet te zien is, te meer wyl de artzeeringe daar alle verkeerd, en teegens de hand loopen.

Zo men haar dan een Boek vertoon, met Printen en Teekeningen onder elkanderen, en zy koomen Teekeningen te zien die fraay gehandeld zijn? Zo vergeeten zy dezelve weederom, door het aanschouwen van de Printen die naar volgen, of andere voorwerpen. Maar zoo men haar een Boek met Teekeningen alleen, voorleid: zo blyven zy door het gestaadig zien van die fraaye Handeling zo verrukt, dat het hen een groote indruk, en verftarking der zinnen veroorzaakt. 'k Wil niet hoopen

hoopen dat ik de leezet te lastig gevallen zal hebben, met deze reeden van 't Kunstbeziën zo lang uit te breiden, zonder onze begonne les te vervorderen; doch het is langer geworden als ik zelf gedacht had: dierhalven zo en twyffel ik niet, of myn ieverige drift, zal van de welmeenende niet qualyk opgenomen worden; te meer wyl het een verhandeling is die de Kunst raakt. Keeren wy dan wederom tot ons opgegeeven voorbeeld. 't Zal den Leerling tot meerder lust en vermaak dienen, wanneer hy weet, waarom die boovengemelde linien gemaakt zijn, en tot wat einde zy behooren; 't welk hy hier door, zelf bespeuren zal. Hier uit zal men als dan gewaar worden, dat alles naar zyn Middelpunt moet hellen, en dat het dient om zeeker te gaan, wanneer men eerst alles door de Wiskunde leert stellen, waar toe de Rondten, Vierkanten, Driehoeken, Regte en Schuinste Linien, hen dienen kunnen. Zo zullen ze in alles reeden van hun doen kunnen geeven.

Moogelyk zal ons nu te vooren koomen, dat men in acht neeme wat 'er reeds gevordert is, en de Ouders zullen nu al beginnen te verlangen om te weeten hoe het hunne kinderen al aanstellen, en of zy bekwaam, en van goed begrip zyn, om hen in de Konst te oeffenen; 't welk der Ouderen vreugd is, zo zy hooren dat 'er goede hoop gegeeven werd, en datze al beginnen toe te neemen. Wy zien de eene wel wat schroomachtiger in zyn doen, als de andere, doch dit moet men trachten te veranderen, door een stoutere nevens hem te plaatzen, dit dryft de schroom van d'eerste weg, en maakt hem leevendiger; en in de stoute, die dikwils uitspatte tot wildigheid, zal het meerder bedaartheit veroorzaaken, 't welk aan weêrzyden een goede ruiling maakt, en dit baart ook meer ontzag ontrent den Meester. Nu zien wy of den Jongeling een goede memorie heeft, dat een groote gaave is, en verneemen met een, wat de Ouders of Voogden, met hem voor hebben, en hoe verschillende dat de oordeelen van de menschen zyn, terwyl ons dikwils als dan te vooren komt, de meening van hen niet te weezen, om de Jeugt het Schilderen te laten leeren, hoewel daar ook ieder een niet even bekwaam toe is. Maar dus vroeg kan men daar noch niet wel van oordeelen, wyl men het teekenen voor eerst vast moet kennen, en verder komt men tot de Praetyk, te weeten, dat terwyl zy in de kennis van de Liniamenten, figuren, en gedaantens der dingen gevordert zijn, men haar zwaarder Voorbeelden geeven moet, om in het Manuaal of Handeling te oeffenen, op dat zy tot het Menschbeeld, als zynde

't volmaakste aller Schepzelen komen, en dat omzichtig met zyn be hoorlijke welgesteldheeden, en t'zamen voegingen leeren teekenen, op dat zy daar, als een heldre spiegel mogen beschouwen, waar toe zy bequaam zullen wezen, en alles kunnen uitvoeren; want dit wel kundig zijnde, zal ons alles van zelfs, hoe zwaar het ook zoude moogen weezen, toe vallen; dierhalven geeven wy hen dan den toegang, tot het volmaakste. Nochtans zullen veelen dit niet wel gevallen, die het onloffelyk achten, datmen Teekenaars van hunne kinderen wil maaken, wanneerze 't genoeg oordeelen, dat men door het leeren dezer Kunst, den kinderen slechts de straat onthoude, daar het ieder nu kenlyk is, wat nut 'er in deze loffelyke Oeffening steekt; want hier door word men regt de zinlijkheid van de Jeugt gewaar, 't zy dat ze strekt tot de Meetkunde, Schilderkunde, Bouwkunde, Goud en Zilver smeden, dryvers, of alle andere oeffeningen, die in het vernuft bestaan, vermids het gezicht en 't oordeel, uittermaaten door de Teekenkonst verligt word. Ja ik derf zeggen, dat 'er geen Konsten en Weetenschappen in de Waareld zijn, of de Teekenkonst wort 'er zoo noodzakelyk in vereyscht, als de handen om te eeten. Lieden van vermoogen, laaten aldermeest hun kinderen eerst Danssen en Muzyk leeren, en wanneerze sterker worden, Schermen, en 't Paarde ryden; oeffeningen alleen dienstig voor 't lichaam, daar die van het verstand en Geest, deeze zo ver overtreffen, als de ziel, booven 't lichaam te waardeeren is. Ongelukkige kinderen die zonder verstand opgebracht worden, om dat men den Geldgod Plutus, te veel eer aan doet; maar wat zal 't baaten, van Eedele afkomst en Doorluchte huize gedaalt te wezen, als ons 't Geluk de nek toe keert, en wy niets geleerd hebbende, niet bezitten zullen? Zo dat de Spreuk van Cato, hier niet onpas komt, daar hy zegt, *Opus fluxa, ars perpetua*. Rykdom is onzeeker en vergan kelyk, maar de Weetenschap blyft altyd.

Nu begint zich de wild - en woeftheid der Jongeling wat te bezaadigen, en tot stille zeedigheid gewennen, want niets is 'er bekwaamer toe, dan een nutte en Eerlyke oeffening, als deze. De Leeuw, de allerschrikkelykste der Dieren, ken men zyn wilden aart verleeren. Vermaakelyke oeffeningen, maatigen de Hertstochten, en door het tamme, by het wilde te voegen, gelijk wy hier vooren aangewezen hebben, maaktmen een maatiging, en getempertheid. 't Zoet en zuure, word den Heemelschen Nectar in de Zinnen van de Ouders, als zy hunne kinderen, door de Kunstoeffening wat gematigt zien,

waar

waar door ze niet zo zeer na de staat, dan na een Konstvertrek haaken, daarze de handen en zinnen, speelems kunnen geeven. 't Is ook bilyk dat de Ouders, de kinderen aan 't goedvinden van hunne Meesters overgeeeven, als zy bevinden dat dezelve, verstandig en ervaaren in de Kunst zyn, en dat zy hun best doen, om de kinderen goede, en gemakkelijke onderrigtinge te geeven. 't Moedigt de Meester, en discipel te gelyk aan, als de onderwyzinge wel begreepen worden. Het komt niemand al slaapende en zonder moeite toe, Geleerd en geoeffent in Konsten en Weetenschappen te weezen, maar als 'er een goede neiging in iemand steekt, zo is de hoop niet vruchteloos. Want een goede neiging, behoeft zo weinig onderwys, als een gezonde gesteltenis, Geneesmiddelen.

Ik heb door de ervaarentheid bevonden, dat de Jongelingen, welke tot de Schilderkonst geneigt, en vaardig van geest zyn: veel bequaamer, en meer bevalligheid tot vordering dezer oeffening hebben, dan de zwaarmoedige. Zy word van de natuur verkozen, en is van de bevalligheden altyd geoeffent, om de waereld uitmuntende mannen te leeveren, voornamentlyk in deze Edele Kunst, die zo veel Weetenschappen in zich behelst: Ja ik derf zeggen, dat 'er geen Kunst of Weetenschap in de waereld hoorde te zyn, of een volmaakt Schilder, dienden'er eenige kennis van te hebben. De Natuur verschaft aan de vaardige geesten, meer voordeel, dan de Leer-oeffening, aan d'anderen. Vind men niet meer voorbeelden van Doorluchtige Meesters in deze Kunst, die op den hoogsten top geklommen zyn geweest, welke vrolijk en vol snakeryen waaren: dan van de geenen, die een zwaarmoedigen aard hadden? Raphael, Polidoor da Caravaggio, Leonard da Vinci, Peryndel Vaga, Parmezan, Primaticcio, Pietro de Corton, Tintoret, Giorgon, Lodewyk en Annibal Carats, Albaan, Bassan, Lanfranc, en meer andere; zyn die niet alle vrolijk en vaardig van geest geweest? Hoewel de Voogels vleugelen hebben om te vliegen, zegt zeker schryver, zy vouwen die nochtans, als zy willen, om zich te rusten: de vaardige geesten, kunnen ook het zelvige in hun werken, en rusten doen. Maar als de zwaarmoedigen hun dofheid willen vermoedigen, stellen zy zich in Jearus gevaar, die te plomp en bot was, om op de Konst-vleugelen te vliegen. Maar deze stoffe loopt te ver. De Weetenschappen zeg ik, is het beste, dat men de kinderen kan laaten leeren, want 't zy hen 't geld komt te ontbreeken of niet, dit hebbenze evenwel altyd de goede voorzorg van hunne Ouders dank te

weeten, dat zy kenniffe van wetenſchappen gekreegen hebben. 'tGeld vervliegt door kwaade Fortuin, zo 't de menſchen noemen, terwyl een Brand, Schipbreuk, Dievery, ons de verganklyke goederen kan ontroove. Ik zwyge van overtollige Pracht en Verkwifting, dewelke Overdaad daagelyks uitvoerd, die de zinnen bedwelmt houd; waar door Staaten en Landen vervallen, ik laat ſtaan gemeene ſtants perzoonen. Alles dit zien wy dat de kwaade opvoeding meeft te wyten is. Waarom met regt de Pythagoriſchen zeggen, dat d'opvoeding der kinderen, de grondveſt der Burgery is. Ja zy ſtellen vaſt, dat de welſtand der Landen, en ſtaaten, in 't wel opvoeden der kinderen, beſtaat; vermits het zwaar valt, de volken in gehoorzaamheid te houden, als zy in wederſpannigheid opgevoed zyn. Dat meer is, de Natuur geeft ons gemeenelyk niet, dan 't bezonder nut te beminnen; daar de Konſt en opvoeding ons leeren, naar 't gemeene nut te trachten. De Natuur prikkeld ons tot vryheid, en d'opvoeding houd ons, in onze plicht. Ja hoe veel zien wy, diens goede aart, door gebrek van opvoeding, braak ligt? Horatius toont ons ook aan, dat de opvoedinge, de natuur overtreft. Doch het beklaglykſte van allen is, dat de menſchen verbaſtert van zeden zyn, datze zelfs geen gevoelen van hun kwaal hebben.

O tyden, ô reden! Dus doende word de waare Deugd en Wysheid, op den nek getrapt. Men leert de kinderen niet als uit nood. Zoo zy geld hebben, geeft men hen al vroeg daar kennis van, en men laatzte in Weelde, Hovaerdy, Dobbelen, ſpeelen en dertelheid, hun leeven in alle losheid doorbrengen. Verkeerde liefde die men de kinderen bewyft, door hen in dit reukeloos bedryf toe te geeven, en in plaats van eerſt, hen te leeren zich tot kennis en deugd te ſchikken, de luis als men zegt, van zelf in de pels te zetten, en het onkruid te zaaijen, dat 'er genoeg over al van zelf waſt. Cicero noemt het een ongeluk te zyn, en zegt dat de menſchen, haar doolinge byna met de melk inzuigen. Een regt Huis Vader, neemt het noodigſte, en dat beſt te waardeeren is, het eerſte en 't meeſte in acht. 't Leeren van Muzyk, Danſſen, ſchermen, en 't Voltifeeren, voegt ieder een niet. Deze tydkortingen zyn voor de Grooten, en ook voor hen, die bekwaam tot de koſt geworden zyn.

S E S D E L E S

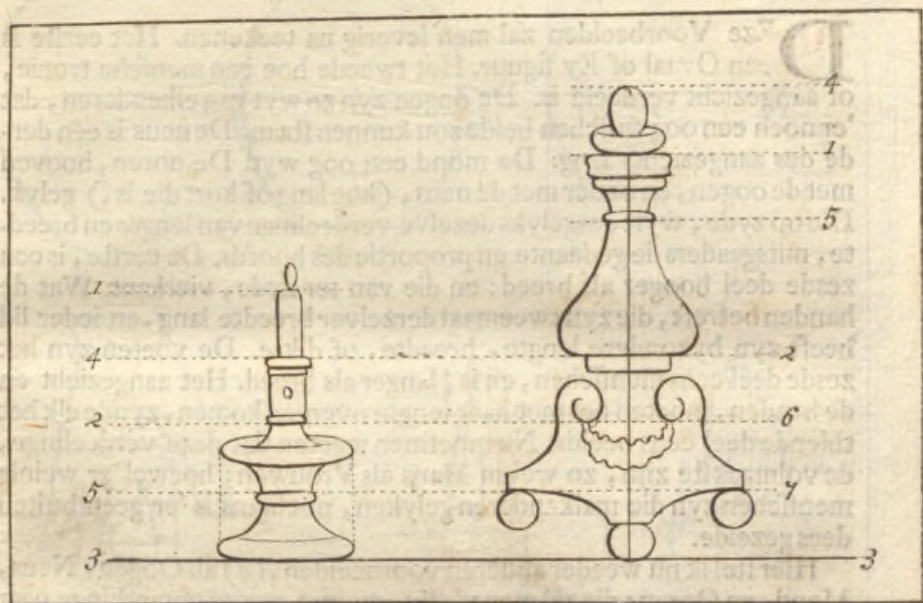
DAar is geen mensch hoe verftandig hy ook mag zyn, die van eenige zaaken de Konft betreffende, regt oordeelen kan, ten zy hy de waare kenniffe der Teekenkonft, in alle deelen geleerd heeft. Hoe veel te minder zal dan iemand zyn oordeel kunnen vellen over een Schildery; en of de maaker de reegels verftaan heeft, als hy niet en weet, waar in die zyn beftaande. Daarom dunkt het my een groote zothed van verftandige lieden te zyn, of ten minften die daar voor paffereen willen, dat zy Kunst op Kunst, met de grootfte luft en iever des waerelds vergaaren, niet eens wetende wat zy al hebben, Goud of Kooper, Eezel of Paard: geevende fomtyts honderd Ducaaten voor een ftuk Schildery, die geen thien waardig is; het welke nergens anders van daan komt, dan (gelyk ik zeg) dat zy 'er niets van kunnen oordeelen. En nochtans zijn zodaanige 't meest in de waereld, om dat in 't hart, 't onverftand verborgen zijnde, haar geeft niet verre doordringen kan; maar blyft gelyk d'oogen op de verwe, en uitwendige fchyn hangen: derhalven kan de deugd, geen voordeel of fchaade, van hun dooling ontfangen. Waarom Hoogstraten ook niet mis en taffe, als hy dezelve opmerkinge in zyn berigt aan den Lezer, met de volgende woorden befchryft. „ Zo komt dan zegt hy, deze onze In-
 „ leiding, ook zeer wel te pas, voor alle liefhebbers der Schilder-
 „ konft, fchoon zy in dezelve onervaaren zyn, om in 't koopen van
 „ Konft-ftukken niet bedroogen te worden, want zy zullen die waar-
 „ deeren na de maaten der deugden, die in dezelve zyn waargenomen,
 „ en geen naamkoopers blyven, gelyk'er tans veel zijn, die van d'een
 „ of d'andere fnoeshaan verleyd, kaale vodden in groote waarde hou-
 „ den, om dat hun is wys gemaakt, datze van d'een of d'ander groot
 „ Meefter gefchilderd zyn. Zeeker een belacchelyke liefhebbery,
 „ als men iets voor konftig en hoog acht, daar men niet konftigs noch
 „ hoogs in zien kan. Dus verre Hoogstraten.

Verder moet men aanmerken, dat het naarteekenen, in een geduurige afmeetinge der fichtbaare voorwerpen, van 't eene deel tot het andere, door ons gezicht beftaat; zo dienen wy noodzaakelyk, om een goede, en vafte hand van Teekenen te krygen, de regte manier van het houtfekoól of Kryon te houden, voor af te laten gaan. Dezelve

word van de duim en de voorste vinger gevat, en rust op de punt van de middelste vinger, die eenigzints krom geboogen is.

Het houtsekóól is altyd in gebruik geweest, maar naaderhand het potloot tot ons gekoomen, of bekend geworden zijnde, zoo oordeel ik dat veel zuiverder, en wel zo bequaam om te handelen, als het eerste; alzo het zich met kruimmelen van brood, genoegzaam uitvryven laat, wanneer het mals en goed is. Deze twee vind ik de bekwaamste om te Schetzen, alhoewel het potloot, ook uitermaaten goed is om te stellen; doch het houtsekool, is voor de eerstelingen in het Schetzen, en 't potloot voor die wat verder zyn, best te gebruiken.

Het wel Schetzen, is het noodzaakelykste, en 't voornaamste van de geheele Teekenkonst, waarom ik vast stel, dat het zelve voor alles dient waargenomen te worden; zommige beginnen wanneer zy een Beeld voor hebben naar te teekenen, het hoofd met alles wat 'er in hoord, ten eersten net te stellen, en vervolgen zo het heele Beeld tot onderen toe, het geen de meesten tyd slegt uit valt, 't zy datze het hoofd te groot, of te klein begonnen hebben, waar uit dan een groote t'zaamenhang van ongeproportioneerde deelen voortspruit, die het heele Beeld uit zyn bestek doet springen; 't welke alleenig geschied, door datze die voorgezeide afmetinge, niet wel hebben waargenoomen. Daarom gy leergierige neemt myn zeggen tot u onderwyzinge ter herten, en geef wel agt, in alles wat u zal voorkomen naar te teekenen, dat gy altyt op deeze volgende wys, met de afdeeling te werk gaat, zonder Passer of Liniaal te gebruiken, maar met een vinger, of uw houtzekóól naar gissinge te meeten, leerd het oog al zachjes, tot de korrektheid gewinnen; want het oog is gelijk ik gezegt heb, onze voornaamste leidsman. Daarom zo teekent dit voorbeeld na, zo als gy 't hier aangewezen ziet; en wanneer gy deze manier eens ter deegen begrepen zult hebben, zo zullen alle andere dingen u gemakkelyk toevallen.

Dierhalven staan hier twee voorwerpen afgedeeld, welke men naar teekenen zal zo als die vervolgen, eerst de kleyne, en daar na de groote. Gyzult met u houtzekóól een stipje zetten voor 't bovenste. 1. Van 1. tot aan de helft. 2, weeder een stip. Van 2 tot aan de Bazis. 3, noch een. Zie nu toe of de figuur, in uw begreep of bepaalde distantie koomen kan. Dan verders op dezelve wys, met de mindere gedeeltens voortgaande, tot het einde toe; en even alzo met het stellen. Waar uit genoegzaam klaar blykt, dat de Meetkunde hier in noodzaakelyk is, ja zodaanig, dat zonder dezelve, niets zo bekwaam op het papier gebrogt kan worden.

ZEEVENDE LES.

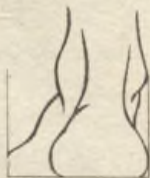
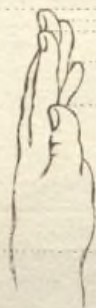
Deze Voorbeelden zal men ieverig na teekenen. Het eerste is een Ovaal of Ey figuur. Het tweede hoe een mensche tronie, of aangezicht verdeeld is. De oogen zyn zo wyt van elkanderen, dat 'er noch een oog tusschen beide zou kunnen staan. De neus is een derde des aangezichts lang. De mond een oog wyt. De ooren, booven met de oogen, en onder met de neus, (hoe lang of kort die is,) gelyk. Die op zyde, wyft desgelyks dezelve verdeeling van lengte en breedte, mitsgaaders de gedaante en proportie des hoofds. De eerste, is een zesde deel hooger als breed: en die van ter zyde, vierkant. Wat de handen betreft, die zyn tweemaal derzelve breedte lang, en ieder lid heeft zyn byzondere lengte, breedte, of dikte. De voeten zyn het zesde deel eens menschen, en is $\frac{5}{8}$ langer als breed. Het aangezicht en de handen, moeten net met haar lengte overeen komen, zynde elk het thiende deel eens beelds. Nu moetmen weten dat deze verdeeling, de volmaakste zyn, zo wel in Mans als Vrouwen; hoewel 'er weinig menschen zyn die malkanderen gelyken, nochtans is 'er geen buiten dees gezeide.

Hier stel ik nu weeder anderen voorbeelden, (a) als Oogen, Neus, Mond, en Ooren; die zal men vlytig, en met groote opmerkinge naar teekenen, op dat men daar een goed begrip van kryge, om (als 't ons voorkomt,) een wel geproportioneerd Beeld te kunnen maaken, dan zullen wy daar na lichaamelyke voorbeelden geeven, om een aanvang met de schaduwe te beginnen. Want dit noem ik geen Lichaamelyke voorwerpen, maar allenig omtrekken.

Wy hebben tot nu toe niet anders voorgestelt, om wel te zeggen, als ongevulde gedaantens, dewelke gy nu vullen zult, en met de schaduwe verheeven doen schynen; als dan noemt men 't vaste lichaamen. En dewyl men reeds (op de schaduwe na) zo ver is, om tot de volmaaktheid der Eedele Teekenkonst te geraaken, zo is 't voor eerst noodich, zich aan een goede, en vaste manier van Teekenen met rood-aarde te gewinnen, doch niet schommelen of reufelen, als zommige doen, maar met een fraaye handeling van artzceeren.

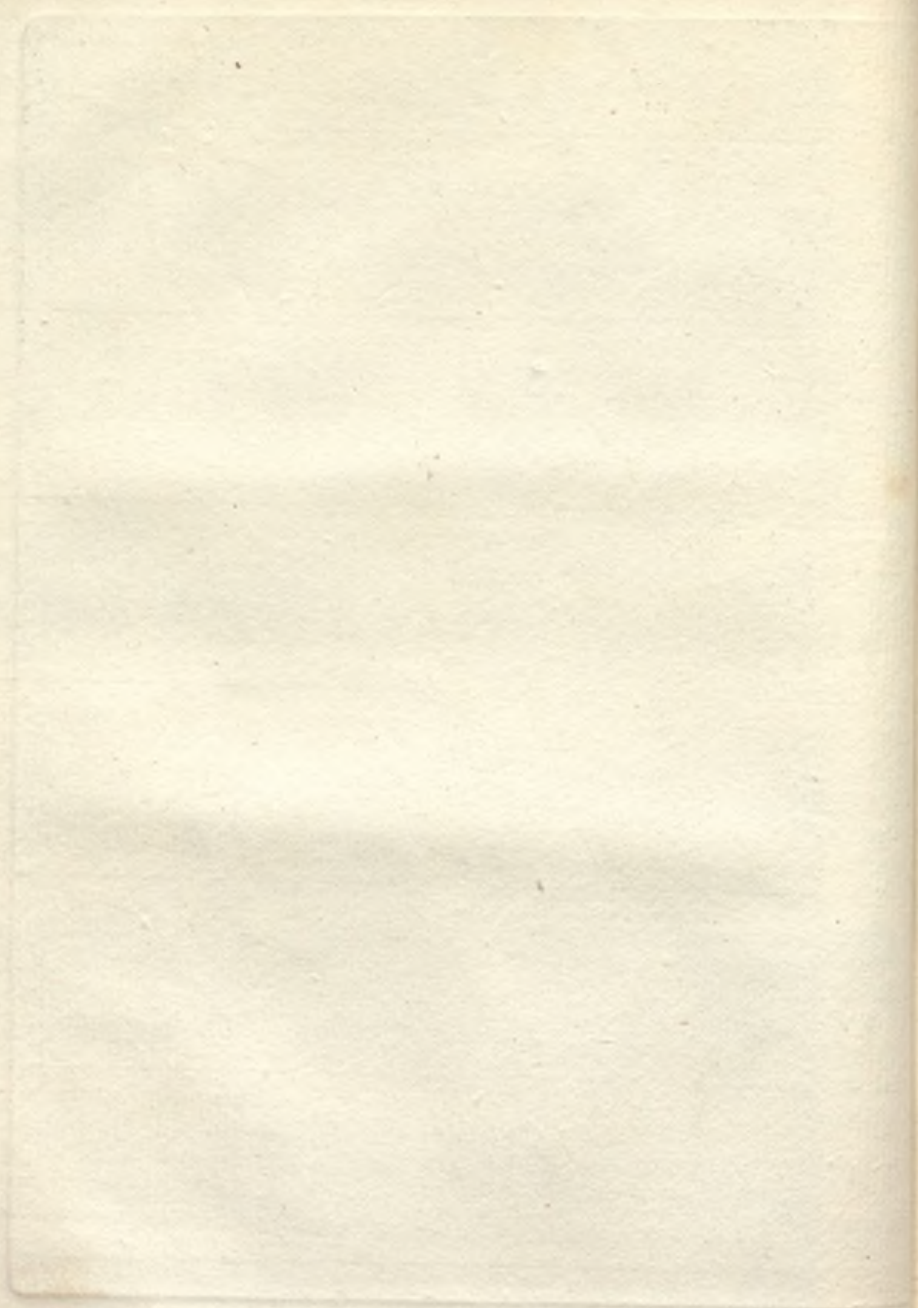
A C H T.

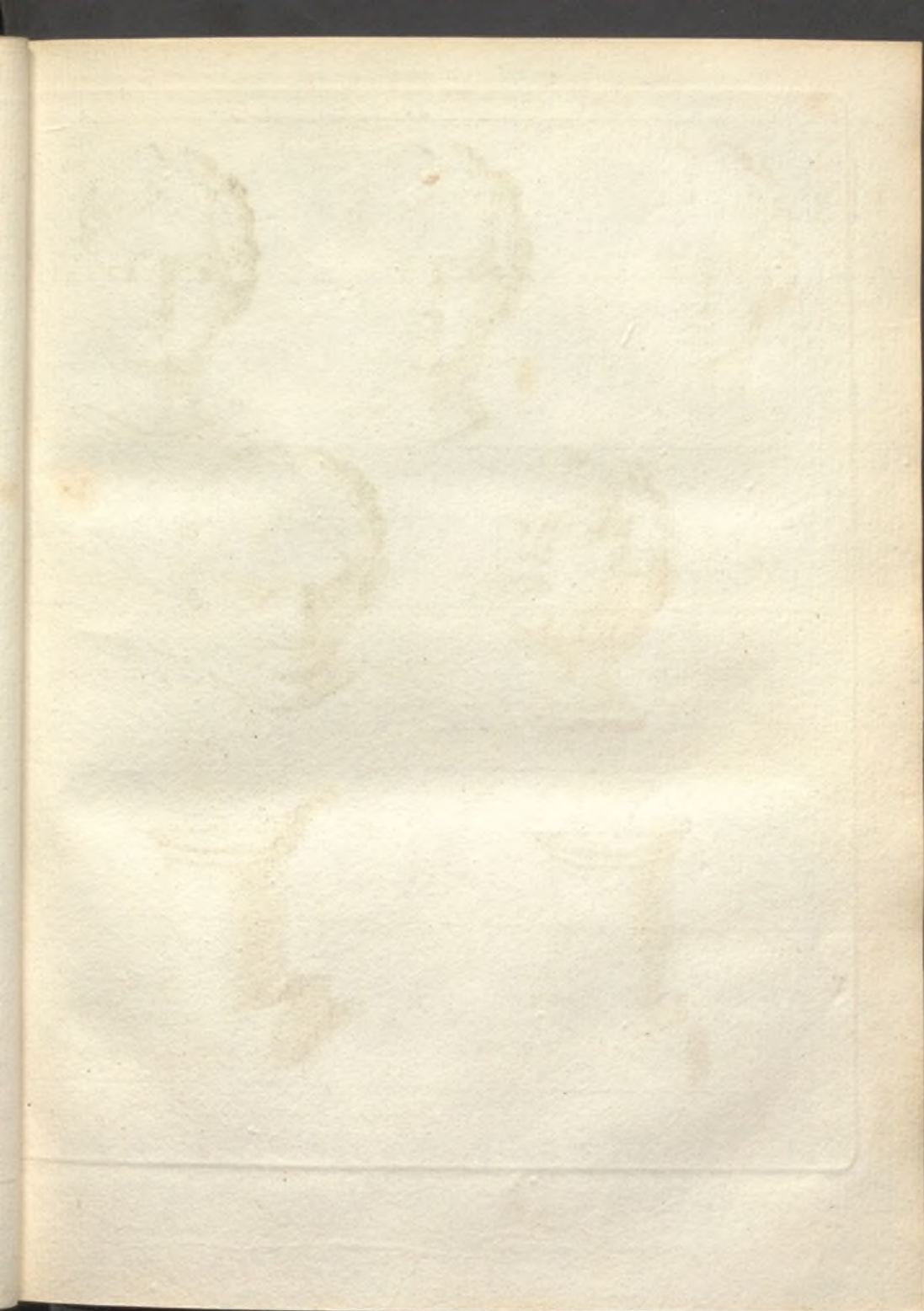
(a) Deze voorbeelden van Oogen, Neus, Mond en Ooren, vindmen genoegzaam in de Teekenboeken van Blommert, waarom ik niet nodig agt, dezelve hier te vertoonen.

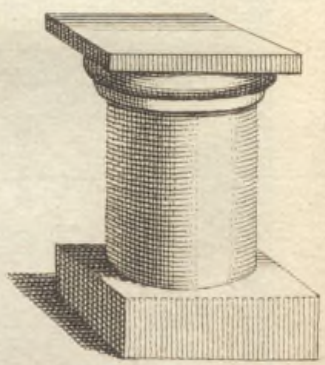

is
e,
at
r-
en
k.
d-
en
de
lid
met
en
met
e,
nig
en

is,
nar
't
en,
an-
aa-

en,
ha-
en-
rol-
od-
ige
T.
n de

A C T S T E L E S.

Dit voorbeeld 't geen men hier aangewezen ziet, is zo gemakke-lyk en voordeelig, voor een Teekenaar gehandeld, als men 't zou kunnen vertoonen. Om 't beleggen der vlakke Schaaduwen, wyft dit ons aan, dat 'er niet meer als twee over elkander geflaagen artzeeringe moeten weezen, doch des noods zynde drie, en op de Rondigheid, of wykende party, maar een. De toetzen of diepzels, is de uiterfte kracht van 't kryt of roodaarde, dezelve word gereuzelt of gefchommelt, want meer als drie artzeeringe over elkanderen, is overtollig en vergeefze moeiten, zo wel in 't teekenen als Etzen, gelyk dit voorbeeld aanwyft. Men volge het dan korrekt na, doch verhaafte zich niet, neemt tyds genoeg; want weinig, wel, en geftaadich, spoed meer dan veel, of Schielyk. Maar het is een gemeen gebrek, dat de voorzichtigheid en d'opmerkinge, zo traag by de jonkheid geoeffent werden, daar zy nochtans dezelve het meeften noodig hebben. Waarom de Wysbegeerigen niet zonder reeden hebben gezegt, dat de voorzichtigheid, 't noodigt voor de menfchelyke daaden is.

Om dit, en alles, dan wel naar te maaken, zo moetmen de ommetrek, met kóól of pootloot gefeld hebbende, Suiver met roodaard overhaalen: Dat gedaan zynde, zo neemt wat kruimelen brood, en vryft daar de onfuiwerheid van het houtfekóól of potloot, fchoon mede uit. Gaat dan heen, en haal de kleine gedeeldens, die door het uitveegen verflaaut geworden waaren, als 't Hair, Oogen, Neus, Mond, Vingers en Toonen &c, hier en daar met toetsjes wat meerder op, dezelve neffens de Omtrek, op den dach heel teer en zacht houdende, de Schaaduw zyde een weinigje fterker: dus doende vertoont zich de ommetrek natuurlyk, en 't geeft een ongemeene grootsheid en welstand, aan u beelden, of andere voorwerpen. Daar na zal men de vlakke Schaaduwe, van booven, en allengskens tot beneeden toe, met een enkele artzeeringe taamelyk kloek aanleggen, zo gelyk, en evenwyd van elkanderen, als 't moogelyk zyn zal, dat 's voor zo ver de gefchaaduwde voorwerpen betreft. Dan de flaauwe tint of rondigheid begonnen, ook met een enkele artzeeringe, maar heel zacht, min of meer, naar dat uw voorwerp is; want de mezetinten moeten nooit verdubbeld zyn. Nu is de Teekening braaf aangeleid, en reets half opge-

D

maakt,

maakt, de voltoojinge gefchied in deezer voegen: de vlakke Schaaduwe zal men, hier en daar, om het donkerder te krygen, met een tweede artzeeringe verdubbelen, des noods zynde met een derde, gelyk noch gezegt hebbe. Bezieet het dan een weinig uit de hand, en overweeg met uw verftand wat 'er noch aan ontbreekt, om het model gelyk te zyn, beginnende van booven af, met de laafte Retoekeringe, dat's te zeggen de uiterfte toetzen en diepzels, en zo is u werk voltooit. Wat men nu vlakke Schaaduwe noemt, zullen wy met dit zelfde voorbeeld bewyzen. Om dat dees pilaar aan d'eene zyde eenpaarig verlicht is, zo noemt men het vlak gedaagd. Desgelyks zegt men van de andere zyde, wanneer een vlakke en breede Schaaduwe, met geen licht gebrooken is.

Wat het woord rondigheid zeggen wil, zal men meede genoegzaam uit het zelfde voorbeeld begrypen, want de Pylaar van voore, zoo wel rond is, als ter zyde; men noemt het ook de mezetint, gelyk men ziet aan de lichte zyde der Kolom, naar de Superficie of omtrek toe, dat's te zeggen daar het licht verminderd en weg weikt; niet alleen een Kolom, maar alle ronde voorwerpen, doch den een min d'ander meer; als mede het boovenfte vlak van dat vierkant, die achter weikt; en dat is eigentlyk 't geen wy weikende tinten noemen. Door het woord mezetint, verftaan wy de halve of tuffchen tint; om dat die gemeenlyk, tuffchen het vlakke licht, en de vlakke Schaaduwe, van elks half en half behoord; want altyd is tuffchen licht en donker, een mezetint, die deze twee harde Partyen met elkanderen vereenigt, en in een doet fmelten. Ja fchoon dees Kolom vol Basre leewe was, gelyk die van Trajaan of Antonin, zo zoumen die eevenwel vlak in zyn dach en Schaaduw noemen, ten opzichte van het generaal; al hoewel ieder Beeld, zyn byzondere dach, en Schaaduw heeft. Het is daar mede als met een bos druiven, ieder druif, heeft zyn licht en Schaaduwe, en te zaamen gevoegt, doet de Tros in zyn volkoomen rondigheid voorloomen.

Wat de manier van artzeeren met roodaard aangaat, het zelve zal de jeugt moogelyk wel wat moeielyker, als 't reuzelen vallen, maar daar teegens zullen zy wederom bevinden, dat het meerder tot een vafte hand zal dienen; want in 't beleggen der zelve, is het meeft geleegeen, naar dat zy dik of dun, digt of weid, van elkanderen zyn, waar door het duiftere of flaauwe tinten voortbrengt, daarom vereifcht het meerder kenniffe en oordeel, als 't reuzelen of fchommelen, ja al waaren de

artzeeringe eevenweidig en dik, zo kan men net giffen, hoe veel twee, drie, of vier dubbeld over elkanderen geflagen, doen kunnen, even gelyk men in 't Cyfferen een zom reekent, tweemaal twee maakt vier, en tweemaal vier is acht: het geen ik vast stel dat met reuzelen of fchommelen niet gefchieden kan, dat ook wel te begrypen is. Men zal bevinden, dat wy den leerling niet met beuzelingen ophouden, maar hun voordeel zoeken zo veel het moogelyk zy. Daarom laat het niemand zich verdrieten zo 't wat traag voortgaat, 't zal daar na, zo veel te lichter van de hand af glyen, als men zal bemerken, dat de handen zich tot vastigheid beginnen te zetten.

Dat ik dit voorbeeld hier op 3, a 4 derlei wys ten toon stel, zal zomige moogelyk vreemd voorkoomen, doch het gefchied niet alleen om de verandering, want het zelve zal men al doende genoeg gewaar worden; maar 't is voornamentlyk, om een beeter begrip te krygen, van 't beloop der artzeeringe, het welke ik met dat hoofd aanwys, die voor, en achter over helt. Ziet eens het voorhoofd in D, hoe die eerste artzeeringe loopen, en hoe die vervolgens veranderen in E? d'een loopt boogsgewys opwaarts, en d'andere neederwaarts: welke waarneeminge best begreepen zullen worden, aan een Kolom, die men onder en booven den Horizont fchaaduwet, en noch te meer van die geene, die de perspektief verstaan. Derhalven is 't nu genoeg voor eerst, wyl men weet in wat gelegentheeden, dat men de artzeeringe zal veranderen, en de hand daar toe gewinnen: want daar in bestaat de fraaye handeling. Toch men moet ook wel bedagt zyn, om zich daar door niet te laten misleiden, maar altyd denken om een vaste, en korrekte ommetrek te houden, zonder welke al u arbeid vrugteloos, en van geen 'er waarde is.

N E E G E N D E L E S.

TOt dus verre gesproken hebbende van Hoofden, Handen, en Voeten, neffens de handeling van 't roodaarde; zo zullen wy nu met fachte schreeden tot heele Beelden overgaan. Ik stel den Leerling dan hier weederom een ander voorbeeld ten toon, om de vaste lichamen en haar koppeling wel waar te neemen. Dees 2 Beelden zalmen heel luchtig doch korrekt, met houtfekóól by malkanderen fchetzen, maar niet meer als de groote deelen, of het generaal daar van, beginnende

met het ſtaande beeld. Altyd van de regter zyde eerſt, dan blyven de gedaane deelen geduurig in 't gezicht van 't oog, en al 't andere, volgt van zelfs zo veel te gemakelyker toe: daar in teegendeel met de linker zyde beginnende, uw hand altyd het gezicht van 't oog beneemt. Doch eer men de kóól op papier begint te brengen om te ſchetzen, zo is het noodich, en byzonder voordeelig, dat den Leerling, zyn voorwerpen daar hy naar teekenen zal, een wyltyds, met een goede en ſtarke aandacht overziet, waarneemende hoe de Beelden en voornaamſte Leeden te zaamen koppelen, waar het hoogſte, en laagſte is &c. Ja zo lange, dat hy de ſtand der beelden, daar van in zyn geheugenis vaſt gedrukt heeft, door het welke men een groote verligtinge, en vaardigheid in zyn oeffeninge zal beſpeuren.

't Zou den jongelingen een groote ongewoonte zyn, dat men hen reeds te vooren lei, om de voorwerpen grooter of kleender na te maaken, want de tyd is hier noch niet gebooren om haar die zwaaren laſt op te leggen, derhalven zo beveele ik hun, het alleenig maar even groot te maaken.

Om dan het ſchetzen, op de alderbeſte en zekerſte manier in 't werk te ſtellen, zo moet men voor eerſt, de çentrale of perpendikulaare linie op zyn papier, met houtſekóól trekken, en maaken by zich zelfs een overflach hoe ver, in 't principaal, de onderſteunende voet met het hoofd gelyk komt, zo als ik hier voor met de Kan en Kandelaar noch eens aangewezen heb. Zet dan naar giſſing een ſtip voor het hoofd, naavel, en voet: en gaat daar zo in het ſchetzen met de voornaamſte deelen, van booven naar beneden toe, op voort. Dat gedaan zynde zo zal men in 't Principaal zien, op wat hoogte ten naaſten by, het naavolgende beeld begint, zeggende by zich zelfs als of men iemand onderwees, het boovenſte van 't Vrutjes hoofd, moet met de Mans borſt gelyk koomen, daar dan een ſtip gezet; de kin, met zyn naavel, wederom een ſtip: en zo met de andere deelen op de zelfde wys giſſende, voortgaande: Waar door men al de voorwerpen op zyn regte plaats komt gewaar te worden. Doch om zulks te doen, dient de ſtilte en ruſt noodzaakelyk aan den Teekenaar, want dan kan hy zyn eige miſtellingen of fouten, beeter met opmerkinge gewaar worden, om dezelve fluks en vaardig te verhelpen en te verbeeteren, zo word hy leerling zynde, allengs een meeſter by zich zelf; en op die manier verder voortgaande, zal 't hem geen meerder moeite zyn, 4 a 5 beelden t'effens, by malkanderen te ſchetzen, ja hy zal geen onderſcheid vinden,

de
gt
er
ch
et
er-
ke
te
Ja
aft
ig-
en
aa-
aft
en
erk
re
lfs
net
aar
net
or-
man
y,
nd
ans
el,
gis-
gte
lte
ige
om
hy
er
len
in-
en,

den, al waaren der twintig of meer, behalven dat 'er meer tyd toe noodig is, want op die wys als hem dit te vooren komt, zal hy de rest ook kunnen schikken, om dat den eenen uit den anderen vloeit. Als nu de Schets ten ruwsten ontworpen is, en dat al de groote deelen op zyn plaats aangewezen staan, zo zal men het voorwerp en zyn schets, in vergelyking teegens elkanderen, met een aandachtig oordeel, een weinigje uit de hand beschouwen, om te zien, of de schikkinge naar behooren geplaatst is, en of de beelden haar werkinge genoeg doen; want als dat in de schets niet wel waargenoomen word, zo zal men met de verplaatsing en verbeetering der deelen in de stellinge, zulk een groote en verdrietigen arbeid ontmoeten, dat de iever en lust van de teekening vergaan zal zyn, eer men de zelve eens half gesteld vertoonen kan. Maar de schets wel ontworpen zynde, zo mach men zich te beeter van een goeden uitslach verzeekert houden, te meer, wanneer de omtrek der stellinge, door het afneemen en bydoen, met opmerkinge en voorzichtigheid, in 't werk gesteld word.

In het opstellen, moet men voor al wel toe zien, dat de lossigheid der Aktien, die in de schets alreede is, daar niet uit en raakt. Het welke heel gemakkelyk kan gebeuren, wanneer men geen agt geeft, door wat voor-deelen, de natuurlyke beweging en werkinge der Beelden veroorzaaken.

T I E N D E L E S .

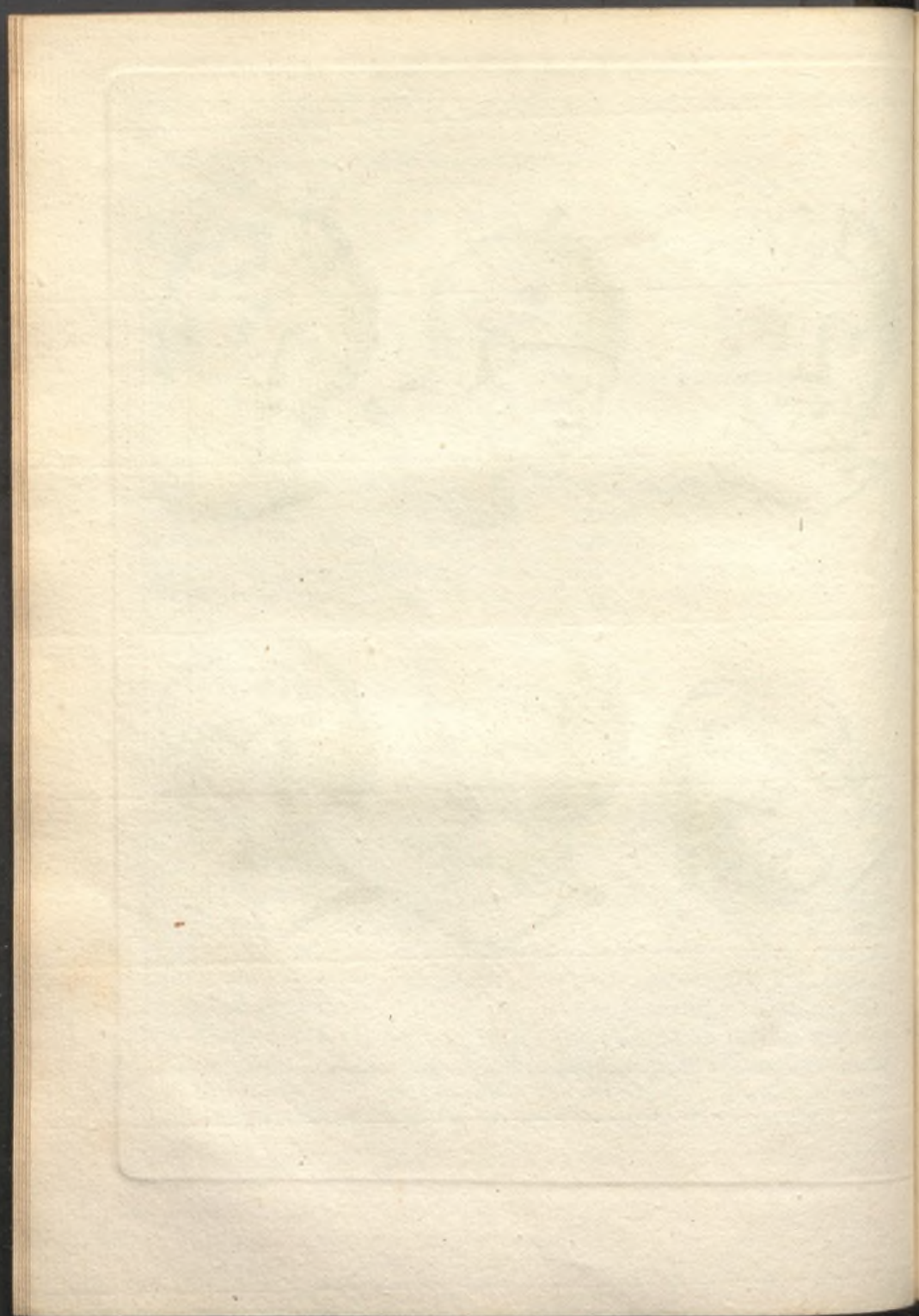
Alle dees voorgemelde dingen verstaande, zo is 't nu tyd, dat den jongeling hier een proef zyner bequaamheid moet laten blyken, met te toonen wat hy in de teekenkonst gevordert is, en of hy vast en zeker gelyk men gemeenlyk zegt, in zyn schoenen staat. Men zet hem dan een slaau Bas releve, dat 's te zeggen, weinig verheeven, van 2 beelden voor, d'eeene naakt, en d'andere gekleed; om te zien of hy de gezeide waarneeminge in het Schetzen, Stellen, en 't beloop der Artzeeringe, naar de veranderinge der voorwerpen, wel begreepen zal hebben. Maar voor al, zo moet men het niet te digt, of te ver van 't licht af stellen; alleenig zo ver, dat het een bequaame sterke schaaduwe geeft, want hoe verder het van 't licht af is, hoe slaauwer en twyffelachtiger zich de Schaaduwen vertoonen zullen. Ten tweeden, zo gaat niet te digt, by het voorwerp zitten, maar verkiest een bekwaame

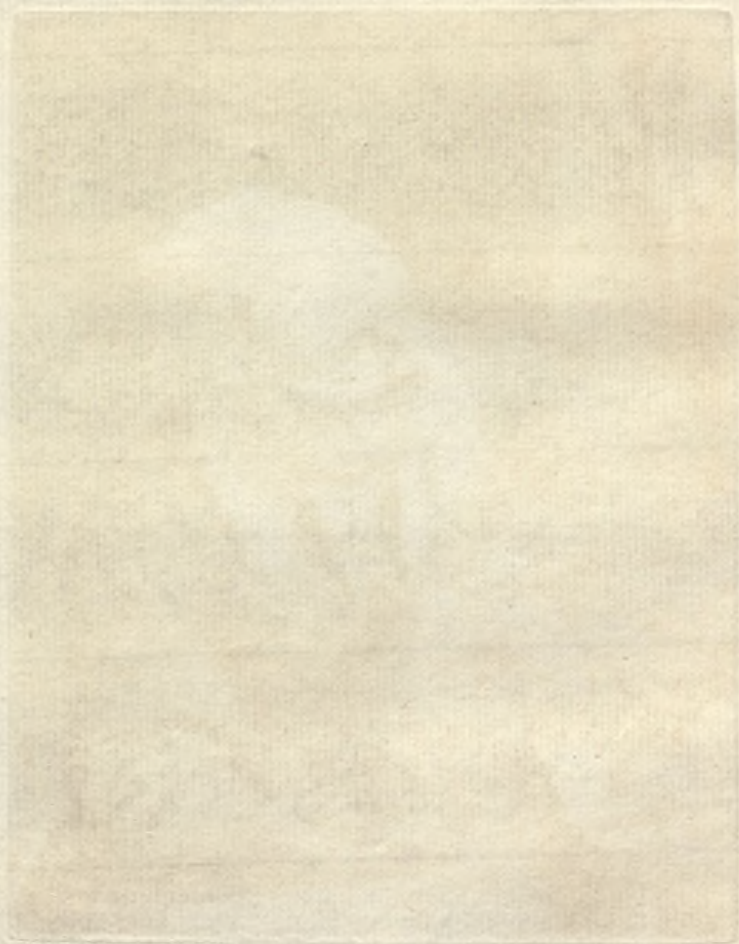
distantie; zo lang als men de weezens, en voornamentlyk, de Schaaduwen van Oogen, Neus, Mond, en alle partyen die noodich waar te neemen zyn, volkoomen onderscheiden kan, zo zit men niet te ver. Ten darde, zo plaast het voorwerp zo hoog, dat het oog der beelden, met de uwe gelyk komt, zo als wy op zyn plaats in 't vervolg, noch breeder verhandelen zullen. Ten vierden, zo zyt voorzichtig, dat gy nooit meer als een beknopt venster licht gebruikt, waar door men de vlakke Slachschaduwen best gewaar word, daar in teegendeel een groot, of ver van elkanderen verspreident licht verkiezende, zo worden de schaduwen verdubbeld, en krygen een twyffelagtige bepaalinge. Hoemen zyn porte folio of pannel daar men op teekent, leggen en vast houden zal; vind ik niet noodzaakelyk hier te verhaalen, alzo de Jongelingen het daagelyks genoeg, van andere, zien voor doen. Alhoewel het zelve, in 't voorbeeld van de twaalfde les, genoegzaam aangewezen staat. Men vertoon zyn teekening als dan aan de meester, om te doen zien, hoe ver men reeds hier in gevordert is: en of hy u bekwaam zal oordeelen, om naar het playster-rond, met wit en swart; op gegrond papier te kunnen teekenen; want als men de handeling van 't artzeeren kundig is, zo valt deeze manier, zo veel te gemakkeliker in de hand.

E L F D E L E S.

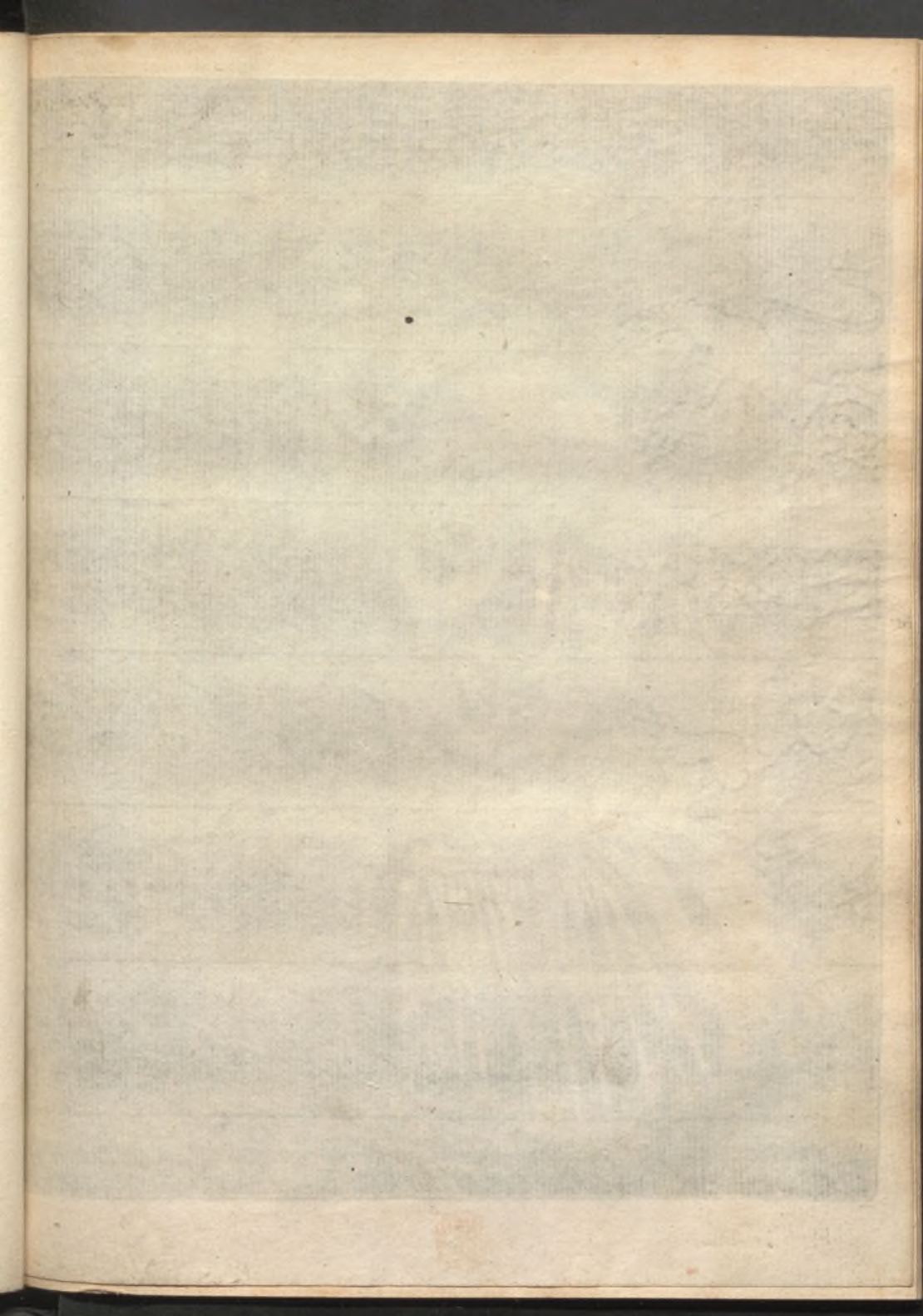
HEt schetzen en stellen, in de fesinde en negende les, en 't beloop der artzeeringe in de achtste, beweezen hebbende, zo zal het niet ondienstig zyn, dat wy tot het wit en zwart Kryon, op gegrond of blauw papier, overgaan. Om een goede en vaste handeling, op zulk papier te verkrygen, is 'er geen beeter middel, als zich gestaadig naar gewasse Teekeningen of playster te oeffenen, want de gewoonte zegt het spreekwoord, is een tweede natuur. Waarom wy de Leerlingen, hier verscheide weezens in playster troonien, voorzetten. In plaats dat men op het wit papier, zyn voorwerpen met de Schaaduwe plagt te doen ronden, en het licht uytsparden: moetmen hier nu in tegendeel, de Schaaduwe uytsparen, en de lichten met het Kryon doen ronden, niet dat men gantsch geen Schaaduwe meer zoude behoeven te maaken: dat is de meening niet, geenfints; maar hier en daar weinig, zoo het de nood vereischt. Als men voor eerst
een

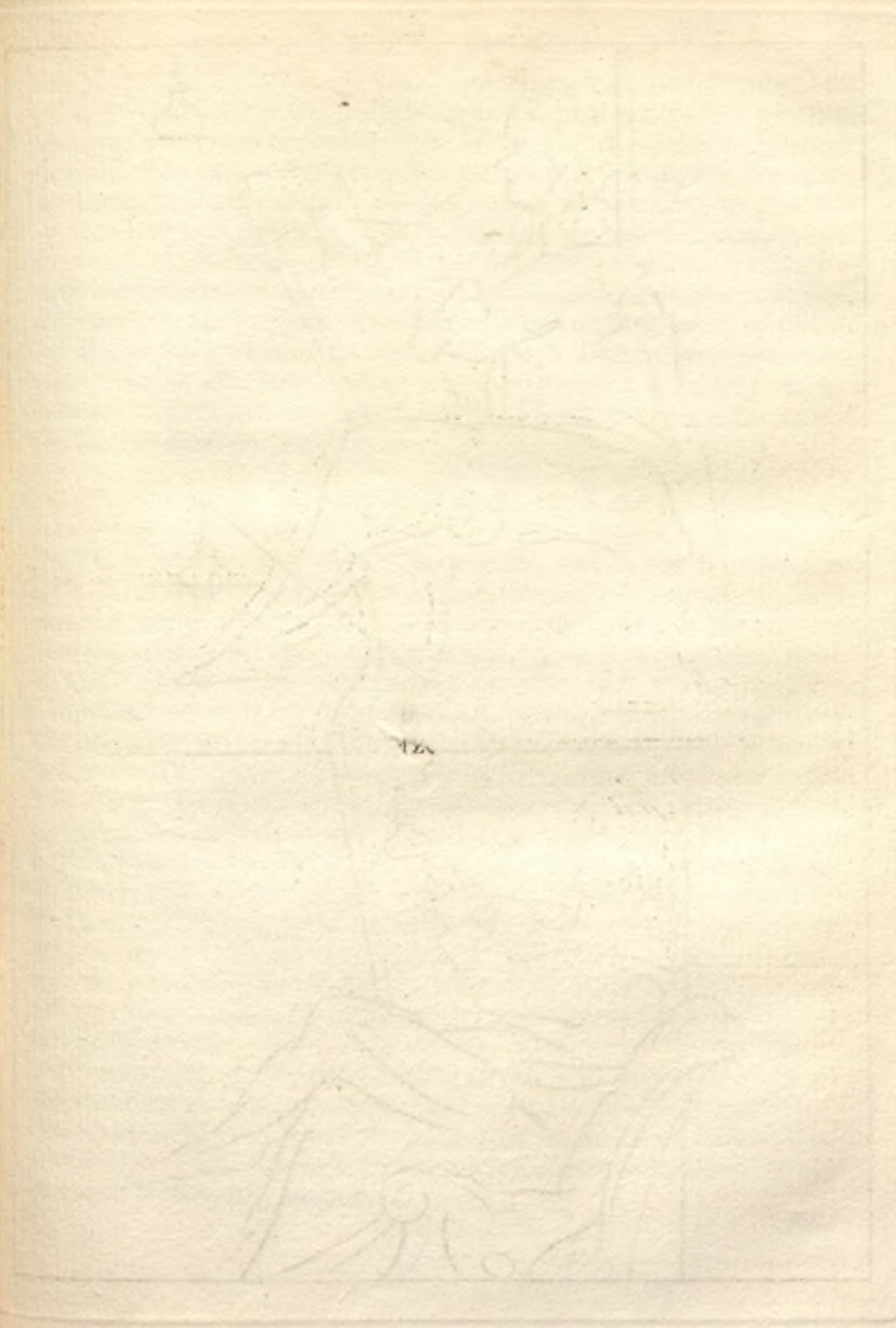
P.S.

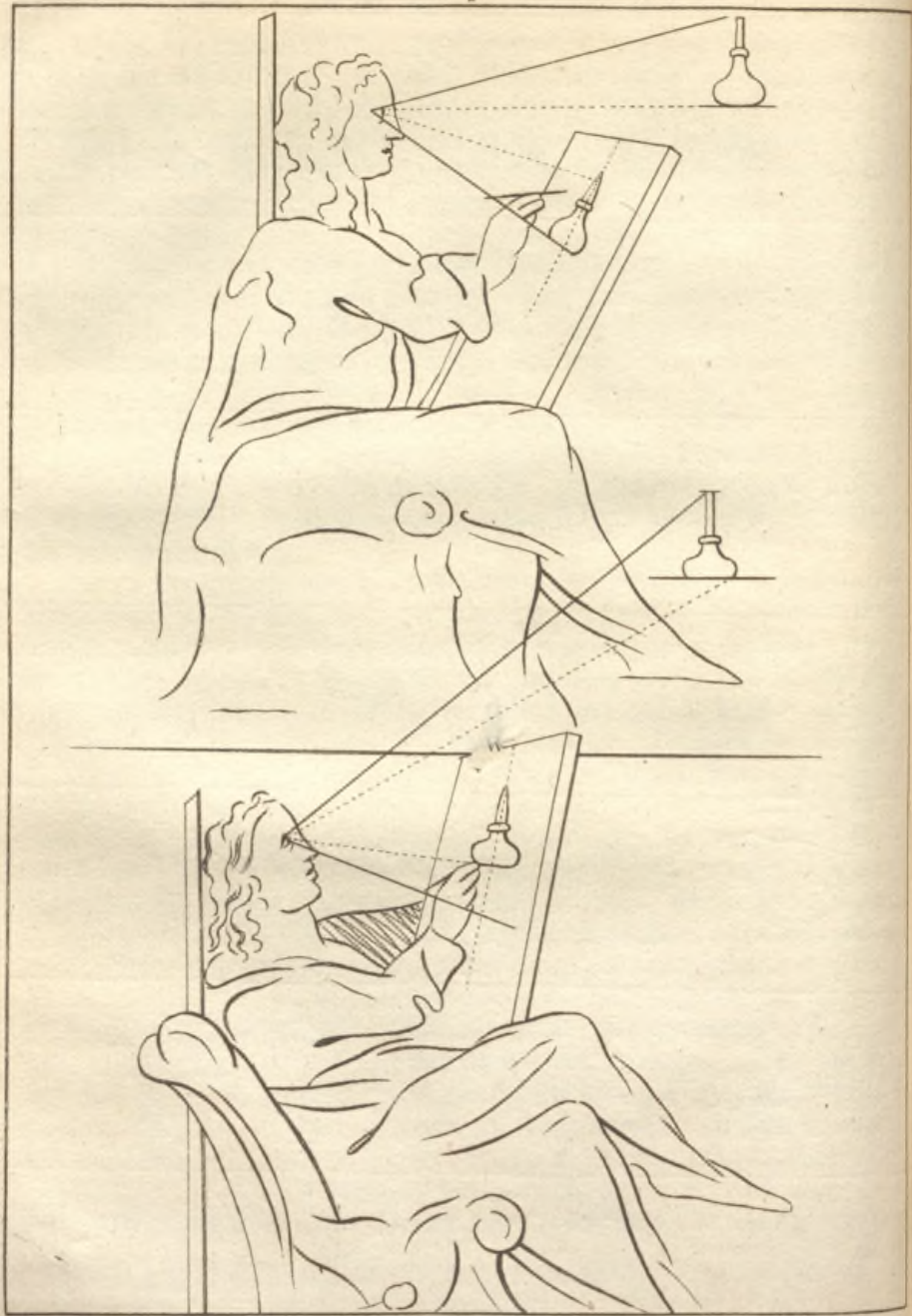
een vaste ommetrek heeft, zo zal met het wit Kryon, by de verheevenste partyen begonnen worden, daar het alderligften is; als op het Voorhoofd, Neus, en Wangen, verminderende al fchjes hoe langs hoe meer, doch niet met artzeeren, maar al fchommelende, dan alleen daar het licht afneemt, en met de Schaaduwe vereenigt word, gelyk dit lachend-troonitje in de zwarte Konft aanwyft, het welke naar een teekening gemaakt is, die even alzo op donker papier gehoogt was: zo doende zult gy de Schaaduwe van zelfs zien voortkomen. Neemt dan uw zwart of rood-kryt, en artzeer de Schaaduwe daar het zulks vereifcht; geef dan verders de uiterfte hoogzels of glans, en ook de diepzels. Deze manier van teekenen is, boven het vermaak dat zy heeft, ook veel vaardiger, gelyk de daagelyke ondervindinge getuigt: ergo het beste voor een Schilder. Ja als ik myn gevoelen regt uit zal fpreeken, zo kan ik niet zien, dat het artzeeren op wit papier, iets tot Schilderen doet, en dit al: want zo het Kryon van alderhande kouleuren was, zou het niet eeven eens staan als gefchilderd? Daarom moeten de geene die regte liefde tot de Konft hebben, en goede meesters daar in hoopen te worden, zich niet ontzien, om de oeffeninge deezer handeling fixk te leeren. Doch men moet niet denken dat het zo gemakkelyk toevallen zal, als men de handeling van 't roodaard te vooren niet geleerd heeft. Maar boven dat, zo laat u niet verleiden door een fraaye manier, want de vaardigste en fchoonste handeling des waerelds, is niet magtig genoeg, om een verftandige en volkomen Teekenaar te maaken, de vaste fellinge, en fchoone omtrek, is het voornaamfte, die hem tot de volmaaktheid moeten brengen. Waarom ik de Jongelingen ten hoogften aanbeveel, zich niet aan 't Schilderen te begeeven, voor al eer een verftandig meester oordeeld, dat zy ver genoeg daar toe, in de Teekenkonft ervaaren zyn. Niet dat ik gelyk zommige zeg, dat men zeffien, twintig, ja vier en twintig jaaren teekenen moet, eer men tot het Penfeel overgaat, zulks acht ik voor een verwaande grootsheid, en oordeel hun zelve eer zo veel jaaren, boven de genen die zy reeds bezitten, nodig te hebben, om haar volle verftand te krygen. Toch het is in de jeugt een gemeen gebrek die haar als aan-gebooren fchynd, dat zo voort als zy wat gepreezen worden, ten eerften aan het Schilderen willen, fchoon zy naaulyks de roodaard pen in de hand weeten te houden; ja willen eer een man zyn dan een kind. Andere wederom die de iverigfte fchynten, laaten het zom-
tyts

tyts in den beginnen steeken, en smooren in haar geboorten. Daar is noch een darde soort, dewelke altyd uitstel zoeken, springende van den Os op den Ezel, neemende geduurig iets nieuws om de veranderinge by der hand, of hebben gestaadig het hoofd vol grillen, 't zy dat zy vermaak scheppen in de Oeffeninge der Muziek, Comeedien te beziën, onnutte grollen van boeken te leezen &c. het welke alles tot hinderinge deezer loffelyke Konst is strekkende. Weg dan met alle buytenspoorige tydkwiftinge; als men meester is, en dat wy de zwaargheeden te boven zyn, zo is 't noch vroeg genoeg om vermakelyke tydkortinge te zoeken. Het geld 't geen de Jongelingen ook zomtyds daar aan te kost leggen, zouden zy veel beeter kunnen besteeden, zo aan fraye prenten, Boeken, Playster, Beelden, en een teeken-Akademie. Een die regte liefde tot de Konst heeft, en daar in zoekt te volharden, blyft aan 't geene hy begonnen heeft, en maakt het agter een af. De Hemel helpt de ieverige, en de Gooden zo de Poëten zeggen, verkoopen alles voor zweet. Doch keeren wy weder tot onze onderrigtinge.

Terwyl men reeds aan het Retokeeren zal gevorderd zyn, zoo is het noodig dat wy zien, hoe dees tronie geteekend is. Men moet de fachte plooyen, met geen streepen of trekken op de ligte partyen aanwyzen, hoewel 't veel geschied: maar de grond van 't papier voor 't zelfde laten, want anders toond het zich te hard. Begin dan eerst met het hoogste licht, te wecten het voorhoofd, dan de neus, en zo voort: doch om dit te verkrygen, maakt men eerst een groote party van licht, en geeft dan gelyk wy hier vooren noch gezegt hebben, de hoogste glans daar boven op. By voorbeeld dat een Troonie in vier streepen, Paralel van elkanderen, verdeeld was, een voor de oogen, de tweede voor de neus, de derde voor de mond, en de laatste voor de kin; neem dan een papier, en bedekt daar mede de tronie tot aan de bovenste streep, zo ziet men niet meer als het voorhoofd, begin daar met u Kryon, en voert het uit, zo ver als 't verlicht is; dat gedaan zynde, zo schuif uw papier een streep laager, en vervolg met de neus: dan de wangen en oogen, ja al wat in dat deel behoord. Met de Neus, om dat het een deel zy, die met het voorhoofd gelyk is, doch de oogen en wangen niet: zo zien wy dat het eene licht uit het ander vloed. Nu de mond en kaaken; dan voor 't laatste, de kin. Dus doende zal men zien dat op die wys, de gelykenisse best voorkoomen zal. Eeven gelyk men een juffer ziet staan met
de

e
t
r
s
e
n
r
e
n
-
t
,
e
r
r
-
n
t
t
r
-
t
e

de Waayer voor haar aangezicht, verlangende dat zy zich ontdekt, eerst de Oogen, vervolgens de Neus en mond, eindelyk in 't geheel; verheugende ons dan dat het de zelfde is, dien wy te vooren gedacht hadden. Een zaak wel te beginnen, en ordentelyk uit te voeren, daar wint men veel tyd meede.

Men vaar nu voort met de beste Playfter beelden die 'er te krygen zyn, naar te Teekenen, als d'Apollo, Griekse Venus, Antonius, en meer andere fraaye afgietzels. Wanneer nu den Leerling ziet, dat hy dus naar zyn zin vorderd: Zo wekt de Geest en iever in hem zodanig op, dat 'er iets groots van te verhoopen staat. Dus doende komt men met vermaak en sachte Schreeden hoe langer hoe naader, tot de volmaakte Teekenkonst. Want het Playfter werk de hoogste trap is, om tot het Leeven te geraaken.

T W A A L F D E L E S.

NU is 'er niets meer overig te weeten, als, in wat Postuur den Teekenaar zich zelfs zetten moet, wanneer de gezeide Beelden hoog of laag geplaatst staan, om die bequaamlyk te kunnen zien. Als men iets voor heeft om naar te Teekenen, 't zy wat het ook mach zyn; zo moet men de volgende Aanmerkinge altyd waar neemen, als by Voorbeeld met deze fles aangewezen is. Wanneer de zelve parallel aan ons oog staat, zo zal men zich in zoodanigen vasten Postuur stellen, 't sy staande of zittende, dat men het Voorwerp, en zyn Tafereel te gelyk, met het Oog kan, bestralen; wel te verstaan, zonder het Hoofd op, of nederwaarts te beweegen; also door het op en neederkyken, niet alleen eenige tyd werd verzuimt, maar ook het oog daar door ge-diverteert en verbysterd word. Wat aangaat de Distantie, dezelve zal men neemen, na proportie dat het Beeld groot is, ten alderminsten zo ver, dat men het Voorwerp, met een opslag zyner oogen kan bevatten, zo dat, hoe grooter Beeld, hoe wyder afstand men verkiezen zal: gelyk wy in 't vervolg naaukeuriger zullen toonen, als wy van het leeven spreken.

Nu is het tyd, dat wy den Leerling het klein na groot, of groot na klein aanbeveelen, als zynde hier een noodzaakelyke zaak, om 't Oordeel wel te oefnen; en de beste middel om vast te leeren stellen: Hier door zullen zy de passer in 't oog krygen, en alle dingen verstandig naar 't gezicht weeten af te meeten.

Wanneer nu de Leerlingen zo gevorderd zyn, van alles te kennen, dat tot dus verre, aangewezen staat, zo is het noodig dat zy haar kragt en bekwaamheden overweegen, en by zich zelven denken, waar hun Neiginge en aart toe strekt, daar zy haar behoudenis door meenen te vinden: want nu zyn 'er geen Konsten noch Weetenschappen in de waereld, of men kanze door 's Heemels hulp aanvaarden, en door iever meester worden, als men voorzichtig te werk gaat.

Het is dan tyd dat de Ouders of Voogden, bequaame Leermeefters zoeken, om de Jeugt in hunne verkiezinge de behulpzaame hand te bieden, op dat zy met voordeel haar Oeffeninge mogten volvoeren: want aan een ervaren Leermeefters, hangt de welvaart eener welmeenende Jongeling. 't Was te wenschen dat dezen raad, van die geene welke met kinderen gezeegent zyn, mogt behartigt worden, wat zoude in deze Landen, zo wel als in Itaalien, Vrankryk en elders, met 'er tyd fraaye Kunstenaars bloeyen, en doorluchtige Meesters voor den dag brengen, dewelke meenigen bekwaame Geest opwekken zouden, die nu door nalaatigheid en flogfigheid der Ouders of Voogden, onnuttig en te niet verfleeten worden. Want een goeden Akker wel beploegt, gemest, en bezaaid, brengt veel en goede vruchten voort.

De Teekenkonst tot dus verre verhandelt hebbende, oordeel ik noodzaaklyk gelyk ik noch gezegt hebbe, aan alle Konstlievende menschen noodig te zyn, om alles naar hun Neiginge te kunnen onderneemen, en met goed verftand, en vatzaam begrip, van alle zaaken te kunnen redeneeren, en oordeelen.

Maar de geenen die tot Schilderen genegen zyn, dienen nootzaake, lyk meerder van het zelve te weten. Waarom ik voorgenoomen hebbe een tweede deel hier agter te voegen, bestaande in tien Propozitien, ieder met een Zaamenpraak, zo als wy die vervolgens gewoon zyn in onze weekelyke by eenkomst te leezen; om de Teekenkonst alzoo in 't geheel by malkanderen te hebben, en ons tweede Boek, met een aanvang der Schilderkonst te neemen.

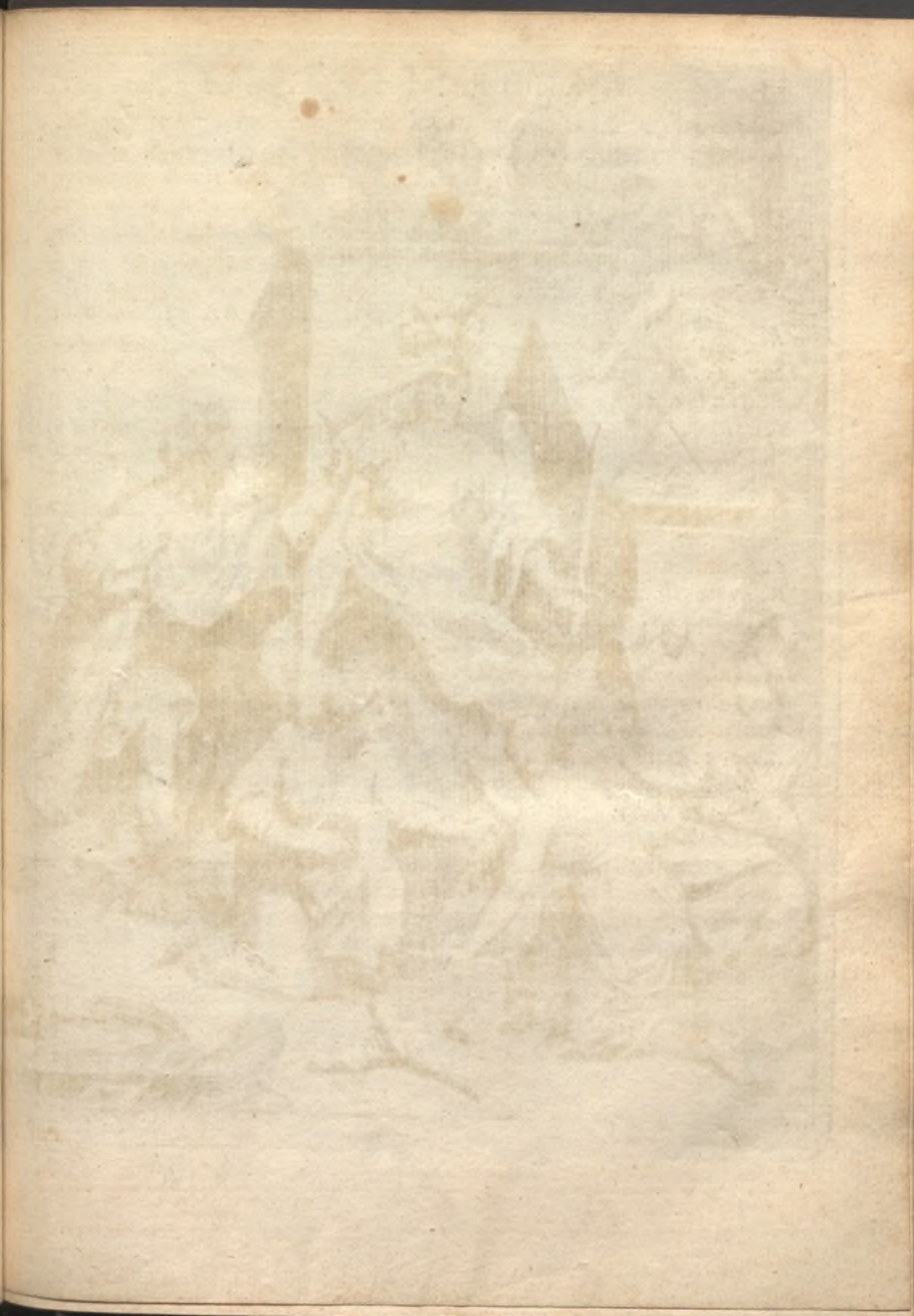
gt
n
e
le
or

rs
e-
nt
le
ce
in
d
ig
ie
ig
t,

ik
n-
e-
te

e,
b-
a,
in
in
n-

Op

P. Fiedeman delin.

M. Poal sculp.

Op de natuurlyke neiginge der menschen.

GEen edele imborst laat zich voor altyd bepaalen;
 Wat dwang de geeft beklemt, zy breekt in 't einde door:
 Geen nyd noch laster stelt haar dappre moed te loor;
 Geen weeldens kunnen haar van 't rechte spoor doen dwaalen.

De schrandereheid ontdekt heel licht die held're sraalen,
 En merkt waar 't brein op doelt; dit bleek, met volle gloor,
 In held Achilles, toen hy Helm en Zwaard verloor,
 En, schoon als Maagd getooit, slechts dacht aan Zeegepraalen.

Athenen kende dus haar Jongelingens aart,
 Dies gaf het mannen, door hun brein alom vermaart,
 De Geest hoe ruim en groots kan leiding niet ontbeeren

O Gy, Geefstryke jeugd, die 't Pad der Konst betreed,
 Ontmoet u arbeid, denkt men koopt de roem voor zweet,
 En dat Standvastigheid in 't eind doet Triomfeeren.

T. ARENTZ.

VOORREDEN.

Konstlievende Genooten,

Erwyl de Ed: Groot Agtbaare Heeren Burgermeesteren, ons een aanzienlyke plaats, voor een Konst-zaal vergunt hebben, tot opqueeking der Edele Schilderkonst: zo is t' waarlyk onze schuldige pligt, dat wy ook metter daad doen blyken, dat het ons ernstig ter harten gaat, en dat wy 't opregtelyk meenen. Laaten wy dan alle kragten aanspannen, met iever en lust zich vleitig oeffenende, op dat deze doorlugtige Konst, als een heldere zon, met meerder glans en luister, als wel voorheen, mogt komen uyt te schitteren, tot welvaaren van ons, en glorie der Beroemde Koopstad Amsterdam. Dat de oudste en Eervarenste onder ons dan, met een teedere zucht tot zyn evenaasten ingenoomen, haar de behulpsaame hand bieden, voornaamentlyk om de jongste, die noch swak zyn, en hulp van nooden hebben, te onderrigten, op dat in haar, de lust en moed, mogt aangroejen, om zo doende tot volmaaktheid te geraaken, want dat is het voornaamste, daar wy de Agtbaare Magistraat, en ook ons zelven, mede kunnen voldoen. Laaten wy dan voorzichtig met vreed' lieventheid te werk gaan, en volgen de Al-Oude spreuk van onze Republyk, Concordia res parvæ Crescunt. 't Geen te kennen geeft, dat alle kleene beginsselen, door Eendragt opklimmen, tot de hoogste top van volmaaktheid. Verheugen wy ons waarde Konstgenooten, dat wy in zo een gelukkig staat gesteld zyn. Den Heemel gaat voor ons open, en de Gunstige Dageraat, op haar Purpere waagen gezeeten, wekt alle ieverigen op, en stort een aangenaame dou over alle heen, die ons doet verquikken en verheugen, want haar aan brengen, is gemeenlyk een bekendmaakinge van Phoebus komst, die alles met zyn heldere straalen beschijnt, en de dingen doet groejen en bloejen,

V O O R R E D E N.

yen waar door ze haar schoonheid, Reuk, en smaak verkrygen.

Wie is 'er dan onder de Konst-Oeffenaars, die niet met een opregt gemoed, (en zonder voor oordeel in genomen,) zal moeten toestaan, dat onzen Voorstander, van den Heemel verkooren en beschikt is, tot dit heylzaame werk? Daar is geen geheugenis van iemand, zo lang als Amsterdam gestaan heeft, die ooit zo een Edelmoedige daad heeft onderwonden, en tot zyn volkoomentheid gebragt, dan dezen alleen; want hy door een ingebooren drift tot de Konst, niet konnende verdraagen, dat dezelve zo ongelukkig verviel, is met medelyden, over haar Rampzaaligen staat bezwoogen, en heeft (in weer wil van de bitze nyd, baatzucht, en verwaantheid) haar uit het donkere hol der onweetentheid verlost, en in beter staat als vooren hersteld: alleen maar, uit een opregte liefde tot dezelve, 't welke genoegzaam gebleeken is, aan de overgrootte moeyten en iever, die hy daar toe heeft aangewent, tot Glorie, en Lof van zyn Eeuwige Naam; zo dat hy met regt, een tweede Mecænas, en August genoemt mag worden.

Inleiding van de eerste Propositie.

OM tot de Zaak te koomen, zo zullen wy tot Voorwerp onzer Verhandeling, met de Volmaakte Teekenkonst een Aanvang neemen: Nademaal dezelve, het fundament zy, waar op de Edele Schilderkonst is gegrondvest; zonder de welke niemand onmoogelyk tot Volkoomtheit kan geraken, al vroeten hy zyn leeven lang. Onderzoeken wy dan voor eerst, wat de Teekenkonst is, en vervolgens haar vermoogen, en uitwerkinge.

De Teekenkonst, is een kenbaar vertoog der dingen, van Liniamenten, door een welgeoeffende hand getrokken, op papier, doek, of panneel: Want daar is niets op de gantsche Aardbodem geschaapen, wat het ook mag zyn, 't geen eenig weesen heeft, beweegelyk of onbeweeglyk, of het is daar in begreepen: 't zy het in lengte, breedte, dikte, rond, ovaal, schief, of krom bestaat; ook Boomen, Steenen, Vrugten, Kruiden, Bloemen, Beeften, en Menschen. Ja alles dat kenbaar is, Zon, Maan, en Sterren niet uitgezonderd. In 't kort, 't is een Konst, dewelke afbeelden kan, alles wat men onder 't wyde uit-spanzel des Heemels bedekt ziet.

Het is aanmerkenswaard, dat in deze Landen, de Teekenkonst teegenwoordig zo weinig betragt word, ja zo gering en onnoodig geoordeeld, als of het maar tydquistinge was, en niet te pyne waard, om eenige moeiten, of studie aan te hangen. Daar ik in teegendeel wel anders heb moeten blokken, om wat te leeren; niet alleen in myn Jonkheid, maar tot het laaste der daagen dat my dit ongeval overgekoomen is, heb ik de weekelyke Collegien waargenoomen, en Akademie Beelden naar 't Leeven geteekent, behalven noch andere gewoontens dien ik had, van naar de Antyken, Basreleevs, en gekleede Leeman te teekenen, gelyk dezelve Modellen of teekeningen, onder de Liefhebbers berustende, kunnen uitwyzen. En noch heb ik niet genoeg naar myn zin geweeten, om de naam van Historie-Schilder te draagen. Maar wat hoef ik een Voorbeeld van myn zelve op te haalen, blykt het niet genoeg aan de werken der oude Beroemde meesters, dat zy al haar vleit en zorg aangewend hebben, om in de Teekenkonst uit

te munten, als Raphaël, Michel Angelo, Karats, en meer anderen; niet alleen in 't Menschbeeld, maar alles; zo wel Landschap, Architectuur, Konterfytzels, Bloemen, Beesjes, en wat 'er meêr vereyfcht, om Univerzeel of algemeen te zyn, Doch wat hebben anderen daar na, dewelke mede voor braave baazen te boek stonden, haar in dat deel niet al misgreepen, waar over zy veel schimp en spot hebben moeten verdraagen, zo als den Hoog-geleerden Junius genoegzaam aantoot? De Ervarentheid heeft ons doen zien, dat de Romynen, en die van Boulogne, welke haar te Roomen geoeffent hebben, in 't generaal altyd de beste Teekenaars van gantsch Italien geweest zyn. De reeden daar van is, dat die meêr tyd in het teekenen besteeden, eer zy tot het penfeel en verwe overgingen, dan d'anderen.

Voorwaar men hoeft zich dan niet te verwonderen, dat die Grootte Meesters, haar zo veel aan de Teekening hebben laten gelege leggen, en geen tyd of moeiten ontzien, om die volkoomentlyk te leeren, en daar door tot de hoogste top der volmaaktheid te geraaken, zynde verzeekert, dat zo zy een Eeuwige naam wilde verdienen, door dat middel, de zelve zoude kunnen bekoomen. Gelyk het ook genoegzaam blykt aan haare wonder werken, in alle steeden van Europa, by Prinsfen, Vorsten, en andere Konstlievende. Ik spreek nu niet van Schilderyen, maar alleen van Printen en Teekeningen, booven alle anderen geagt en in waarde gehouden; ja zodaanig, dat de gemeene man daar naauwelyks aankoomen kan, om de ongemeene fraaje, en korrekte Teekening die daar in te zien is: Hier zoude moogelyk iemand teegen werpen, dat de groote agting, die men voor zodaanige Printen en Teekeningen heeft, juist niet om de schoonheid of deugd is, maar eerder om de oudheid, voornaamentlyk, om dat zy zo quaalyk te bekoomen zyn, want het geen overvloedig en gemakkelyk te krygen is, werd doorgaans weinig geagt: welke Redeneeringe, by sommige niet onwaarschynlyk voorkoomen zou, maar myns oordeels, by de verstandige geen indruk vinden: want de beroemde digter Horatius, in zyn stigtinge Moraal, voerd de Deugd ten Hemel, niet om haar oudheid? maar om datze volmaakt schoon is, bestaande in zuivere waarheid van zaaken; en wat is 'er toch dat met meêr moeiten en arbeid verkreegen word, dan de Deugd? by gevolg een onsterffelyke naam. Het is ook onweerspreekelyk, dat alles 't geen volmaakt Schoon en Deugdzaam is, aldermeest gewenscht en 't zorgvuldigste bewaard word.

Oude Teekenaar, en Jonge Schilder.

Teekenaar. Roept zo hoog niet jongman, bezint u wat.

Schilder. Wel waarom, is het niet eens tyd, daar 't my beuren mag, terwyl ik nog jong ben, en alreeds zo ver gevorderd?

T. Wilt gy gaan Reyzen en schoenen verslyten? het was beeter dat gy noch een half douzyn broeken versleet met zitten, dan leerde gy noch wat. Gy zyt te laetdunkende en pocht te veel.

S. Is dat pocchen, dat myn meester zegt, dat niet een van alle zyn Discipels zo ver gekoomen is als ik, en noch de jongste zynde? want die zyn konst verstaat, en wat gereyft heeft, is 'er immers boven op.

T. Dat kan wel weezen. Maar zeg eens wat is Konst, en waar in beftaat uw oeffening?

S. Alles dat my voor komt te Schilderen, wat vraagen is dat?

T. Uyt de Geest ook?

S. Wat uit de geest, wijse wasje, neen het Leeven, de Naarbootfinge der algemeene Natuur is myn Studie.

T. Hebt gy wel naar Playfter leeren Teekenen?

S. Drie jaar heb ik geteekend, maar 'k weet van geen playfter, heb ook by myn patroon niets daar van gezien, maar na fraaje printen van Blommert, Berchem, Breugel, Rubbens, en andere braave Konstenaars.

T. Naar Raphael, Karats, en Poufyn ook?

S. 'k Geloof van ja, ik heb 'er zoo naauw niet opgelet. Maar wel na Teekeningen van myn Meester.

T. Hebt gy meede op 't Kollegie naar het Naakt Model geteekent?

S. Neen.

T. Wat meent gy dan met het Leeven te Schilderen?

S. Na leevendige Mensch en, Man, Vrouw, Kind, Schaapen, Offen, Koeyen, Stoelen, Kaffen; ja alles dat te pas komt.

T. Hebt gy 't Mensch beeld, met alle zyn Proportien ook geteekent?

S. Ja toch, het eerste jaar al.

T. Zo kent gy die vast van buiten, en die van de Vrouw ook denk ik? zonder twyffel weet gy dan mede wel, waar in die beide Proportien verschillen?

S. 'k Geloof ja, a s ik 'er moeten om doen wou, maar wat heeft dat? die dingen wyzen zich zelfs, want als ik het leeven voor myn heb, dat volg ik zonder roemen, zo korrekt na als een draad.

T. Ja? Maar kund gy dan de gebreken wel zien die in 't leeven zyn, en dezelve ook verhelpen? want als men de proportie niet ter deegen weet, en waar een volmaakt beeld in bestaat, zo kan men ook niet zien of het wel is.

S. Het leeven kan niet missen; meent gy dat ik niet zien kan of iemand een Scheeve mond, Blind oog, of horlevoet heeft?

T. De proportie bestaat daar niet in, het bestaat in de Leedematen, haar lengte, dikte, en breedte.

S. Dat weet ik wel; maar als ik de natuur volg zegt myn Meester, dan heb ik voldaan. Gelyk d'eene mensch heeft een dik hoofd, d'ander een kleine, d'een heeft groote, en d'ander kleine handen, d'een korte, en d'ander lange beenen: d'eene vrou is mooy, en d'ander leelyk, en zo voort.

T. Hebt gy ook wel kleeren naar de leeman geschilderd?

S. Ja dat heb ik eens gedaan, maar het is zulk een gefutzel: en wat de kleeding aangaat, dat luistert toch zo naau niet. Maar de Kouleuren fuiver te temperen, en aan te leggen, dat is wat moejelyk voorme, en ook om een ding glat te verdryven: want het is ellendig dat men zo qualyk zagte vis-penceelen kreigen kan.

T. Neen dat schort u niet, gy verdryft u dingen al heel zagjes.

S. Ja weet gy dat, het is de ziel van de konst een gladde en malste penseel; Ik meen dat het myn ook veel moeten gekost heeft, want ik ontzie geen tyd, tog dat is 't daar 't meest om te doen is; En nu ben ik den Heemel zy gelooft zo ver, dat het teegenwoordig maar speelwerk voorme is. Maar daar nu myn meeste zwaarigheid op aan komt, dat is om schoone Olie en bestendige verwen te kreigen, zo dat ik genoodzaakt zal zyn, om wat tyd aan 't distileeren te gaan besteeden.

T. Hoe aan 't distileeren, ik meende dat gy ryzen woud?

S. Ik blyf hier op zyn minsten nog wel een maand of twee.

T. Wat ik nog verder vraagen moet, de perspektief die hebt gy al vast doeje niet, en van wie geleerd?

S. Daar weet ik niet af.

T. Wel hoe maakt gy 't dan om iets in perspektief te brengen?

S. Dat valt van zelfs toe: Men moest ook wel onnoozel weezen,

als men niet wist, dat de dingen die ver zyn, verkleenen; en dat een vierkante Taafel op fy, zo breed niet is, als voor.

T. Maar hoe veel dat alles verkleend, zonder Oogpunt, Planum, of Distantie; daar spreek ik van.

S. Wel dat ik met myn oogen zie dat moet ik immers gelooven.

T. Hoe lang hebt gy wel aan de Konst geweest, 12 jaar?

S. Neen, niet meer als 6; ik ben by myn meester geraakt, zo als ik uyt het school quam, en was doe in myn 12 jaar, als wanneer ik ook d'eerste maal het Krijon in de hand nam.

T. Maar uw Vader heeft my gezegt, dat gy reeds gedachten maakt om te trouwen: dat komt immers met u zeggen, te weeten het Ryzen, niet over een. Of woud gy 't alle by doen?

S. Neen. Vader wil 't niet toestaan, hy zeyd dat het noch te vroeg is.

T. Die man spreekt wel, hy behartigt u voordeel: daarom zo volg vry zyn wyzen raad, en denk op het spreekwoord, vroeg getroud, lang beroud. Maar gy slaght veel andere jonge borsten, die zo voort als zy de Penceelen, en Verwen beginnen te handelen, haar aanstonds inbeelden genoeg in staat te zyn, om de kost te kunnen winnen. Uit welke onkundige Laatdunkentheid, dan ten eersten een verdriet spruit, om langer onder de gehoorzaamheid eens Meester te staan, ja denken dat het hun eer te na zou zyn. Waar door zy alle verdere noodzaakelykheeden verzuimen te weeten, die zy alreede meenen te bezitten. Zo dat 'er geen algemeen gebrek onder de jonge Konst-oeffenaars is, als dat zy verder reiken willen, als haar armen lang zyn: Zy houden geen gereegeltheit of order, in hun doen, maar trachten altyd tot verdere zaaken over te gaan, zonder de voorgaande regt begrepen, en in 't werk gesteld te hebben: Het welke ik voor een groot tydquistinge reeken, of ten minsten, een zeer lange veragtering in de Konst. Zo dat de ieverige naarstigheit, of de groote Lydzzaamheit, om wel te voleynden, moet geleerd worden, eer men zyn eigen Zinnelykheit volgen mag. En wat het Ryzen aangaat, die kosten zoud gy veel nutter in uw Oeffening kunnen besteeden, zo aan fraaye Boeken. Schoone Printen van de voornaamste Meesters. Playster beelden. Een Leeman; en diergelyke noodzaakelykheeden meer: en brengen daar noch eenige tyd in 't leeren mede door. Dan zoud gy eerst bequaam worden, om met voordeel te kunnen ryzen, te weeten, met goede kennis en zuiver oordeel. Want wat zoude het u anders

ders baaten als gy te Roomen kwam, en niet wist wat fraay of flecht was?

S. Wel daar zou men 't leeren. Hoe doenze allegaar die d'er gaan, is 't niet om meerder geacht, en vermaard te worden?

T. Dat ik hier leeren kan, hoef ik te Roomen niet te gaan zoeken. Derhalven is 't geoorloft myn gevoelen recht uit te spreken, zo zeg ik, dat naar ik aan uw reedenen hooren kan, gy u inbeeld alreeds veel te weten, om dat u Meester, mogelyk tot u aanmoediging, u eens te met gepreezen zal hebben. Maar gy kend noch niet met al: En durft reeds om het ryzen of trouwen denken? Met regt zegt men dat de Laatkuntheit, het snoodste beest des waereld is, en de grootste hinderpaal, daar de Konstoeffenaars mede besmet worden. Want zy verblind de menschen zodaanig, dat in plaats van meerder te leeren, zy alle verdere Oeffeninge en studie lastig doet zyn. Het welke in deze Konst heel anders gaan moet zo men beroemd wil worden. Want een regt yeveraar zal zich nooit in 't leeren vernoegt houden, maar trachten alle dagen meer en meerder te weten, ja altyd boven anderen zoeken uit te munten. Maar gy die hier even uyt het school komende, naauyls drie jaaren hebt leeren teekenen, roemd alreede de Natuur in haar volmaaktheden te kunnen uitbeelden? Daar gy nooit naar Basreleeve, of playster beelden hebt geteekent, maar alleenlyk naar gemeene, en moderne printen en teekeningen. Gy hebt nooit op 't Teeken-Akademie geweest. De Proportie is u onbekend. De Perspektief verstaat gy niet. De gekleede Leeman is u te gering. Het Ordineeren is maar wisje wasje. En gy hebt alreeds drie jaaren aan 't Schilderen geweest? Gaat en besteed u myn vriend voor de winkels te werken, nademaal gy zegt een fraaye en gladde penseel in 't Schilderen te hebben, daar zoekt men zulke: dan kund gy alle daagen geld winnen, en u vaardige Geest wakker oeffenen. Maar wilt gy 't alderbeste doen en myn raad volgen, zo begeef u noch eenige tyd onder een braaf meester, daar gy de teekenkonst wat beeter leeren kund: Want zo lang als een Schilder dezelve in al haar deelen niet volkoomen verstaat, zo mach hy wel op een boere dorp of elders gaan wonen, om mirakelen te doen, en aldaar eenige vermaartheid zoeken te verkrygen. Plutarchus zegt, dat hy de moed van Kato meerder pryft, dan die van Ajax; 'k heb ook liever dat men de konst in zyn doen of werken toond, dan in 't veel zeggen of zwetzen. De Konst, ja myn Teekeningen en Printen zyn myn veel meerder waard, als eene schoone Dochter of de

Italiaanze rys. En boven dat, zo heb ik by myn ouders vrye oeffening, kost en kleeren, 't gene men nergens anders vinden zal. Zo dat ik by myn eerste zeggen blyf, te weeten! liever 3 a 4 broeken met zitten te willen verslyten, als één paar schoenen met ryzen.

S: Om dat gy daar nou juist geen zin in hebt niet waar? ik heb 'er u voor dezen wel anders hooren van praaten, als dat gy zo verlangende waard, om al die fraaije dingen eens te zien die te Romem zyn.

T. Nu nog, maar ik seg dat het my veels te vroeg is, 'klaat staan voor u. Eerst moet ik myn zinnen nog wat scherpen, en myn ooge zuiver hebben. Dan een Italiaanze Rys aangevangen, om in de Konstwerken der oude en doorlugtige meesters, (zo Beeldhouwers als Schilders,) te zien wat ik kan, en wat my noch ontbreekt. Maar zo gy wild, gaan wy t'zaamen over 2 a 3 jaar, ondertusschen zullen wy ons best doen, om noch wat te leeren, gy in 't teekenen, en ik in 't Schilderen: want het is loffelyker een goed Teekenaar te zyn, als een slegt Schilder. Daar worden ook weinig Schilders gevonden die wel Teekenen, maar meer die een goede Koloriet hebben. De Teekening is gelyk een vorm, zo die goed is, zo zyn mede al de gietfelen die der uitkoomen goed, dog isse gebrekkelyk, zo deugt 'er niets van alles watter uitkomt.

O Bedroefde tyd, O Amsterdam, waar is uw eertyds oude luister? Hoe zyt gy zo vervallen? Is 'er geen lust of eerprikkeling meer in uwe onderdaanen? De Edele Schilderkonst die voor dezen in zulk een aanzien en agting gehouden wierd, werd nu niet meer in waardigheid noch om haar Deugden, betracht of gelieft, maar alleen uit nood en in schyn. Wat placht men de vertrekken, van uwe schoone Bouwgevaartens, O Roem van Europa, met heerlyke konststukken te zien pronken, tot vermaak, verwondering, en leerzaame voorbeelden der aanschouweren. 't Is de onkunde en moode, die u Vorstin misleid, en van zo veel schoone en deftige Cieraaden beroofd hebben. Ja zelfs het Goud-leer, dat van de Schilderkonst afhankelyk is, moet mede haar plaats ruimen, en werd op zolder, by oude prullen gezet. De moode beheerscht, en zit over alles heen. O nooit volpreezen Boukunde, gy verliest u Rechterhand, door het missen van u waardste zuster Piktura, gy zyt zaamen geteeld uit Pallas harssenen, gekoestert en opgevoed in de schoot van Theorie en Praktika, en hebt malkanderen al-

altdy van jongs op, zo getrouw en teederlyk bemind. Ay kom, help u zuster klaagen, en befchouw, hoe teegenwoordig de glans van uw fierlyk gemaakte binnekaameren, verdoofd werden, door het bekleeden en behangen, van dagelykfe nieuwe stoffen. Men ziet geen verbeeldinge van marmore Basreleeve meer in uwe voorhuizen, de muuren werden alleenlyk wit gestreeken, glad beplaystert, en daar en booven noch blinkende gepolyft. Aanminnelijke Schilderkonst, gy zyt altdy de eerfte, en machtigfte onder al de vrye Konsten geweest, maar nu teegenwoordich, zyn 't uw geringfte kleederen en toefel, diemen bezind, want u schoon en welgemaakt lichaam, daar u den Heemel in alle volmaaktheeden heeft gefchaapen, gaat men onagtzaam voorby, uw deftig weezen, heerlyke gefalte, zachtzwellende boezem, poezelachtige Armen, Beenen, Handen en Voeten, zyn nu onbekend. Men placht ô Edele ziel, uw volmaakte leeden met brandende fakkels te zoeken, maar nu vind men naauwelyks iemand, die daar een wasliche aan besteeden wil.

Inlydinge van de Tweede Propositie.

WY hebben in onze voorgaande, met de volmaakte Teekenkonst aangevangen, en in 't algemeen aangeroert, de noodzaakelykheid der zelve: neffens haar fchoonheid en vermoogen; laaten wy nu verder aanmerken, waar deze drie voornoemde deugden in beftaan. Voor eerft waarom noodzaakelyk, ten tweede waar de fchoonheid in geleegeen is, ten derde haar vermoogen, of voor wie Roemwaardig. De Teekenkonft zullen wy in tweeën verdeelen, als jong en oud, ieder in 't zyne volmaakt. De eerfte zynde de jongfte, zal ik Modern, en de tweede als de oudfte, Antik noemen, welke laafte wy tot voorwerp onzer verhandelinge verkoozen hebben, als zynde de volmaakte.

Maar laaten wy eerft eens zien, wat het woord Antik zeggen wil. Men noemt Antik al de werken der Schilderkonft, Beeldhouwery, en Architectuur, die in Egipten, Grieken, en Italiën, zyn gemaakt, ten tyde van Alexander de Groot, toen alle fraaje konften in haar volle fleur waaren. Tot 'er tyd toe, dat de Gotthen in Italiën vielen, die door hunne Razerny en onweetentheid, alles verwoeft, en t'ondergebracht hebben. Maar de konften zyn, gelyk men van de Phenix zegt, die uit derzelve as herbooren word. Doch de Beeldhouwery dier tyd, is wel 't voornaamfte, dat men daar mede te kennen geeven wil, zo wel Statuaas, Basreleevs, Medailles, als gehouden en gefneede fteenen. Maar al die werken zyn juist niet eeven goed? Niettemin zo is 'er in de gemeene zelf, een zekere deugd, die de kenders van de moderne in die tyd, gemakkelyk kunnen onderscheiden. Ik fpreek niet van het teegenwoordige Modern? maar van het aldervolmaaktste Antik, dat men niet als met verwondering kan aanschouwen. De Oude meesters hebben het zelve, ver booven 't natuurlyke leeven gefteeld, en roemde de fchoonheid des menfchen maar alleenig zo veel, als het met de fraaifte Statuaas over een quam. Ik zou hier veel voorbeelden der oude als het noodig was, kunnen bybrengen, om te bewyzen, het geen ik voorftel; maar om dees reeden niet lang uit te breiden, zal ik alleenlyk voortgaan. Het is zeker, dat 'er weinig menfchen de bekwaamheid hebben, om al de uitneemende begaaftheden die in 't Antik zyn, te kunnen ontdekken: want om dezelve wel te begrypen,

zo diend eerst voor al het oogmerk der konstenaar geweeten te worden. Ten anderen, zo moet men de Volmaakte Teekenkonst, Proportie, Anathomie, Aktie, Kleedinge, de Graacelykheid van 't alderschoonste Naakt, en meer andere Deugden verstaan, eer men dezelve werken, met een keurig oog kan beschouwen. Want de Proportie aangaat, die hebben zy zo wonderlyk wel na de waardigheeden der Beelden weeten te verkiesen, dat 'er geen Konstenaar in de wereld iets op te zeggen kan hebben, ja zodanig dat de Goden, met noch een byzondere omtrek geteekent zyn, zo welstandig en heerlyk, dat alle kendens aanstonds kunnen zien, dat 'er meerder Grooten en Gracelykheid in speeld, als die der andere beelden. Een Schilder kan dan niet beeter doen, om dezelve wetenschap te doorgronden, als het welgemaaktste Model dien hy krygen kan, met een zelve Aktie gesteld, op zyn alderkorrekste, en suiwerste naar te teekenen. Onderzoekende dan naar dezelve, waar in het Antik, schoonder is, als het natuurlyke leeven. Wy moeten het Antik aanmerken, als een Boek die men in een ander taal overzet, in dewelke voor al de regte zin, des Schryvers moet zoeken gehouden te worden, en een vloeiende styl in te brengen, zonder hem slaafachtig aan de woorden te binden.

De moderne Teekenkonst is, die men van jongs op leerd, door een natuurlyk begrip, en oeffening der handen, dewelke zo noodzaakelyk is, dat men onmoogelyk tot de tweede kan koomen, dan alvorens haar, korrekt en vast te kennen, als zynde de grondslag van 't geheel.

Want gelyk niemand goed muzyk kan zingen of speelen, ten sy hy de nooten, en maat vast kan; desgelyks die alles dat hy voor hem heeft en ziet, wel stiptelyk weet naar te volgen, is voor zo ver een goed modern teekenaar, dewyl niet meer vereyscht word, als een eenvoudige imitatie, of naarbootzing, zonder het minste af, of toe te doen; Zy vraagt, nog wyft niet, wat goed en kwaad is in de voorwerpen? maar laat haar vergenoegen, als zy zo ver zyn; wyzende hen lieden dan verders, een trap hooger, naar haar Zuster Antik, die ouwer en wyzer is: Dat 's voor zo veel de moderne, en Algemeene Teekenkonst betreft, als zynde noodzaakelyk.

Laaten wy nu onderzoeken, waarom deeze tweede teekenkonst, zynde 't Antik, volmaakter is als haar Zuster? Voor eerst in de Theorie, of kennis; ten tweede in de praktyk.

De eerste is een gemeene kennis, die men al doende leerd; en strekt zich niet verder als het lichaam, of de uiterlyke hoedanigheden der voorwerpen, die zichbaar zyn; maar deze, komt tot het beweegelyke, en betreft de ziel. Is mede een verborge weetenschap, die men niet als door groote oeffeninge kan bekoomen, als het verstand verligt word. Wat deeze schrandere Antik van de Teekenaar noch verder eyscht, is een vaste kennis der proportien, haar lengte en breedte: niet alleen Geometraal of platformig, maar rond, en met zyn verkortinge, na de perspektief, met behoorlyke dag en schaaduwe. Verders een goede Kontraste, dat is een ordentelyke teegenstelling der leeden in de voorwerpen, beweegelyk en onbeweegelyk; als Boomen, Bloemen, Beesten, doch voornaamentlyk het Menschbeeld. Welker beweginge gemakkelyk, en na de verscheide hartstogten, veranderlyk en natuurlyk, moeten vertoont worden. De kleederen wel geschikt, de stoffe dik of dun, de plooyen groots of simpel, overeenkomende met de waardigheid der perzoonen. Doch wat de Beweginge, en kleederen belangt, daar van zullen wy in 't vervolg op zyn plaats, wat breeder verhandelen. En eindelyk een naauwe Expressie of uitdrukkinge, van 't geen schoon, en uitgelezen is. Zo dat men wel begrypen kan, hoe meer lof zo een Teekenaar, boven d'eerste verdiend: en wat voordeelen hy behaalt, met al dees voornoemde dingen in zyn magt te hebben. Daarom gy jonge Teekenaar, roem zo veel niet op u gaauwigheid in 't leeren van de konst, ja dat gy alles zoud kunnen doen wat u voorkomt, maar denk dat tusschen doen en doen, groot onderscheid is; ook zegt men gemeenlyk, gaau gedaan gaau gezien. Al lang genoeg dan met de handen gewurmt, toon nu ook eens de gaave van uw Geest. Leg af u kindsheid, en betragt wat hoogers. Ken u bequaamheid. Klim op, klim op, terwyl 't nochtyd is, en gy het doen kund, volg de spreuk *Nil volentibus Arduum*.

Oude Teekenaar, en jonge Schilder.

S. Myn goede vriend, onze laatste zaamenpraak heeft my geheel van zin doen veranderen. Ik heb het Ryzen en Trouwen uitgesteld. Derhalven is myn verzoek, dat gy 't niet kwaalyk gelieft te neemen, dat ik u weederom kom bezoeken.

T. Geensints jongman. Ik ben verheugt dat myn woorden, zo
een

een goede indruk in uw gedachten gevonden hebben, dat gy van die twee gevaarlyke klippen verloft zyt. Gy zult daar door wel een ander meester worden, als gy uw te vooren ingebeeld had.

S. Ja de wil heb ik, daar aan zal 't my niet ontbreeken, zo gy de goedheid maar neemen wilt van my te onderligten, te weeten! hoe ik my draagen zal om te vorderen, en wat ik eerst aanvangen moet. Zints ik u werk gezien; en overdacht heb 't geen gy voorleeden tegens my syde, zo begin ik myn zwakheid te gevoelen. 't Is of myn gezicht opheldert; ik weet niet hoe 't met myn gaat, 'k mach myn dingen niet meer zien, of ik kryg 'er aarstonds de walg van: Maar de reeden waarom kan ik niet beseffen.

T. Schep moet, en zet u wat neer, zo zal ik u met den eersten zoo veel als in myn magt is, daaraan helpen.

Oeffent u dan voor eerst, naar al het fraaifte dat hier te krygen is, zo Teekeningen, als Printen; voornaamentlyk naar de Statuaas, en Basre-leeves van *Perrier*, zo naakt als Gekleed; neemende voor al wel acht, op de byzondere drachten, Cieraaden, en Ornamenten daar in gebruikelyk: Playsterbeelden, Gekleede Leeman; 't Naakte Leeven &c. Al dees dingen, en noch meer anderen, zyn zoo noodzaakelyk te weeten, voor een Schilder of Teekenaar, eer hy zich van zyn Meester ontslaan, en zyn eigen oordeel onderwerpen mach, als de Suiverheid der taal noodig is, tot de Welspreekentheid. Dit geleerd hebbende, zo kund gy met voordeel, andere braave Meesters werken, in Italiën, en elders gaan beziën, om het beste daar uit te kiezen; Want zo lang gy niet begrypen kund, waar de volmaakte Schoonheeden in bestaan, zo is 't ook onmoogelyk dat gy daar nut uit trekken kunt. Derhalven is 't een groote Dwaasheid, zyn geboorte, of woonplaats te willen verlaaten, daar de Natuur overvloedig stof genoeg verschaft, om naar een vreemd Land te loopen, daar men vriend noch maagen heeft, die ons de behulpsaame hand kunnen bieden. Vermits 'er zo wel als hier, veel slegte dingen zyn; dat, zo men geen goed en suiver oordeel heeft, men zelden wel verkieft. Een kwaade verkiezinge, brengt ons al lengs tot de uiterste gevaarlykheeden; gelyk het veel maalen komt te gebeuren, dat in plaats van daar iets fraais en byzonders te leeren, gy een gantsche tyd genoodzaakt bent, om voor een geringe prys, daar gy naaulyks het leeven meê op kund houden, op de *Galley* te Schilderen zoo als men 't daar noemt; hier zegt men voor

Keelbeulen werken. Daar leid dan al u voorige Oeffening in d' as, en gy vind geen middel om u daar uit te redden: Invoegen gy al u Leeven een Broddelaar en Klad-aap blyft.

S. Maar gy zeide dat 'er noch meer anderen dingen noodig te weeten waaren, welke zyn die toch?

T. Alles op zyn tyd, het is voor eerst genoeg: want meerder te noemen, zou eerder afkeer, dan lust verwekken, te meer als gy by u zelve overdenkt, heel weinig van dit alles te verstaan.

S. Neen ik verzoeker u dat alle zwaarigheden die gy zeggen kund, niet machtig genoeg zyn, om my van de Konst af te trekken. Maar in teegendeel, zoo verheug ik my, een vriend gevonden te hebben, die al myn mislaagen en gebreeken, openhartig durft te vooren leggen. Derhalven ik myn Dwaalinge nu eerst regt gewaar word. Zo dat ik daar door, in plaats van afkeer, een grooter lust op nieuw gekreegen heb, om myn verdere tyd, door u hulp en bystand, met meerder nut en voordeel, te kunnen besteeden. Waarom ik u verzoek daar in voort te vaaren. Ik ben niet als anderen, die haar gebreeken niet hooren willen, ik zal u raad teenemaal op volgen.

T. Wel aan dan. Het is my lief, dat gy zegt tusschen d'uwe, en andere werken, reeds onderscheid te kunnen zien.

S. Alzo vry wat niet alleen in sommige dingen, maar in alles; het Naakt, de Wezens, Kleedinge, Aktie, Vermindering, ja de Kouleuren zelfs, daar ik gedagt had onverbeeterlyk in te zyn: zo dat ik 't u niet drukken kan, hoe twyffelagtig ik daar door geworden ben, en uw stukken zyn alle zo fraay geschikt, de menssen wel gemaakt, gaan, en staan; waar zy heen willen, wat zy wyzen, en dat noch het alderonbegrypelykste is, myn dunkt haar te hooren en te verstaan zelfs in uw Graauwen. Och arme wurm als ik ben wat maak ik niet al Stomme, Lamme, en Kreupelen; zyn dat kleeren met honderd duyzend Kriskraffen van ploojen?

T. Gy maakt 'er zo iets af. Maar terwyl gy toch zegt myn raad te willen opvolgen, zo oordeel ik, dat de Peripektief, u ten hoogsten noodzakelyk is. Neemt alle daag een uurtje daar toe. Daar zyn 'er die uw minder als in drie weken, volkoomen onderrigtinge zullen geeven; waar door gy alles zult kunnen uitvoeren, en vast plaatzen, zoo hoog, laag, en verr' als gy wilt, ja zo korrekt, dat het geen hayr zal
fchee-

scheelen. Dat niet alleen, maar u oog en zullen al doende, zodaanig tot de wilfigheid gewent worden, dat het minste gebrek of faut, die in uw stuk zou moogen zyn, 't sy in lengte, dikte, of breedte; in Beelden, Metzelwerk, of wat het ook is, gy het daadelyk gewaar zult worden, en uw voor diergelyke kunnen wachten. Dat is eigentlyk het geen gy in myn stuk wel konde zien, maar niet beseffen.

Ten tweede, zo Oeffent u voornamentlyk in de Proportie van het Menschbeeld, zo Man, Vrou, als Kind: want zonder de zelve, kund gy onmoogelyk iets goeds voortbrengen, veel minder uw behoudenis vinden. Het is de eenigste middel, om het volmaakste aller Schepzelen te leeren kennen. Ik wil ze u wel zo lang leenen, teekentze naar met voorzichtigheid en goede opmerkinge, en als gy het door dikmaals teekenen in uw macht hebt; zo denk daar altyt op wanneer gy iets onderneemt te doen, daar het zelve in vereyft word.

S. Als ik nu deze menschbeelden ken, is het dan wel, en goed voor alle proportien? want de menschen zyn zo ongelyk, den een is lang en maager, d'ander kort en vet.

T. Lang, Maager, Kort, Dik, Scheef, of Krom; de Proportie is, en blyft altyd de zelve, dat 's te zeggen, het beeld zeeven hoofden lang; Armen, Beenen, Handen, en Voeten desgelyks, ja tot de minste gedeeltens toe.

S. Gy zegt, al is hy schief of krom; zo ik een bokkent, of zittend Beeld zal moeten teekenen, hoe zal ik dan te regt kunnen komen, wyl ik de passer daar in niet gebruiken kan, gelyk als in een regt over eynd staande beeld, om zyn verdeeling korrek af te meeten, voornamentlyk als het verkort?

T. Dat 's een onmoogelyke zaak, 't is ook de meening niet. Maar hoor, als gy de Proportie beelden eens vast in u memorie hebt, zo zult gy allengskens gewent worden, om de passer niet meer met de hand; maar met het oog te gebruiken.

S. Nu begryp ik wat men te verstaan wil geeven, als men zegt, dat de Beeldhouwer de passer in de hand, en de Schilderder dezelve in 't oog moet hebben. Waarlyk ik bevind het nu ook zo, want dat rond en verheeven is, al is het nog zo krom of geboogen, zo kunnen zy 't met de passer afmeten; het geen met een geschilderd beeld onmoogelyk gedaan kan worden. Zo dat ik hier uit bemerk, dat het meerder Konft moet weezen te werken met de Geest, dan met de handen. Och had myn Meester my al dees dingen gezegt, zo had ik 't nu al lang geweeten.

T. Hy heeft u moogelyk noch zo ver niet geoordeeld om die zaaken t'openbaeren, of gy hebt door achteloosheid, geen opmerkinge genoeg genoomen, en dan leidmen gemeenlyk, de schuld op de meester. Een Leerling die gaau van begrip, werkzaam, en oplettende in zyn doen is, geeft groote hoop om een braaf meester te worden, te meer als hy in zyn jonkheid door een goede onderwyzinge, ondersteund geworden is. Maar zo hy geen voorzichtigheid, noch goede Memorie heeft; zo koomen hem die drie hoedaanigheeden niet te staade. Want de Voorzichtigheid is het oog der ziel, de Bloem eener Plant, en het spits eener schicht. Maar de goede Onthoudinge is het voornaamste. De Poeëten dichten, dat d'Oudste der Muzen, Mnemosine, zynde de Geheugenis, genaamt word; om ons te toonen, dat zy de alder noodzaakelykste is, die wy nodig hebben. Want gelyk men geen goede vruchten, van een onbazaaid land, te verwachten heeft; zo behoeft men ook niets van al ons waaken te verhoopen, zo deze Moeder der Konst en Weetenenschappen, onvruchtbaar is.

Inleiding van de Derde Propositie.

IK heb in myn laafte Voorftellinge beweezen, dat het wel Teekenen tweederly is, naamentlyk Modern; zo veel te zeggen als Mekanik; om dat 'er Handwerken onder begreepen zyn. De tweede oud, of Antik; welke wy Edel noemen, niet zonder reeden, vermits daar zo weinig, (uit een onnoemelyk getal) in uitgemunt hebben; zynde die geene, waar van ik nu handelen zal: verders wat zo een doorlugtig Teekenaar kan uitwerken.

Nademaal de Teekenkonft, gelyk ik aangewezen heb, het fundament zy, waar op de Schilderkonft vast fteund; zo is 't desgelyks onweederfpreekelyk, dat de Perfpektief de grondregel is van de Teekenkonft, buiten dewelke niemand, onmoogelyk een vast Teekenaar kan worden, ja zo onmoogelyk, als zonder vleugels te kunnen vliegen. Doch is 'er iemand die zich dat inbeeld evenwel te kunnen doen, 't zy in Historien, Landfchap, Architektuur, Zon of Maanfchyn, die is jammerlyk verdoold.

Daarom gy Leergierige, laat u, wyl gy noch jong zyt, tuffchen tyds daar in onderrigten, op dat het u daar na, door nalaatigheid, niet mocht berouwen; want de Perfpektief is, gelyk een Fakkelt, door welkers middel, alle duiftore en verborgen zaaken ontdekt worden, en waar mede men met wiffe zekerheid te werk kan gaan; niet alleen voor Schilders en Teekenaars, maar voor ieder een. De Teekenaars, kunnen zonder kenniffe der zelve, onmoogelyk tot de Schilderkonft geraaken, al konden zy noch zo deftig teekenen: Vermits het Oog-punt, Plaanum, en Diftantie, alleen de wegwyzers zyn. Een zeeker Schryver zegt, dat de Schilderkonft en Perfpektief, een zelve zaak zy; om dat 'er geen Schildery zonder Perfpekties is. Het geene wel ten deelen, maar niet geheel waar gemaakt zou kunnen werden: Nademaal de Voorwerpen die niet zonder Schaaduwe kunnen zyn, daarom niet een en 't zelfde als de Schaadewe is. Maar dit is een vaste fteellinge die op reeden fteund, dat een Schilder de Perfpektief in geen zyner werken voorby kan gaan; hy kan geen ftreep trekken, ja niet eenen ftreek met de Penfeel haalen, of het moet met de zelve over een koomen. Zy fteeld de maat der dingen, en doet de Kouleuren voortkomen of weg wyken, in wat

plaats van 't Schildery dat het ook is. Waarom een Konstenaar de grondreegulen der Perspektief voor al moet kennen. En schoon hy 't al volkoomen verstaat, en niet naar behooren in acht neemt, maar te slos is om zyn gedachten somtyts daar eens in te vernieuwen, zo begaat hy meenigmaal de grootste mislaagen, voornaamentlyk in die deelen, welke het meeste in 't oog steen. De grootste Meesters in Italiën, zyn zodaanig van gevoelen, dat men onmoogelyk een ordentelyke gedachten opstellen, of voortbrengen kan, daar al de Konst-reegulen in gebruykelyk, niet uit de grond opgehaald werden. Nochtans zegt men dat Raphaël zelfs, in eenige Teekeningen, de Perspektief verlost heeft, schoon hy derzelve wel verstond. Michel Angelo in tegendeel, heeft niets daar van geweeten, waar over hy meenigmaal van d'een en d'ander berispt geworden is.

Is dat dan niet beklagelyk, dat zo een Konst als de Perspektief, of Doorzigtkunde, die van zulk een grooten uitwerkinge is, en zo gaauw geleerd kan worden, dat die zo weinig betragt werd? Wat is toch een Schildery, al is het noch zo Sierlyk van gedagten, schoon van Hartstogten, en eel geteekent, als hy in dat deel gebrekkelyk is? Wat genoegen kunnen de kenders daar van hebben? Eeven gelyk men dikmaals van de Comedie hoort zeggen, het is een schoon Spel, maar 't word jammerlyk gespeeld. Wat is een Landschap, zeg ik noch eens, daar de Perspektief niet in waargenomen is? Desgelyks een Paleys, Zaal, of Kamer, schoon noch zo korrekt naar 't leeven geschilderd, zonder hulp van de Perspektief is 't niet met al. Het is waarlyk een vast Teekenaar, die van al het geen hy maakt reeden geeven kan. Gaan wy nu eens verder, en zien wat 'er noch behoord, eer wy de Eedele Teekenkonst volkoomen meester kunnen werden. Het is dan mede noodzaakelyk, iets of wat, van de Anatomie te verstaan, zo als men hier na zal hooren. Laaten wy in dit Hoofdstuk eens aanmerken, wat voordeel een doorlugtig Teekenaar, booven een gemeene, of Moderne kan behaalen: naamentlyk, dat hy door de kennis van 't Proportie-beeld, uitdrekkellyk weet te verbeelden, niet alleen 't gemeen, of Moderne Schoon, maar daar en booven het uitgeleefen, en 't volmaakste, geevende ieder het zyne klaarlyk te kennen, Koningen, Prinssen, Vorsten, Helden, Gooden &c. Niet dat men 't zien kan aan hun Gewaad, Scepter, of Kroon; maar aan haar naakte Lichaamen, Gestalte, Beweeginge, en Weezens. Doch hier zou iemand moogen vraagen, of al die byzondere lichaamen

men, niet in het Proportie-beeld begreepen zyn? Ja dat stel ik vast, voor zo ver de lengte, en breedte betreft, maar wegens de dikte niet, dat staat alleen maar aan het oordeel van de schrander Teekenaar, die gelyk wy gezegt hebben, ieder het zyne weet te geeven dat hem eigen is: den een Dik en Vet, d'ander Maager en Schraal, de derde Aktief, de vierde Traag, en zoo voort. Als by Exempel, Mars, Robuft en Sterk. Apollo, Reizich en Luchtig. Bacchus, Poefelachtig. Jupiter, als Opperfte der Gooden, Kloek van Gestalte en Leeden, &c. Alle welke hoedanigheeden, niemand volkoomen meester kan worden, dan door een naarfte oeffening en Studie uit fraaje Boeken, Printen en Teekeningen, voornaamentlyk, uit schoone Statuaas van het best Antik. Doch het is niet alleen genoeg, dat men de Theorie, of kennis van deeze dingen weet, maar de Praktyk of Handeling, moet 'er by zyn.

Voor myn besluit zal ik hier noch iets aanmerken, wegens vierderly byzondere manieren der Oude Antiken.

D'eerfte Stark, Kloek, en Robuft; dezelve is naagevolgt, door Michel Angelo, Karats, en 't heele School van Boulogne; welke manier eigentlyk, van de Stad Atheenen oorspronkelyk is.

De tweede, Swak en Vrouwagtig, welke waargenomen wierd door Jan de Boulogne, en meer anderen; die men oordeeld van Korinthen afkomstig te zyn.

De derde, vol van Teeder en Bevalligheid; die men voorgeeft dat Apelles, Phidias en Praxiteles gevolgt hebben, welke manier in zeer groote agtinge gehouden wierd, en vast steld van Rhodes oorspronkelyk te weezen.

Maar de vierde, wyft ons aan een grootse ommetrek, als mede Natuurlyk, Seedig en Korrekt; zynde naagevolgt door Raphaël, Poussyn, &c. en is afkomstig van Sicionien, een stad uit Peloponnesen; is eygentlyk zo tot volmaaktheid geraakt, om dat uit ieder manier het beste gekoozen, en by een gevoegt is.

Oude Teekenaar, en Jonge Sobilder.

T. Wel Jongman, hoe gaat het, hebt gy al een begin gemaakt van de Perspektief?

S. Ja toch, noch drie a vier lessen dan ben ik 'er deur, ik kan reeds myn Planum slaan, Oogpunt en Distantie vinden, alle dingen
over

over end zetten, en haar verkorting mede: wel te verstaan, voor zo ver de onlichaamelyke voorwerpen betreft, zonder Schaaduwe.

T. Het is in alle dingen zo. Eerft de foudamenten, daar na volgt de Elevatie, of verheevenheid, en eindelyk de lichaamen met haar fchaaduw en flagfchaaduwe, welke de Perfpektief-Praktyk genoemd word. Zo doende geraakt gy al zachjes van trap tot trap, hoe langer hoe hooger. Gy moet ook een goede opmerkinge neemen, om de verfcheide en eige Konftnaamen in die konft, gelyk als in anderen, gebruikkelyk, wel te onthouden, om in 't algemeen daar van te kunnen reedeneeren; by voorbeeld, zommige zeggen een vaft lichaam, andere weederom een folide lichaam, en is alle beide een en 't zelfde, doch 't een is Frans, en 't ander Hollands, en zo meer anderen. Nochtans zyn d'er veel fchryvers, die al de *terminus artis*, dat 's te zeggen, eige Konftwoorden, in haar taal overzetten, meenende hen wonderlyk wel uitgefloofd gehad te hebben; aks kaks om goed Hollands te fpreken, en te toonen dat haar taal zo ryk van woorden is: het welke ik eer voor een groote verwarringe en duifterheid, dan verlichtinge oordeel.

Nu zult gy zien dat de perfpektief, u merkelyk behulpzaam zyn zal, in alles wat gy komt naar te maaken.

S. Ik heb daar teegenwoordig zulk een vermaak in, en het is dunkt my mede zo zwaar niet, als sommige zeggen.

T. Door een ftandvafte oefening, kan men alle zwaare zaaken overwinnen; En in teegendeel zonder luft, valt alle dingen moeyelyk.

S. Ik bevin dat een goede onderrigtinge, het begrip veel doet toe neemen. Die lof moet ik myn meefter na geeven, hy onderrigt zo wel en verftaanlyk, dat myne iever, meêr en meêr aangroeit. Maar appropo, daar zyn u proportie-beelden wederom, ik hebze al naar geteekent.

T. Hebt gy uw gedagten daar wat verders over laaten gaan?

S. Wel wis, ik hoop 'er haaft meefter van te zyn, want nu begin ik eerft te merken, dat de tyd my lang genoeg zal vallen.

T. Hoe zegt gy dat, u tyd langer als te vooren? verdriet het u dan, om dat gy nu wat meerder ploegen moet als voor dezen? ftel daar weer teegen, dat alles wat gy komt te doen, tot u eigen voordeel ftrekt. De tyd werd Oud en traag verbeeld, om te kennen te geeven, dat hy langzaam gaat, voor die hem op de hielen volgt, maar wil men hem ontydelyk verdryven; zo is hy snel en gauw voorby eer men 't weet.

S. Zo

S. Zo meen ik het ook. De tyd is kort en gaau voorby segt de spreuk, als men iets zal leeren daar wat werk aan vast is, dog dat is voor iemand, die gelyk als ik gedaan heb, zyn daagen besteed met wandelen en onnutte klap; zo dat ik zeggen wil, terwyl ik nu den dach beeter, en ordentelyker gebruik, om myn oogmerk te beryken, zo vind ik daar tyds genoeg toe, en 't valt my ook niet zwaar.

T. Dat's my lief, en gaat gy zo voort jongman, dan zult gy veel aanzierendelyker, en geagter worden, als gy met uw kostelyk Rapier, en gepoejerde paruiik zoud doen: Want het is veel beeter zegt een gelettert man, stof in 't hayr, als in de boeken te hebben.

S. Gy wilt zeggen dat'er meer aan de oeffening geleegen is, als aan de wijse wasjes van pronkery, gelyk ik ook beken: En weegens de Boeken, dat is waar, die heb ik van nooden, want ik heb'er geen: maar wagt nog een weinig, wy weeten daar met'er tyd raad toe. Gy zyde voorleeden van my noch iets verders te zeggen, wat ik na deze twee dingen, te weeten, Perspektief en Proportie Beeld), doen moest, dunkt u dat ik noch wat wagten moet?

T. Gy hoeft niet zo gy wat tyd over hebt.

S. Ja tyds genoeg. Met 's morgens vroeg op te staan, kan ik den avond zo veel te meer vertraagen.

T. Wel aan, begeef u dan met den eersten in het Kollegie naar het naakte leeven te teekenen, want daar door is het, dat van al 't geen gy tot noch toe geleerd hebt, verzeekert zult werden. Het onbeweegelyke hebt gy genoegzaam in u magt, maar het beweegelyk, zult gy in 't naakt Modél moeten vinden. Ik spreek door ervarentheid, om dat ik 't zelfs zo bevonden heb. En wilt, of kund gy noch een tuschen tyd vinden, als gy de Perspektief verstaat, zo kyk somtyts in het Anatomie-boek van van der Gragt, daar zult gy baat by vinden. Doch kund gy een Anatomie in playster krygen die zuiver is, zo is 't noch veel beeter als het Boek, en dat is het eerste, en voornaamste playster beeld die gy noodig hebt. Ik zal u eens doen zien, wat voor aanmerkingen weegens 't zelve noodich zyn. Voor eerst zo let op de voornaamste Spieren, Zeenuwen en Uitspanzels; die in het Leeven door de dikte van de huid twyffelagtig zyn; welkers plaatzen, Oorspronk, en uitwerkinge, gy hier duidelyk zien kunt, 't zy wanneer die gespannen, uitgerekt, los of flap moeten weezen; behalven dat, zo ziet gy ook hoe het met de gebeentens is, waar dat zy sluiten, waar dat zy scherp of rond zyn, waarom den een, minder door de huid uit-

steekt als d' ander, het zelfde met de fluitbeenen, ribben, fchouderblaaden en zo voort.

S. Maar als ik naar 't Modél zal Teikenen, moet ik het dan niet volgen zo als het zich vertoont?

T. Ja.

S. Waar toe zal my dit beeld dan dienen?

T. Om de wiffigheid: want als gy weet wat onder de huid is, zo kunt gy ftraks begrypen, waarom dit zich krachtig; en dat, zo flauu vertoont, als het Modél zich, dus, of zo beweegt. Waarom twee vleezige gedeeltens teegens elkanderen perffende, opzwellen; en het tegendeel. Wat dunkt u, is dat niet een groote zaak, als gy in een ftuk een faut ziet, dat gy aanftonds weet te zeggen de Reeden waarom, en hoe het hoord?

S. Já, myn dunkt als ik zo ver was, dat ik dan behouden zouweezen.

T. Dat zelfde beeld heb ik meer als tienmaal geteekent, niet heel en al; maar met ftukken en brokken, dan eens een Arm, dan een Been, dan het Lyf van vooren, van de zy, en van agteren: zoo dat 'er geen aktie is, hoedanig die zoude moogen weezen, of ik weet hoe de Muskulen, of Spieren zich vertoonen moeten; waar in ik groot vermaak fchepten, en 't was myn fmaakelykfte tyd kortinge: zo dat ik de voordeelen hier voor genoemd, daar door bekomen heb. Volg dan myn raad, en doet het zelfde met luft; maar nu, en dan; (want ik zou u niet raaden daar zo ten eerften aan te vallen,) waar door gy myn zeggen zo zul: bevinden.

S. Naar myn klein begrip, is het heel waarfchynelyk, al 't geene ik tot nu toe gehoort heb, zo dat ik vast voorneem uw voorbeeld naar te volgen. Maar nu is 'er noch iets, dat my (vrees ik) zwaar zal vallen.

T. Wat mach dat zyn?

S. Het Ordineeren: om dat ik weinig Schilders-boeken geleezen heb, zoo weet ik van al die fraaje Hiftorien, Fabelen, Gooden noch Godinne niet; maar als gy de goedheid wilde hebben, om op een klein ftuk pápier te fchryven, wat voor Boeken my daar toe beft zoude dienen, dan zou ik die gaan koopen.

T. Zeer graag, tegens dat gy weer zult koomen; want die dingen zullen al fáchjes volgen. Oeffent u ondertuffen naar het Playfter, en als gy luft hebt om myn Teikeningen en Printen te komen zien, zo komt maar aan.

S. Já

S. Ja toch, en mogt ik daar door ook een wynigje kennis krygen, wegens de beste Meesters.

T. Daar zullen wy dan met elkanderen over spreeken, want ik op die zaak, u noch iets byzonders te zeggen heb.

Inlydinge van de Vierde Propositie.

WY hebben tot dus verre naar ons beste vermoogen vertoond, den inhoud van de Teekenkonst, zo Antik als Modern; nevens de middelen om sich daar in te oeffenen. Neem dan voor al hier wel naukeurig acht op, ten einde ieder zyn bekwaamheid en gelegenheid, ernstig zal hebben te overweegen, om alle het voorzeide werkstellig te maaken; want het is niet genoeg dat men een zaak weet of verstaat, maar daar moet blyk van getoont worden, *effectus exprimit*. Den dapperen Herkules roemde niet, dat hy wonderdaaden doen kon, en met zyn knodshet wreede Monster Hydra needer vellen; maar de getuygen leyd reeds onder zyn voeten, en hy praat met de lauweren op zyn hoofd. Laaten wy het zelve kloekmoedig naarvolgen, en gelyk een tweede Theseus toonen, dat het de naam alleen niet is, die een onsterffelyke lof verdiend; maar de daad. Doch om wel en spoedig te vorderen, zo moeten wy alle okkassen schuwen, die ons hinderlyk mogten zyn; als het ontydig wandelen, kroegpraatjes, reukeloos en onkundige konversatien, onnutte boeken, overdaad in 't eeten, drinken, en slaapen; alle welke dingen, 'het lichaam niet alleen krenkt en onbekwaam maakt, maar ook de zinnen doet verwarren. Wel aan dan jonge Konstlievende, Schilders, Beeldhouwers, Teekenaars, Graveerders &c. gryp moed, laat u lust en iever door een soete eerprickeling verzeld zyn, en treed manhaftig in het kamp, om de lauwer-kroon te behaalen; ter eere van deze Edele Konst, en glorie onses lieve Vaderlands: doch niet met de vuist noch boog, pook of zwaard, maar met het Kreon, Pen, en Penfeel. Och wou den Heemel, dat al 't geene ik gezegt heb, ter harten ging, en dat ik 'er oog-getuige van zyn mogt, zo zoude het my een dubbelde vreugde veroorzaaken; om dat ik dan in staat zou weezen, van myn waarde Konstgenooten, ook dubbelde dienst te kunnen doen.

Zaamspraak, weegens de verpoozing. Het lezen der Boeken, en het bezien der Papier-konst. Tusschen de voorgaande oude Teekenaar, en jonge Schilder.

Schild. **H**eer Judicio, komt het u teegenwoordich geleegen, dat wy wat verders over onze zaak spreken?

Teek. Ja vriend Probus, kom maar binnen. Ik zit uw komst al met verlangen wagtende. Ondertusschen vermaak ik my zo wat, in het leezen van dit Boek. Want ik oordeel myn tyd, tot vordering der Konst, met geen beeter vrucht te kunnen besteeden, als in deze stille oeffeninge. Wel te verstaan, als de geest somtyds vermoeid, en de zinnen, door het Schilderen of Teekenen, te veel verzwakt zyn. Ik heb dit de goede grondlegginge van myn onderwyzer, dank te weten, dewelke my dit tot een les gaf; zeggende, weest voor al niet te naarstig en bezorgt, te voortvaarende en te gestaedig aan 't blokken, want de al te groote of overtollige vlytigheid, is schaadelijk. Zo dat iemand die zich volkoomen tot de regte manier van studeeren wil overgeeven, is voor al de rust en de verkwikkinge van 't gemoed, noodig: om dat het zelve onze krachten versterkt, en de moede gedachten verpoost. Derhalven is het leezen, een heerlyke beezigheid des gemoeds. Het leerd de onverstandigen. 't Voldoed de ieverige tot kennisse der Weetenschappen. 't Verrykt de geheugenis. Het maakt onze gedachten bestendiger, en onze reedenen aangenaamer. Het geeft de vernuftigen groote glans, en 't vermindert de gebreeken der onvernuftigen: het maakt deze verdraagelyk, en geene verwonderlyk. In 't kort, de beste dingen bestaan in 't leezen en 't oordeelen: 't Een is de Vader, en 't ander de Moeder der eedelfte gedachten. Hier toe dient dan deze verpoozing, die de tochten van 't gemoed, in zulk een evenwigt houd, dat ze de geest, zo wel als 't lichaam, in zyn vermoeitheid, onvermoeilyk maakt. 't Geen *Ovidius* ook wil te kennen geeven, als hy zegt,

De rust hersteld van nieuws haar macht,
En geeft de moede leeden kracht.

Inzonderheid zo behoord by onze eedele Konst, de rust, om dat
de

de loome zinnen, het beste niet kunnen onderscheyden, vermits die verstrooid en ontsteld zyn. Daarom is het niet ongeraaden, dat men somtyds vermoeid zynde, de ontwerp-Schets van zyn ordinantie, of Schildery, voor een uur of twee verlaat, en zich onderwylen ergens anders in gaat verlustigen, om de geest te beeter op te wekken; op dat men in 't wederkeeren, een netter en ontbondener oordeel zal hebben, gelyk in tegendeel, deeze groote gebondentheid, en al te onophoudelyke naarftigheid, de geest plomp en bot maakt, doende de zelve in grove faute vallen. Derhalven zal men bevinden dat dit de regte middel is, om veele mislaagen voor den dag te doen koomen, die te vooren, onmoogelyk te zien waaren. Indien *Protogenes* de beroemde Schilder van *Rhodes* en *Callimacchus*, niet zoo voortvaarende en al te naarftig waaren geweest, zy zoude zonder twyffel, in alle deelen, welzo treffelyk uitgemunt hebben, als *Apelles*. Dewelke de eerste daar over berispende, zeide, *dat hy de hand van 't panneel niet koste lichten.*

Voorbeeld
van al te
groote
naarftig-
heid:

Hierom behooren wy niet al te voortvaarende in onze loffelyke oeffening te weezen, en ons niet laten vervoeren, om straks het einde daar van te zien; Maar wy moeten bedacht, voorzichtig, en te gelyk bezorgt zyn, alzo dat de Naarftigheid, met de rypigheid vermengt zynde, gesteld worde tusschen traagheid en rassigheid: Waar uit dan een pryffelyke Naarftigheid voortkomt. Daarom zegt *Aulus Gellius* zeer wel, *om een Zaak wel uit te voeren, moet by de snelle naarftigheid, de traage vlytigheid gevoegt worden.*

Deze zo getemperde Naarftigheid, beelde *Augustus* met een Kreeft en een Mug af: hebbende dit spreekwoord gestaadig in de mond, *Festina lente*, dat is, *al Zoetjes.*

Titus Vespasianus, maalde daar voor een Dolphyn, die om een Anker geflingert was.

Paulus de derde, stelden een traagen *Cameleon*, aan een snellen Dolphyn gebonden.

En Cosmus de Medicis, maakten een schilpad, met een zyl daar boven.

Alzo word iemand wys geacht, welke de vaardigheid met de langzaamheid vereenigt: waar in de rechte Naarftigheid bestaat. Maar dat voorby. Laaten wy ons eens met opmerkinge verlustigen, in het bezien dezer weinige papierkonst.

S. Daar heb ik na verlangd.

T. 't Is zeker dat het zelve, alzo aangenaam en nut is, als het lee-

lezen. Want het geeft ons schoone gedachten en hulpmiddelen in 't Ordineeren. 't Spitsf de geest, en reegelt het oordeel. 't Is een leevende school die ons machtig opwekt, en aanprikkeld tot Naarfteigheid, en veel meer andere voordeelen die wy in onze vyfde les aangewezen hebben. Derhalven is ons het spekulereen der zelve, zeer noodig, wanneer het met maatigheid geschied. Want weinig Konst zo ze fraai is, te zien, is niet de winst verminderen, maar zuiveren; niet min ryk, maar min beslommerd zyn. Daarom is 't niet noodig veel, maar alleen goede Konst te beschouwen. Ziet daar wat dunkt u van deeze print? (a) Aanschouw die Rug eens, nevens de Armen en Been, hoe fraai en vast, de Muskulen aangewezen zyn.

S. Van wie is het?

T. Dat 's al eeven veel, de naam doet 'er niet toe. Gy moet de deugden maar aanmerken die in de zelve zyn. Hier heb ik weer een ander. (b)

S. Die is slegter dunk my.

T. Neen vriend slegter is het niet, beziet het wel met aandacht; 't is zo eel niet gesneeden, maar het is van Teikening en korrektheid der Muskulen, niet minder als d'ander.

S. Is het wel in 't Leeven zo? myn dunkt dat 'er de Vlyzigheid zo wel niet in is, als die geene welke ik van Rubbens, Jordaans, en meer anderen gezien heb. Het komt my voor, eeven als de gevilde Menschen, of gelyk dat Beeld die gy my van de Anathomie geleent hebt.

T. Daarom laat ik ze u ook zien: niet om te zeggen, dat men die zo naarmolgen moet; maar alleen om de vastigheid van teikening die daar in is; waar door gy merken kund wat voordeel iemand heeft, die 't wel verstaat; ja zo, dat hy naar een Modél, alderhande stand van menschen, 't zy vet, maager, jong, oud, kloek, robuft, met weinig moeite kan teikenen of verbeelden.

S. Dat kan ik niet wel begrypen, ik bid verschoon myn dommigheid.

T. Wel aan, ik zal het u noch netter beduiden. Als ik zeg dat men niet meer als een Modél van nooden heeft, om alderhande stand van menschen te verbeelden, zo meen ik het aldus: genoomen wy heb-

(a) Mantegna.

(b) Heemskerck.

hebben in ons Collegie, een oud maager Modél, 't zy Man of Vrou. Als ik nu zo een beeld van doen had, zo zou 't niet meer als billyk zyn, alles eeven eens te maaken, dat zich in het Leeven vertoond. Maar is 't dat ik een jonge vleezige noodig heb, en dezelve Modél moet gebruiken, dan is 't immers zeker, dat ik op ver na zo veel moeite niet zal hebben, en met meer wifligheid, de Spieren of Muskels, (die te kragtig in myn Teikening zyn,) naar dezelve kunnen verflaauwen, om myn Beeld vlyziger en poefelagtiger te doen schynen: Waarom? om dat het veel lichter is, iets uit te laten dat overtollig mogt zyn, als na giffinge wat by te doen. Want men weet dat in een jonge poefelagtige Modél, voornamentlyk een Vrou, de Muskulen zich zo duide-lyk niet vertoonen: by gevolg is 't onmogelyk naar een jonge, een oude te teekenen zo als 't behoord, zonder alvorens, een vaste kennis van haar konstitutie te hebben. Oordeel dan of het niet een groot voordeel is voor iemand die de Anathomie verstaat, dat hy sich met een Modél behelpen kan, daar een ander tot ieder beeld, een besonder Modél moet hebben.

S. Voorwaar het scheelt te veel.

T. Waarom ik nu deze printen van Mantegna en Heemskerk ver-
toon, dat is om aan te wyzen, hoe men een generaal Koncept op
't Papier steld, eer het Leeven gebruikt word. Want die meesters
hadden dat voor een manier in 't Schetzen haar 'er naakte, jong of
oud, dat zy de Muskulen en haar situatie, op zulk een wys gelyk
gy ziet, met streepen of stipjes aantoonde; niet alleen om te zeggen
dat het zo hoord, maar daar door vaster en vaardiger te worden, ge-
lyk het onvermydelyk moet volgen. Dat dan vast hebbende, zo
voerde zy daar na ieder deel in 't byzonder uit, elk naar zyn Hartstog-
ten, met al de verdere omstandigheden. Wat myn aangaat, ik be-
vin daar groote baat by; het verligt my geweldig in 't uitvoeren my-
ner gedagten, wanneer ik met beetje tot beetje, voortga. Want ik
heb dikmaals bevonden, in 't overleggen, hoe ik myn gedagten
woude uitvoeren, dat door het lang denken, (eer ik aan 't einde was,)
my het begin al ontvloogen, en zelden weer in de zin schoot, zo als
't geweest had.

S. Heer Judicio, gy zeyde daar even, van de muskulen met streep-
jes aan te toonen: ik zie wel dat zy korrekt op haar plaats aangewe-
zen zyn, maar zo een Print strekt dan niet verder als een Schets.

T. Dat

T. Dat's immers het geen ik zeg? Ik vertoon u daar door alleenlyk, wat kennisse de oude Teekenaars van de Anathomie hadden, en hoe voorzichtig zy die kennis hebben gebruikt. Ten anderen, hoe grootelyks zy haar lieten gelegen leggen, zo aan de Wetenschap als praktyk. Gy weet wel als men een stuk zal Schilderen, dat 'er eerst een ruuwe Schets gemaakt word, daar na een Ommetrek, en eindelyk voert men 't uit, naar het Modél of Leeven. Ik heb my meenigmaal verwonderd over de onnozelheid van zommige, en die noch voor meesters passeeren wilde, dat zy haar Beelden, zoo simpelyk en flegt geteekent hadden, dat men quaalyk zien kon wat het was.

S. Men dienden 'er dan wel na te raaden. Of zy moesten doen gelyk Karel Vermander van zeeker Quantje schryft, die onder zyn stuk zetten, dit's een Hond, en dat 's een Haas.

T. Maar hoe komt dat? Zy hebben geen wetenschap van de regte Proportie, noch van de Anathomie; en doen gelyk men fabelachtig van de Beeren zegt, als die haar jonge geworpen hebben, (welke niet meer als een klomp vlees zyn,) dezelve zo lang likken, tot dat 'er een form, of gelykenis komt. Zy desgelyks, verlaaten hun op het blinde geval van 't Modél, of printen en teekeningen; denkende, 't geen men gemakkelyk kan vinden, spaart zoo veel moeiten van zoeken.

S. Nu dunkt my dat ik uw gedagten net begin te beseffen, is u meening niet dat ik deze manier van Schetzen in 't Ordineeren navolgen moet?

T. Ja. Het is de zeekerste en wiskonstigste voor my altoos. Van deze Andreas Mantegna houd de patroon veel, en schoon hy 't Anticq maar ten deele heeft gevolgt, is egter een uitsteekent vast Teikenaar geweest. d'Andere, te weten Heemskerk, wederom vaster in de Anathomie, ja de Wiskonstigste, die 'er mogelyk ooit geweest zy. Maar al genoeg van gevilde voorwerpen, laaten wy de huid daar over trekken, en onderzoeken, hoe zich de Lichaamen vertoonen. Beschouw deze Teikening eens.

S. Dat 's een wakker Beeld. Houd gy die voor goed zo zwaar? ik zou zeggen dat 'er zulke Menschen niet konde zyn, zo dik en vet, en evenwel als een Anathomie.

T. Ziet dit Akademie-Beeld nu, van Annibal Karats, is dat niet braaf geteekent?

S. Ja. Deze dunt my ook beeter en natuurlyker te zyn: het is voor-
waar

waar gelyk gy zegt, een brave manier, wel gehandeld, en wakker aangetaft.

T. Zo is 't; Doch gy moet dat heel anders verstaan, het is wel waar voor 't geene de handeling van 't Kreon betreft; maar daar men hem in pryft, raakt voornamentlyk de Proportie, Ommetrek, en Muskulen: niet geaffekteert als d'eerste, maar Kloek.

S. Van wie was die ander dan?

T. Van Michel Angelo. Bezieet deze nu.

S. Dat 's voorwaar een schoon en welgemaakt beeld, ik denk dat het mede van Karats is?

T. O neen; van Raphaël, Prins der Schilders.

S. Is dat Raphaël? Hoe eel, schoon, en zeedig vertoont het zich?

T. Dat 's waar. Nu hebt gy vierderly doorlugtige en korrekten. Teikenaars gezien, en ieder byzonder van verkiezinge. Raphaël, in zeedig, en bevalligheid. Michel Angelo, Robuft en sterk. Karats, kloek en deftig. Heemskerk, vast en zeeker.

S. Mantegna dan?

T. Mede niet onzeeker. Doch die stel ik gelyk Heemskerk: als het begin, waar door drie anderen zo ver gekomen zyn, te weten: door de Anathomie, of kennisse der spieren.

S. Nu is de vraag, welke van die vier, ik volgen zal, om het beste te verkiezen?

T. Geen van alle alleen: maar uit ider wat, want anders zoud gy in de algemeene dwaalinge vervallen, gelyk veele voor deze plagten te doen. Den een volgde de manier van Karats. d'Ander bond zich aan de manier van Michel Angelo. De derde heeft alleen de manier van Raphaël gehouden. Maar gy myn vriend Probus, weest voorzichtiger. In 't Ordineeren der Historien, Fabelen, of gelykenissen, volg Raphaël om iets zeedigs, en lieflyks te verbeelden; als Princen en Vorsten, Goden en Godinnen. Karats, tot deftige en dappere Helden. Michel Angelo, om sterke en Robufte Zoldaten, Kampvegters, of Werkvolk, Akkerlieden, Boeren en Boerinnen: dan geeft gy elk het zyn.

S. Waarlyk, die les zal ik in agt neemen, want ik beken, dat de volmaaktheid van 't wel teikenen daar in bestaat. Ach had ik u eer gekend Heer Judicio, zo zou ik mogelyk vroeger begonnen hebben.

T. Schep moet, en denk daar niet meer om, ik hoop dat gy noch eerlang, anderen tot een goed voorbeeld zult strekken. Wy zullen nu met dit Konst bezien wat ophouden, tot een ander tyd. Neemt dees vier printen onderwylen wel in acht.

S. Dat zal ik doen. Maar hebt gy al om de boeken gedagt?

T. Ja, doch heb noch geen tyd kunnen vinden weegens een Notitie op te stellen, maar als gy weêrkomt zo zal 't gereed zyn.

Nu zullen wy het Manuaal of de handeling der Teekenkonst te gemoet gaan, om ons ondertuffchen gereed te maaken, van haar naar behooren af te wagten.

* Handeling.

Voorreedn van 't * Manuaal, zynde de vyfde Propositie.

OM de Eedele Teekenkonst tot den hoogsten top der volmaakt-heid te doen stygen, zo is 't voor al noodig, dat wy onze gedagten weegens het Manuaal, vervolgens bekend maaken. Doch voor af, zo luistert eens met aandacht, wat ons dit neevensgaande zinnebeeld, zal aanwyzen.

Konstbeeld van Praktika, anders Handeling.

Een oude en bedaarde vrou, zynde blind en stom, hebbende een kleed aan, van verscheide gekouleurde lappen. Het windzel op haar hoofd is wit. De Borstlap Heemels-blaau, verfiert met streepen als de Reegenboog. De Rok, kopergeel. De Mouwen graau, met witte monsterring. In haar Regterhand, houd zy eenige werktuigen; als een Bytel, Penfeel, Graveer-zyser, een Kryon. Zy gaat schroomachtig, met de linkerhand voor uit, al tastende.

Uitlegginge,

Het hoofd; en de Bytel die zy in d'eene hand houd, beteekent Beeldhouwery. De Heemels-blaauwe borstlap, verfiert met streepen als een Reegenboog, neffens het penfeel; de Schilderkonst. De koo-

kooper-geele Rok, met het graveer-yzer; de Graveer-konst. En de graauwe Mouwen met witte monsterring, neffens het Kryon, geeft de Teekenkonst te verstaan. Doch om korter te zeggen; het windzel verbeeld wit marmar. De Borst-lap, een Schildery. De Rok, een gesneede plaat. De Mouwen, een Teikening van dag en Schaduwe. Oud word zy verbeeld, om de Ervaarentheid te kennen te geeven. Blind en stom; om te beduiden, dat het Manuaal alleen, in 't gevoel der handen bestaat: daarom zy al tastende voorttreed. De werktuigen houd zy in haar Regterhand; om te bewyzen, dat die de Instrumenten het gevoeligste, ieder naar zyn lichtigheid of zwaarte, leid en uitvoed: als de Bytel op de steen. Het Penfeel op 't Panneel. Het Yzer op 't koper. En het Kryon op 't papier.

Om tot de Handeling te koomen, zullen wy voor eerst onderzoeken, wat het beoogt: namentlyk, of het zo noodzaakelyk is tot het uitvoeren van de voornoemde Konstwerken. Ten tweeden, hoe veelderly middelen daar zyn, om in 't byzonder uit te munten. De vraag is dan, of die vier gezeide Konsten, zints een anderhalve Eeuw (ten opsichte van het Manuaal,) niet merkelyk toegenoomen zyn, en noch meêr en meêr toeneemen, wel te verstaan, voor zo ver het uitvoeren betreft? Wy meenen van ja, en dat het onwederfpreckelyk is. Voor eerst, hebben wy onder de Teikenaars, ontallyke voorbeelden, van vaste, en suivere handeling; het sy op wit, blaau, gegrond papier, of parkement: met wit, swart, en rood Kryon, pen, en penfeel; ja zo uitvoerelyk en eel, als 't immers kan. Ten tweeden, de Graveerkunde, hoe Eel is die geworden by het geene zy is geweest, zelf ten tyde van Raphaël, Polidoor, Vazari, Titiaan, &c.? Wat is 'er dat het yzer nu niet vermog, neevens een goede handeling? Wat is de Beeldhouwery mede niet al opgeklommen, hoe glad en murw, werd het harde Marmor, door 't sagt bestieren der bytels? Eindelyk, hoe hoog is de Schilderkonst, in malse en gladde streeken des penfeels gereezen? Waarlyk, het Manuaal, is van uitsteekend groot vermogen, wanneer de hand door de kennisse bestierd word: het vernoegt, het vlied, het quikt en streelt niet alleen de kendens, maar de onkundige mede; ja dat meer is, de onreedelyke dieren misleydende nu zeekerlyk beter, als voor dezen. Hoe nootzaakelyk, en wat voordeel, de Konstenaar daar van genieten kan, is wel af te neemen; werdende vast en vaardig, doende alles zonder

moeiten, *Fabricando fabri finus*, al oeffenende komt men daar toe. Wel aan dan Konftlievende die het aangaat, bezint u wel, op dat gy u niet en misgrypt, en de aap flagt, dewelke twee jongen hebbende, den eene, zo uitermaaten zoende en streelden, dat hy de geeft gaf in haar armen; terwyl de anderen, verſchopt en veragt, in 't leeven bleeft. Het Manuaal is, veelderly, ider studie vereyſcht het zyne. Het gaat met een vaſt Teekenaar, ten opſichte van de handeling, gelyk met een Konſtige Juwelier, dewelke een ſchoone Diamantſteen hebbende, dezelve op zyn voordeeligſte weet in 't Goud te zetten, dat die braafflikkert, en heldere ſtraalen ſchiet; zodaanig, dat men aan de zuiverheid van de Steen, niet twyffelen kan. Wat is het Manuaal anders, als de uiterlyke expreſſie en glans, van een deſtig, fierlyk, en kragtige Ordinantie of voorbeelding? Wat zou het wezen, als men om de ſchyn, de waarheid wilde verduiſteren? 't Is waar daar zyn ſomtyds wel Juweliers, dewelke om een voordeelige winſt, een valſſe ſteen zetten, die dikwils de Schrandeſte haar ooggen bedriegen; maar komt de waarheid dan eens voor den dach, (want die kan niet altyd verborgen blyven,) wie komt dan de ſchanden toe? Laat ons dan voorzichtig zyn, en onze handen zodaanig gebruiken, dat wy 't verantwoord kunnen, niet om de Deugt te onderdrukken; maar om dezelve grooter luifter te geeven.

Om van verſcheide handelingen, de beſte en bequaamſte te verkiezen, en aan te wennen, zullen wy tweederly voorſtellen; de eerſte om naar het Modél te teekenen, en d'andere om een Ordinantie uit te voeren. De eerſte vaardig en vlug; om die Redens wil, dat het Leeven of Modél, zo haalt verandert, en zo net niet weér herſteld kan worden. De tweede bedaarder, met wat meerder tyd uitgevoerd, of zuiverder gehandeld: Geevende ieder voorwerp, naar dat zy voorkomen of wegwyken, min of meerder kragt. Den een kloekmoedig handelende, en d'ander Sagt en Eel: ten einde d'eene, natuurlyker wys na by ſchynt, en d'ander door een dunne damp beneeveld, allengskens verzwakt, en uit het gezicht verdwynt. Het welk de Teekenaar, met Kryon, Pen, of Penſeel, in zyn Ordinantie te weeg kan brengen, als een Schilder met Koleuren en Penſeelen. Een Graveerder niet uitgezondert, beſtaande het zelve in een handeling der werktuigen, en gevoel der handen. Doch zien wy toe, hier komt het op aan, dat men de Raave niet met Pauwe veeren bepronken, draagen wy voor al zorg, om de zaak zelve, dat die wel

geschikt is, vast geteekend, dag en schadawe op zyn plaats: want als een van deze dingen missen, dan is het stuk zo veel tyd en moeiten niet waard, en niet als schimp en Spot, voor de Teekenaar te wagten, wanneer de verstandige zulks gewaar worden, gelyk het met de voorfyde Raave gink. En gy Beeldhouwers, bevlytig u zo zeer niet om een rug, borst, of dye, murw en glad te polysten, voor gy eerst meester van 't Generaal zyt, op dat u het zelve ook niet en treft, want aan een schoone hand, voet, en hoofd, zo veel geleegeen is, als aan de rug, borst, of dye.

Nademaal de Handeling van ieder studie in het zyne, het geene is, waar door de voorgemelde Konstwerken haar volkoomentheid verkrygen, zo zullen wy die van de Teikenkonst, vooreerst in 't byzonder uitleggen, waar in die is bestaande. Wy stellen vast, dat de zin, door een vaste kennisse, de handen van de Teikenaar alleen bestierd, doch zonder de hulp van een geduurige oeffening, geen vruchten en zoude kunnen voortbrengen, dan gebrekkelyk en zonder voordeel: ik zeg gebrekkelyk, ten opfichte van het uitvoeren eener gedagten; want wat kan het een Teikenaar baaten, al heeft hy noch zo een Sierlyke, Deftige, en Aangenaam Konsept ontworpen, als hy het niet naar vereysch van zaaken uitvoeren kan? Nademaal gelyk wy gezegt hebben, de handeling, alleen in het voltoojen eens Konst stukswerks, d'uiteerste bevalligheid en volmaaktheid toebrenge, waar van zyn meeste voordeel afhanke-lyk is. Dat wel overwoogen, zo zal men licht bevinden, hoe noodzakelyk het is, om een uijtmuntend Teekenaar te worden. Laaten wy nu verder treden, en zien door wat middel men die verkrygen kan; want van veelderley manieren, is 'er altyd een, die de zekerste, Gemakkelyk, en vaardigste zy. Men zegt gemeenlyk, dat alle ruuwe en grobbelige dingen, met 'er tyd, effen en glad slyten, als 'er de handen onvergaan; zo gaat het ook met veel teikenen, 't sy naar Playster, Modél, of Leeman; voornaamentlyk naar wel gehandelde teekeningen, waar door de handen vast, flux, en eel werden, in het oeffenen der voornoemde werktuigen.

Judicio en Probus.

Prob: Zal ik u weederom mogen lastig vallen vriend *Judicio*, weegens het indachtig maaken van de beloofde notitie?

Jud. Neen Probus 't is al bezorgt en gereed. Zie daar, laat eens hooren of gy 't wel leezen kund?

Prob. Herodoot, Tacitus, Justinus, Titus Livius, Flavius Josephus, Plutarchus, en booven al de Heylige Schrift.

Jud. Dat zyn de Historie boeken.

Prob. Homerus, Virgilius, Ovidius, en Horatius.

Jud. Die vier zyn Poëeten.

Prob. Cæsar Ripa van de zinbeteekenende Beelden. Oudaan van de Oudheid, en Medaillen. Zynze dit nu alle dien ik van doen heb?

Jud. Neen, niet als de voornaamste. Maar als gy nu deeze Boeken hebt, zo neemt die tot een Waarschouwinge wel in agt: om uw kostelyken tyd, niet te veel met het Leezen der zelve door te brengen; dat 's te zeggen, dat gy uw Teikenen en Schilderen, daar door minder oeffenen zoud. O neen, want het overmatig Lezen, verzwakt het vernuft, en de wakkerheid des Geestes t'eenemaal. De geenen die te veel lezen, worden gemeenlyk van verwarde Gedachten overvallen. Maar wy verpratzen onze tyd van naar 't Collegie te gaan; zie daar de voor-reden is al geleezen.

Prob. Dat spyt me.

DE gemakkelykste en vaardigste manier, is zeekerlyk de beste, niet teegenstaande dat 'er veel in 't gebruik, en door my onderzocht zyn: als het teekenen met de Pen, Penfeel, Rood en Zwart kryt, doch alle van weinich nut voor Schilders. Maar de manier van hoogen op gegrond papier, en met zwart te diepen; overtreft verre de anderen, zo in volmaaktheid, als nuttigheid: voldoende ten eersten door zyn verheeventheid ons oog, zonder dat men eenige Grond daar om hoeft te maaken. Gelyk men komt te zien aan Plaatfnyders, die zich in de zwarte-kunst oeffenen, welke haar verlustigen met schraapen op een gegronde plaats: en 't is niet te gelooven, hoe gemakke-lyk en vaardich zy daar meede voortgaan, 't geen zy in het Etzen of Snyden, niet zouden doen.

Het Teekenen met de Pen, is een vrugteloos arbeid, meer eigen aan een Schoolmeester, als iemand anders, om de Jongelingen wat op te houden, en tyd te doen verkwiften; niet teegenstaande de Graveerders, het echter in praktyk zoeken te brengen, zo is het doch kwaalyk, en zonder fundament.

De moeielykste en langste manier, by gevolgelyk de slegsten, is het tee-

teekenen met Potlood, en dan voort met de Penfeel gewaffen, hebbende buiten zyn vaste langduurigheid, geen deugd; maar in teegendeel, een deel moeiten en onwisheid, zonder voordeel voor de Leerlingen. Doch egter diergelyke Teekeningen, naar Schildery, door een geoeffende hand gewerkt, zyn niet te verſmaaden: maar ten opzichte van de Teekenaars zelfs, van weinig nut, voornamentlyk voor Jongelingen, die haar tyd wel zoeken te beſteeden. Een verſtandig meeſter gebruikt het zelve niet, als tot tydkortinge, of ten gevalle van een ander: wel te verſtaan om een uitgevoerde Teekening te maaken. Wat belangt een Conſept, of ontwerpſchets met 'er vlugt te ſchaaduwen, daar toe is het wel de vaardigſte en beſte van allen, wanneer het door een vaste, en verſtandige hand geſchied: zulks dat de grootſte Schaaduwen, eenpaarig en vlak, zonder te verdryven, aangelegt zynde; een aangename Welſtand van licht en bruin, geeft. Maar die manier van Waſſen, ten opzichte voor Plaatſnyders, om 'er naa te Etzen of ſnyden, is teegenwoordig wel het meeſte in gebruik, mits dat zo een teekening wel uitgevoerd zy.

Daar is geen beeter Manier om op wit Papier te teekenen, ('t zy Beelden of Landſchap, en die zulke goede Inleidinge geeft, tot de Graveer of Etskunde,) als met Rood-aard; 't geen lieffelyk in 't aanschouwen, maar ſmertelyk in 't handelen is, doch niet met ſyne ſtreepen, gelyk de jonge Graveerders gemeenlyk doen, of het zo genaamde Dommelen; maar met Kloeke Artzeeringe, en nooit meer dan twee of driemaal over elkanderen geſlaagen, door dewelke men verkrygt een vaste hand, en kenniſſe van 't beloop der dingen die men voor heeft, naar haar hoedaanigheid, rond, of kantig; als Naakt, Kleedinge, Gronden en Steenen, met de verkortinge of Perſpektief; alzo doende, zullen wy het regte ſpoor koomen te volgen, en ongevoelig geraaken, tot de fraaje handeling van 't wit Kryon.

Het Teikenen op Blaau of Gegrond Papier, en met Wit gehoogt, dewelke ik hier voor gezegt hebbe, de gemakkelykſte en vaardigſte van de voorgestelde manieren te zyn, is durf ik zeggen, in alle deelen zo volmaakt, dat 'er niets aan ontbreekt, en van weinig omſlag. Beſtaande voor eerſt, in 't Ordineeren; Ten tweede, in het naar 't Leeven Teekenen; En ten derde, om naar te Schilderen. Want wat is 'er gemakkelyker in 't Ordineeren, als wanneer men zyn Schets op donker papier net geſteld, en omgetrokken heeft, men dan aanwyſt met een wit pennetje, de gedaagde partyen, 't Zy Zon; Maa-

neschyn, Kaars of Gemeene licht; beginnende van het voornaamste des Stuks, en minderende allengskens 't geene gedaagd moet worden, latende de Grond voor Schaduwe. En hoe gemakkelyk kan men met een vogtige vinger, het licht een weinigje verflaauwen, daar het te sterk mogt zyn, ja geheel uit doen; daar men in teegendeel by na onmogelyk, het zelve met de Schaduwe op wit papier te weeg kan brengen. Nu is het licht af te neemen hoe vermaakelyk het is, in het Teekenen naar 't Leeven, wanneer men een vaste Omtrek heeft, van een Enkeld of Rond voorwerp, 't zy Konterfytzels, Naakte Beelden, Kleedinge, ja wat het zoude moogen zyn; 't geen alleen met ophoogen, ons werk verheeven maakt, 't voorwerp gelyk doet worden, en de Schaduwe ziet voortkoomen, zonder daar aan te raaken; als hier en daar des noods zynde, een diepzeltje in de donkerste holligheeden te geeven, de Reflextien daar uit te spaaren indien het zulks vereyscht: en zo de Grond wat te donker mogt zyn; zult gy met u licht, de gemelde Reflextien sagjes aanwyzen. Waar uit men wel kan afneemen, hoe veel vaardiger deeze manier, als d'anderen is: want terwyl den eenen, zyn Beeld op wit papier tykenende vaardig maakt, hebt gy'er dikwils met zulks te doen, twee of meer gedaan. En deeze Teekeninge wel uitgevoerd zynde, zyn zeekerlyk de bekwaamste om naar te Schilderen, en hoeft geen graau geschilderd Modél, ja het Leeven zelfs te wyken, wel te verstaan op de Kouleur na. Daar by moet men aanmerken, dat wie het roerende Leeven gebruikt, dit voordeel heeft: dat zy de Beweeginge in haarer Modellen, natuurlyker zullen treffen, als die geene, welke langzaame Handeling in het teekenen hebben, want dikwils door het lang staan en vermoetheid der Modellen, groote veranderinge zullen bespeuren.

Hier moet men weten, dat het zwart Kryt veel beeter, en aangenaamer op zulk soort van Gronden is, als 't Roodaard; ter oorzaak van zyn gemeenschap dien hy met dezelve heeft, dewelke meer blaau als rood is, en met het hoogfel beeter over een komt. Ik zou my nooit bedienen van Rood-aard, ten waar om die Reeden, dat het Zwart zo bezwaarlyk goed te krygen is; doch dat scheidt my zo veel niet, als het my maar dienen kan, tot het uitvoeren myner Gedagten, en niet tot het maaken van Pronk-teekeningen, dien ik nooit zoude maaken als naar Schildery, 't zy myn eygen of anderen.

Om nu het voortzyde Ge Gronde Papier toe te maaken, zo zyn deeze vier

vier dingen daar toe noodig; Eerftelyk bekwaam Papier, vaft, efen en glad. Ten tweede, goede Inkt, beftendig en wel gegomt. Ten derden Italiaans kryt, Sjeft genaamt. En ten vierden, goed zwart kryt, vaft en mals.

Om dan een bekwaame Grond op het Papier te ftryken, zo neemt van dito Inkt, en verduntfe met fchoon Reegewaater, zo als gy 't bekwaamfte oordeeld om op te hoogen, daar onder mengende een weinige Rood-aarde, om de harde blaauwigheid wat te vermürwen. Men kan het op een kleyn papiertje bezoeken, en droogen 't zelfde tegens 't vuur, om te zien hoe veel het befterft, dan kan men 'er zich beft na reguleeren, want den inkt werd min of meer, donkerder, als het op droogd. Om altyd wat in voorraad te hebben, zou men een party gelyk kunnen beftryken. Het voornoemde Italiaans kryt, fteekt boven alle anderen, in fchoonheid en fuiverheid uit, doch het is zo wit niet als 't Hollandfe gemeene kryt, maar een weinige geelag- tich, zeer lieffelyk en aangenaam op zulke Gronden, heeft ook die hoedaanigheid, dat het zich laat fcherpen zo puntig als men wil, ja bee- ter als Zwart kryt, men kan daar klyne haayrtjes mede teikenen, zon- der dat het breekt; het is van Natuur gelyk het befte Rood-aarde, heel mals en fyn, laat zich ook met Rood en Zwart kryt over en weer- loopen, dat het Pypaard niet lyden kan. Hier is noch iets, 't geene niet diend vergeeten te worden, aangaande het Teekenen van Bafre- leeve, dat die om twee reedenen op deeze Gronden, niet wel, als met groote moeiten willen geteekent zyn; uit oorzaak dat de grond van het papier, lichter moet zyn als in een diep, en rond verheeven voorwerp of Ordonnantie: eerftelyk, om dat men een geheele lichte Tint, over de Grond zou moeten maaken, en ten anderen, om dat daar niet veel Schaduwe in komt, zo dat het beter op wit papier is.

Tot het fluiten deezer Hoofd-ftuk, zal ik dit noch zeggen, dat 'de Teekeningen op Gegrond Papier naar het Leeven geteekent, niet goed zyn, alwaar de verheevenfte partyen op den dach, alleen met een klyn hoogfeltje, als een flikkering of glans aangewezen ftaan; het geen on-natuurlyk is, want men het zelve in 't Leeven niet gewaar en wort, zynde daar door plat op den dach, zonder eenige rondigheid.

Judicio en Probus.

Jud. Zult gy 't nu wel onthouden 't geen daar gezegt is, weegens de Manier van Teekenen?

Prob. 'k Hoop ja, voornaamentlyk die passagie van 't Wit Kryon op Donker Papier, dat is zo waarschyneelyk, dat ik daar in 't minsten niet aan twyffelen kan, want de ondervindinge heeft my zulks geleerd: en schoon ik die andere Manieren, mede redelyk vast ken; zo dunkt my dat ik de Gedagten daar al te veel zou moeten aanhangen, en het Concept (dat het voornaamste myns Oogmerk is, moogelyk door de langduurigheid) my eenigzints mogt ontslippen en vervliegen. Want met Roodaard, zou lang werk geweest zyn, zulk een Helder Licht uit te spaaren, en met de Penfeel Gewassen, weinig minder, en van meêr omslag. Daar en booven, zo vind ik dat voordeel in deeze noch gelyk 'er gezegt wierd, om iets te kunnen uitwissen en verhelpen. Maar daar tegens moet men dit weer stellen, dat het zo vast of duurzaam niet en is, als d'andere.

Jud. Indien het zo was, dan zou 't volmaakt zyn. Kund gy wel iets in de waereld bedenken dat Eeuwig duuren kan?

Prob. Neen. Het kwam my evenwel vreemd voor dat 'er zo regt uit gezegt wierd, van die andere Handelingen te verwerpen?

Jud. Daar moet gy uit besluiten agterlaten, want de Gelykenis die 'er te pas gebrogt wierd, geeft het genoeg te verstaan: en zo lang men geen beeter heeft, gebruikt men die men kan. Maar behalven dat, ieder Manier van Teekenen, heeft zyn byzondere toe-eigening. De Handeling van 't Rood aard, is een Inleidinge tot de Ets, of Graveerkunde. Het Teekenen met de Penfeel 't geen men Wassen noemt, is een Inleidinge tot het Schilderen, om het temperen der Tinten, en Handeling van 't Penfeel te leeren. Doch deze, ziet noch verder, om naar 't Leeven te teekenen, en Modellen te maaken, daar men bequaamelyk naar Schilderen kan; gelyk in ons Schilderboek, op zyn plaats aangewezen zal worden.

Sesde Propositie.

Het is zeer loffelyk, dat een Teikenaar zich aan de Omtrek, ten hoogften laat gelegen leggen: doch het is zeer onnozel, als men meent, dat het zonder de Schaduwe zou kunnen gefchieden, alzo de Omtrek en de Schaduwe, zodaanig aan elkanderen vermaagfchapt zyn, dat den een zonder d'ander, niet volmaakts kan uitwerken. Want wat is de Ommetrek van een Kolom zonder Schaduwe anders, als een platte Pilafter? Wat is een Troonie van Man of Vrouw vlak van vooren zonder Schaaduw anders, als een Geometrickfte Figuur, of een plat en ronde Steen, met Hierogliphife Karakters? Kan een Beeld fchoon genoemd worden, ('t zy Naakt of Gekleed, volmaakt van Proportie, Leeden en Aktie,) die maar alleen met de Pen of Kryon omgetrokken is? Kan men dat een braaf Teikenaar heeten, en voor zulk een Konft houden, wiens voorneemen niet verder enftrekt, dan zyn studie daar alleen meede te voleinden, zonder zich met de Schaduwe te willen bemoeijen? Het is onweederfpreekelyk, dat de Superficieele aanwyzinge of Omtrek, van eenig voorwerp, hoe die ook mogt zyn, dezelve voorwerpen niet kenbaar kan maaken, zonder hulp der Schaduwe; want de Schaduwe geeft de verheeven lichaamelykheid. Het is dan van de regte weg afgedwaald, niet te willen weeten, dat de Schaduwe, de Omtrek beftant doet zyn, en de Omtrek alleen, niet meer is, als het A, B, C, in de Letterkunde, dewelke van geen d'er waarde geacht werd, als zy niet te te zaamen gevoegt, en woorden uitmaaken. Derhalven is het myns oordeels veel loffelyker, voor iemand die zich byzonder in de ware Teekenkonft wil oeffenen, dat hy ftudeerd, om (zo veel het doenlyk is,) een overvlieger te worden, 't fy dat zyn neiginge ftrekt een Teikenaar te willen blyven, of, fomtyds in't Kooper te Etzen, op dat hy daar dan eerft, meede over een komt. Daarom is 't niet meer als reeden, ja ten hoogften noodzaakelyk te weeten, hoe men zich daar in draagen zal om niet te misdoen, en tot een kwaade of fchaadelyke manier te gewennen, gelyk zommige gedaan hebben: dewelke heen gaan in de Kollegies, met de grootfte luft en iever van de waereld, en Teekenen naar het Modél, by Dag of Avond, niet als een enkelde Ommetrek, zonder de minfte Schaduwe, ja drie, vier, en meer. Wat de Schaduwe aangaat, zy meenen daar 't huys,

uit de Geest, wel mede te regt te zullen koomen. Een zwaare misflag, en een teeken van groote misverstand, welke nergens anders uitspruit, als door een teegenzin die zy voor de Schaaduwe hebben: en om dat die niet zo duidelyk en klaar is als wel de omme-trek; ergo moejelyker voor zulke, om te leeren.

Hoe men naar 't Modél, of Leeven zal Teekenen met voordeel.

TOen ik noch jong was, en weinig indruk van de schoonheid der Antiken had; zo liet ik my ten hoogsten geleezen zyn, het Naakte Modél, zoo naaukeurig en Korrekt naar te teekenen, als 't moogelyk was, volgens myn Vaders onderrigtinge. Maar wanneer ik myn Teikening naar Schilderen zou, zo vond ik ze dikwils zo misftallig, en weinig met de rest van myn stuk over een komende; dat ik daar de walg af kreeg. Derhalven ik veelyds genoodzaakt wierd, daar veel aan te veranderen: hier wat afneemende, en daar wat by doende, het geen my verwonderde; niet kunnende begrypen hoe het Leeven my zo verleid had, en in myn oogen zo Schoon, ja onverbeeterlyk schein. Maar als ik daar na zocht, zo bevond ik de oorzaak te zyn, de soobere kennis dien ik van de voornoemde schoonheid der Antiken had: derhalven dezelve vlytig onderzoekende, waar in die meest geleezen was, zo zag ik het Leeven, met een heel ander Oog als te vooren: en wierd doemagtig, al Teekenende naar het Naakt Modél, hier en daar, eenige verbeetering aan te doen, zonder myn gedagten eenigzints daar aan te hangen, zo te zeggen ongevoelig. Het alderbeste dan myns oordeels, om met voordeel op de Akademies te studeeren, is wanneer het Model taamelyk goed, en wel Geproportioneerd zy; zich t'eenemaal daar aan te verbinden, zonder het minste by te doen, of af te laten; inzonderheid de geenen, die de schoone Bevalligheid van 't Antik, niet volkoomen bekend is: zich ondertusschen oeffenende naar Playster, Fraaje Printen en Teekeningen, om het zelve te verkrygen, en alzo (zonder veel hoofdbreekens) te gewinnen, haar Modéllen te verhelpen; zoekende hier en daar, de Deelen die u Modéllen gelyk zyn, dezelve daar na Korrigeerende: Gelyk een Borst, Dye, Arm, Handen en Voeten. Het welk doende, zo zult gy zeekerlyk de rechte Kennisse daar van bekoomen, en het Antik, van 't Modern kunnen onderscheiden, en uw Modéllen, niet teegenstaande in eenige Deelen gebrekkelyk,

gelyk ik gezegt heb beschouwen, niet als het is; maar zo als 't behoort te weezen, en al Teekenende ongevoelig verhelpen. En om des te beeter te vorderen, in deeze Oeffening naar 't Leeven, en de naaste weg in te slaan; zo neemt u toevlugt tot de Anathomie: niet gelyk zommige oordeelen om de zelve volkoomen van buiten te leeren, met alle haar Muskulen, Zenuwen, en Uitspanzelen; maar alleen die geen, welke de voornaamste en kragtigste zyn, en de meeste verandering in de Beweeging veroorzaaken; als de Halspieten, Schouderblaaden, de Heupen, Dyen, Beenen, en zo voort: het geen de voornaamste zyn, zonder welke kennis, onmogelyk dees Oeffening kan bestaan, de Reedenen daar van hebben wy voor deezzen uitgeleid.

In het Teekenen naar 't Leeven of Naakt Modél, zyn deze voornaame dingen aan te merken: Eerstelyk een bekwaame zitplaats, of afstand van 't Beeld. Ten tweede, de centrale liene of eevenwigtigheid, zittende of staande. Ten derde, de Deelen die Beweegelyk of werkelyk zyn, waar in de Muskulen zich kragtig vertoonen. Ten vierden, de Slagfschaaduwe op 't Planum of grond, zyn Lengte en Breedte. En ten laatsten den Horizont.

De Bekwaamste en zeekerste middel, wanneer men naar 't Leeven Teekent, is altyd te denken, op ieder party des Lichaams. In zich zelfs zeggende, dit is de Hals, dat de Zy spieren, dit is een hoek van 't Sleutel-been 't geen hier uitsteekt, daar moeten de Ribben beginnen. Hoe sterk is dees; hoe slaau is die? en zo voort; al Teekenende met de uiterste Aanmerkinge en Korrektheid. Maar weest voor al zorgvuldig, om uw Ommetrek wel aan te wyzen, zonder Karri-gatie of overtolligheid. Want al die geen welk een kwaade Gewoonten hebben, hakken in de Ommetrek haar'er Beelden, geheele stukken uit, als of 't een rotssteen was; dewyl zy de Gedaagde partyen, welke Muskels al meede gelyk uitzwellen, heel slaau, en byna onzichtbaar maaken; evencens, als of die gemelde verheevemuskulen, door den dach ingedrukt wierden. Daar zyn weér anderen die geheel kontrarie doen, geevende de profile of ommetrek haar'er Naaktens, Zeedige, en byna onzichtbare uitsprongen; 't welk op den dag, al de muskulen aanwyft, ja zo naaukeurig, dat zy de minste niet zoude agter laten, min of meer als of 't gevilde menschen waaren, by te gaar heel Onnatuurlyk.

Weest dan voorzichtig, en neem naauw agt op de verheeventheid

der verligte Partyen, dat het met de Ommetrek over een komt. Laat u niet verleiden, door de naam van Kloeke Manier in het Teekenen, noch door het tegendeel; maar houd u tusschen beiden aan de waare geschaapentheid van de zaak, zo als de Natuur aanwyft.

Judicio en Probis.

Jud. Wel wat dogt u van die Propositie?

Prob. Het was juist 't geen my diende, om met voordeel naar 't Leeven te Teekenen. Hoe ben ik zo gelukkig van het te treffen?

Jud. Ja niet waar? Nu ziet gy dat de Fortuin uw gunstig is; weest dan niet nalaatig, maar stelt het ten eersten in 't werk, zo zult gy zien dat het met de rest wel gaan zal.

Prob. Ik zal zo doen, want ik brand van lust, om naar 't Leeven te Teekenen; te meer, om dat ik zo meenigmaal op het Kollegie, met smaak daar van heb hooren verhalen. Maar eer wy daar verders van spreken, zo moet ik u evenwel wegens het eerste, noch iets vragen. Het is een vreemde zaak, dat iemand zich vergenoegt, met een enkele Ommetrek naar 't Leeven te Teekenen; nademaal my dunkt, dat dezelve genoegzaam uit het Proportie Beeld, buiten het Leeven, geleerd kan worden, en de schaaduwe niet.

Jud. Gy spreekt de waarheid.

Prob. Uit wat inzicht doen zy 't dan? Is dat niet een werk of onderneeminge, van een vernuftig en door geleerd meester? Myn dunkt als ik zo ver was, dat ik 't Leeven, dan niet meer noodig hebben zou?

Jud. Wel neen. Maar zy meenen dat aan de Schaduwe zo veel niet geleege is, en willen kwanfuis toonen, dat zy wel in agt neemen, het geen gemeenlyk vermaand word, te weeten: dat men voor al, vast en Korrekt moet Teekenen kunnen, om een goed Meester te zyn: niet denkende, dat de Schaaduwe neevens de Omtrek gemeend werd; veel min, dat den een zonder d'ander, een volkooome Teekenaar kan uitmaaken. Ja wat kan men doch met een enkele Ommetrek uitwerken, in 't geen, daar wy iets Natuurlyks verbeelden. Hoe wil men een Konterfytsel maken dat gelykt? Een Landschap, Architectuur, Bloemen, Zon of Maaneschyn, Dag of Nacht, en andere dingen meer, zonder Schaduwe? Neem maar eens een Voorbeeld

beeld by een ronde kloot; geen Mensch zal Oordeelen dat het zonder Schaduwe een Kloot is; maar wel een getrokken Sirkel?

Wie zal zeggen dat de Konftwerken der Chineezen, die tot heeden noch zonder Schaduw is, volmaakt zyn? 't is waar haar Omme-trekken zyn wel fuisver en Korrekt na haar meening; maar des niet teegenftaande alles fchynt plat, gelyk het ook is. En al praktifeeren zy noch duizend Jaaren, zo zullen zy 't zonder Schaduwe niet goet maaken.

Prob. Keeren wy nu weeder tot het leeven. Wat dunkt u van die Teekenaars, welke vlak voor het Licht gaan zitten, en digt aan 't Model?

Jud. Dat zyn Menschen, die de bekwaame Diftantie niet en weeten, noch waar in de Schoonheid eens Naakte Beelds beftaat: haar niet fcheelende waar zy zitten, als zy maar mede Teekenen.

Prob. Ik heb nochtans hooren verhaalen, dat 'er wel Meesters zyn, die zulks doen.

Jud. Het kan weezen dat zy iets onder handen hebben, daar in zy het zo gebruiken moeten; 't geen zommige niet overdenken. Wat myn aangaat, ik zit meest ter Regter, of Linker zyde des Lichts, de Reeden daar van, kunt gy geloof ik wel beseffen?

Prob. Om de Schaduwe, niet waar?

Jud. Ja, de Schaduwe geeft een Aangenaamheid.

Prob. Maar ik wenfte wel te weeten, waarom gy de meesten Tyd agter aan zit, en zo Laag? Gy kunt daar immers zo wel niet zien.

Jud. Hoe weet gy dat ik zulks doe? naademaal gy nooit medege-teekent hebt, het zal uw eerste rys noch worden.

Prob. Ik hoor zo nu en dan op 't Collegie van die zaaken Redeneeren: en het zelve ftaat my voor, van d'een of d'ander gehoord te hebben.

Jud. Ik zal 't u zeggen. Waarom ik voor eerst agter aan ga zitten? zulks gefchied om het Model, zonder Mistalligheid beeter te kunnen zien, 't geen anders wel gebeurd, wanneer men zo digt daar by zit. Doch dat ik daar zo wel niet zien kan als voor, dat beken ik; maar daarom is 't dat ik meer met zwart Kryt Teeken, en kragtig, het welke ik met Roodaard, op Dorker Papier, niet zou kunnen te weeg brengen, want als ik myn Omtrek wel zien kan, dan is 't my genoeg; om dat ik weinig Schaduwe hoef te maaken, blyvende het Papier, voor de zelve dienende, bewerkende het meest met Ophoo-gen.

gen. En als het op 't Retokeeren na gedaan is, dan maak ik een lichte Tint achter myn Beeld, teegens de zy der Schaaduw, 't fy een Stam van een Boom, een Steen, of iets anders; en daarom scheelt het my niet of ik wat verder zit, als 'er maar plaats is. Ten tweede waarom ik zo laag zit? dat is, om dat ik somtyds laage Horizonzen gebruik.

Prob. Het is voorwaar bevattelyk, 'k wenste dat ik al myn doen, ook met zulke goede Reedenen kon beleggen.

Jud. Almet 'er tyd, want het spreekwoord zegt, Romen is op een dach niet gebouwt.

Inleiding van de Zeevende Propositie.

WY hebben in onze voorgaande Stelling, vyf Waarneeminge aangeroert, wegens het naar 't Leeven Teekenen. Namentlyk, een Bekwaame Zitplaats of Afstand, van 't Beeld. De Sentrale Linie of evenwichtigheid. De Werkelyke Deelen. De Slagfschaaduw op 't Planum of Grond. En ten laatsten den Horizont. Het zal hier niet ondienstig zyn, den Leergierige dezelve noch wat duidelyker naar onze meening te doen verstaan. Doch voor af is noodig te weeten, dat het naar 't Leeven Teekenen, tweederly is, 't een Noodzaakelyk, en het ander Toevallig. De Noodzaakelyke is, wanneer men een Ordinantie Gekonspieert heeft, en tot het uitvoeren der zelve, het Leeven behoeft. De Toevallige is die, welke men zonder Consept (waar toe 't gebruikt zal worden) in de Collegien Teekent, door d'een of d'ander opgesteld. En schoon het gebruik deezer twee, zeer verschillende zyn; alzo den een met voordacht tot een Ordinantie werd geschikt, en d'ander niet; zo dienen zy echter alle beyde, op een en dezelve wys, als booven gezegt is, aangemerkt te worden, gelyk deze Figuur A aanwyft.

Het is niet zonder een naaukeurige overweeginge, dat ik dit Beeld, de naam van Praktyk-beeld geef, alzo desselfs gebruik (voor die zich daar in Oeffenen) zeer Voordeelig is, 't fy naar 't Naakt Modél, of Gekleede Leeman: het toond de naaste Middel, dien ik naar veel onderzoek heb kunnen uitvinden, en verklaare, dat by aldien ik het in myn Jeugd, zo wel geweeten had als nu, ik nooit iets gemaakt zoude hebben, zonder deze Aanmerkinge. Want ik stel vast, dat men nimmer eenige dingen naar 't Leeven Teekent, 't fy Mensch, Beest, Boomen, Vruchten &c. dan om d'een of d'andere
tyd

Centrale Linie.

A

Horizont.

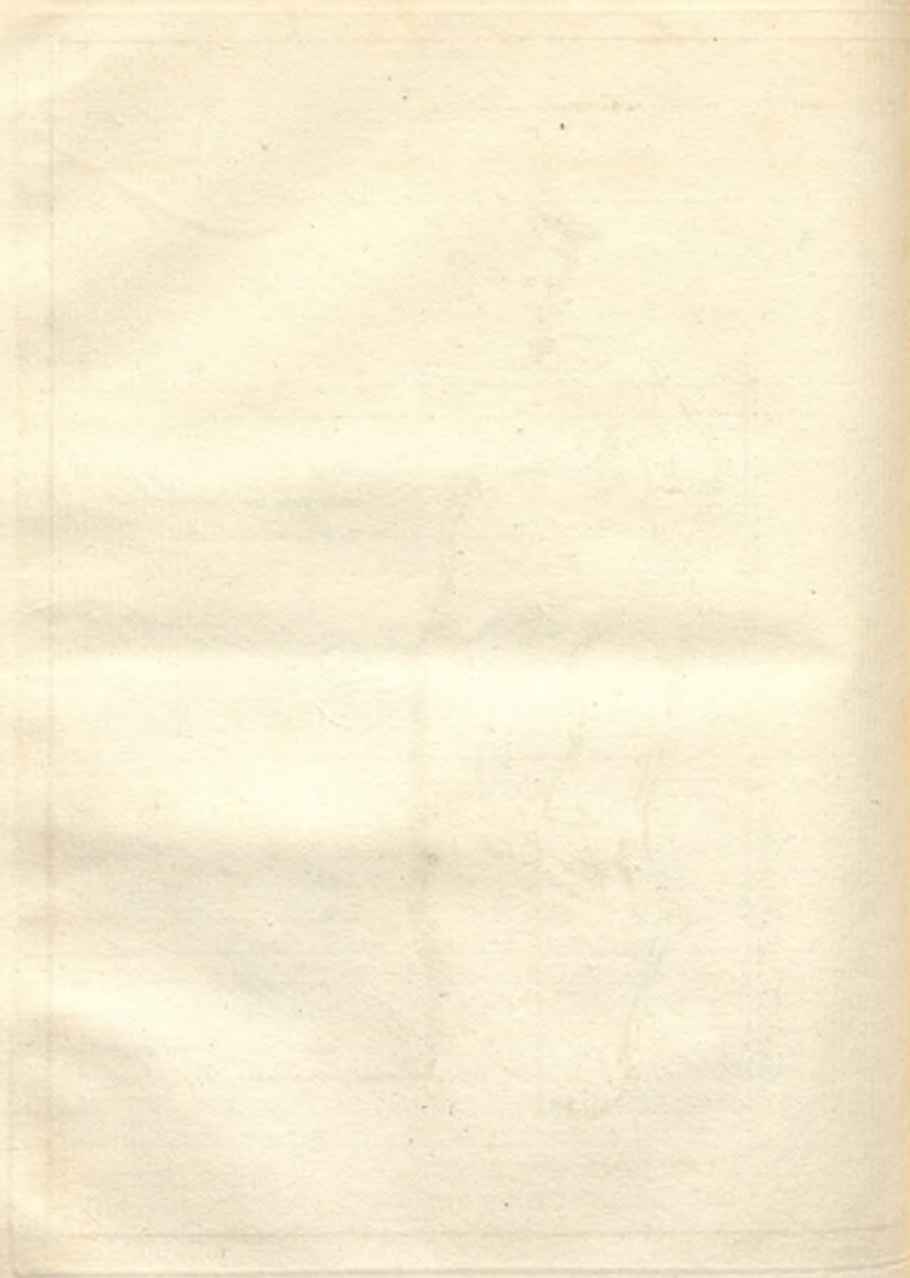
Linker arm en rechter-
been werkende deelen.

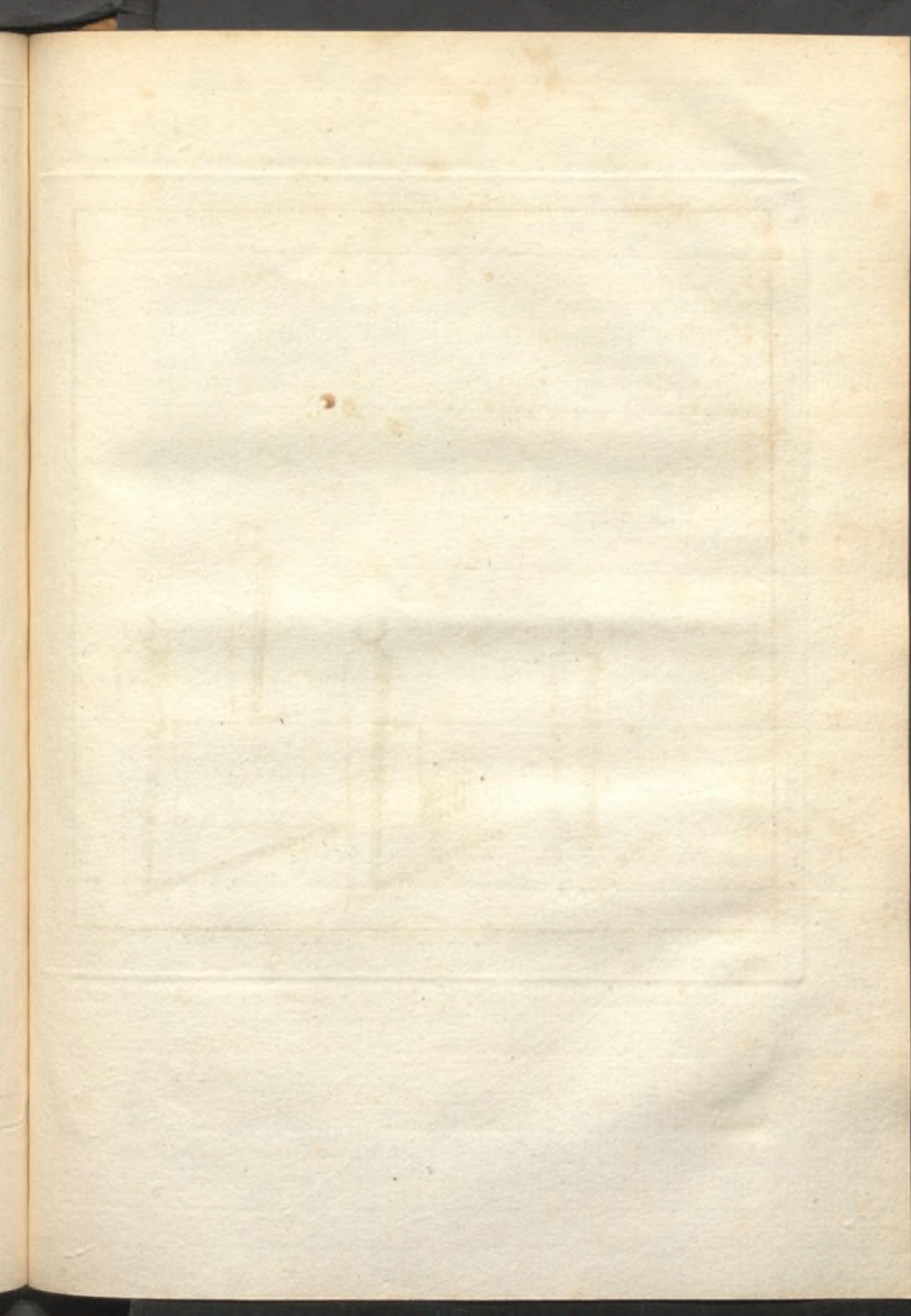
Langte der Plagschaduw.

Bekvame Distantie.

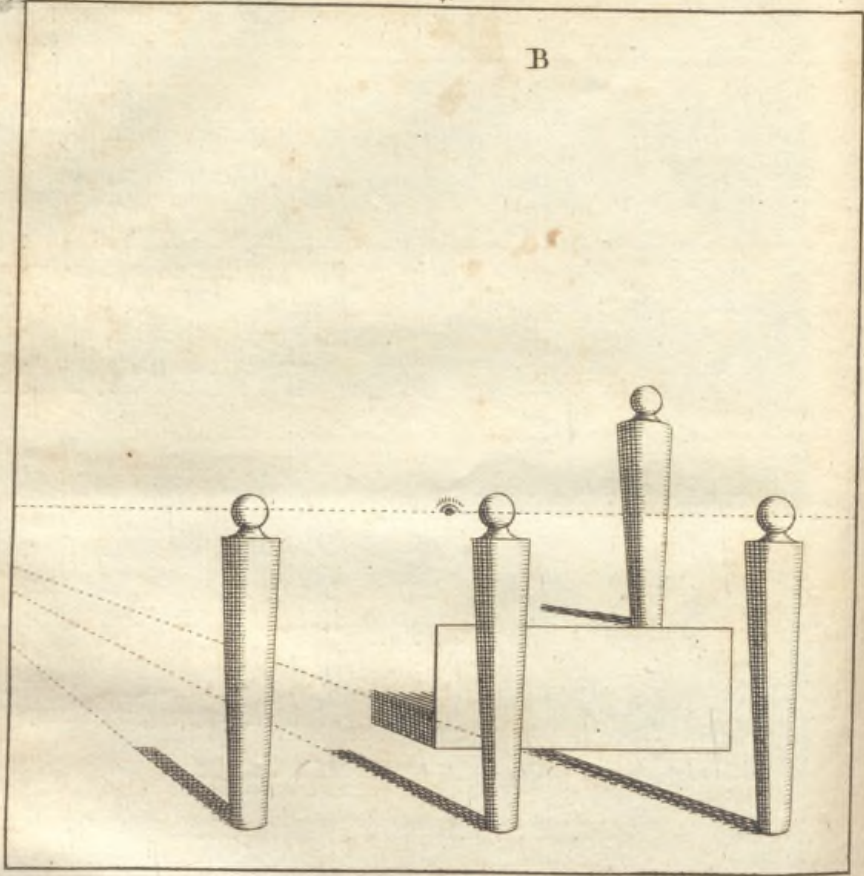

B

tyd te gebruiken, en in zyn Ordinantie, Geteekend, Geschilderd, of Geëft, te pas te brengen.

Om nu tot myn voorneemen te koomen, weegens de Vyf genoemde Aenmerkinge; zo zal ik met de Zitplaats of Afstand, eerst beginnen. Het is wel te begrypen, dat aan de Verkiezinge derzelve, veel geleegeen is, om het Modél of Voorwerp, bekwaamlyk zonder Mistalligheid, in zyn geheel te zien. Voor het byzonder en Net uitvoeren, zo kan men des Noods zynde, wat naader zitten of Staan, mits het Oogpunt altyd waarneemende; 't geen gemakkeelyk zal geschieden, voor die in de Perspektief ervaaren zyn: doch het zelve zullen wy in onze volgende Propositie wat meerder verklaaren. Hier by is noch een Zaak in agt te neemen, 't welk de Teekenaar in het Teekenen, een merkelyk groot Voordeel toebrenge; te weten het Postuur, waar in hy hem houden moet. Hy zal zich dan zodaanig Stellen of Plaatzten, dat zonder zyn Hoofd, op of neer te bewegen, hy het Modél en zyn Teekening, te gelyk kan beschouwen, zyn Oogen alleen, Op en Neerwaards slaande, zo als het voorbeeld in onze Twaalfde Les, aanwyft: Maar dit geschied meest in 't Schetzen, Stellen, en Omtrekken; alzo dat het Voornaamste der Geheele Teekenkonst is.

De Perpendikulare of Sentrale Linie door het Beeld, is dienstig Aangemerkt te worden, om zyn eige wiffigheid en voldoeninge, ten opzichte van het Schetzen, en stellen, wyzende welke deelen, 't meeste gewigt of last draagen: geevende aanleidinge tot het derde, om de deelen die werkelijk zyn, en haar hoedaanigheeden in 't uitdrukken der Muskulen, neevens de oorzaake naa te speuren.

De vierde, zynde de slagschaduwe op 't planum of grond, is het onfylbaarste middel om aan te toonen, waar het Beeld, in een Ordinantie geplaatst moet worden: want het wyft, of die ter regter, linker zyde, of in de midden gestaan heeft, en behoorden te staan, gelyk deze schets B. aanwyft.

De laatsten is den Horizont, zynde van geen minder belang, ten opzichte van het gebruik, in zodaanige Teekeningen eener ordinantie, op dat d'eene Horizont met den ander, over een komt; te weten die des modéls, met die van u konsept, waar in hy gebruikt word. Een zaak die door veele zeer onagtzaam werd verzuimt, denkende dat het zo naau 'er niet op aan komt: gebruikende zo wel

haar Modellen, die met een hooge Horizont geteckend zyn, in een Ordinantie met een laage, en zo ook in tegendeel, die naar een laage, in een hooge Horizont. Stellende daar by een Beeld, ter regter zyde het Oogpunt, dat ter linker zyde geteckent is geweest, veranderende alleen des noods zynde, de slagfschaduwe op de grond, wat meer binnen, of buitenwaards, na dat de Perspectief, en 't licht van haar Ordinantie uitwyft: alle welke listigheeden of onkunde, niemand meer bedriegen dan de Maaker zelfs, en liefhebbers die voor 't meerder gedeelte, hier gantsch geen kennis van hebben.

Nu zullen wy noch verder verklaaren, waarom ik het Beeld A, met al die Aanmerkingen, van zoo veel nuttigheid agte. Voor eerst, om de klyne Omflag, en zyn groote wifligheid, in 't gebruik van alle Modellen, niet alleen om in een Ordinantie te gebruiken, maar ook om andere Ordinantien te Inventeeren. Ten tweeden, zoo wyft, of leerd het zelf iemand, die in 't ordineeren gebrekkelyk is, om met geraapte dingen, 't zy van wie het zoude moogen wezen, een Ordinantie op te stellen, gelyk wy in ons ander Boek, op zyn plaats zullen aantoonen.

Judicio en Probis.

Prob. Waarlyk men moet bekennen dat het Praetyk-beeld, een Wiskonftig middel is, ik weet niet dat ik ooit in Schilder-boeken van zoo een Beeld geleezen heb: het is zo gemakkelyk te begrypen, dat schoon men de perspectief niet geheel verstond, men daar door evenwel; met een weinigje Oeffening, mede te regt zou kunnen koomen.

Jud. Daar zullen wy verder van spreken, als gy 't wat meerder bezocht hebt. Maar wegens de Slachschaduwe, laat daar uw gedachten eens overgaan, gelyk in de vier Poppetjes aangewezen is, 't sy in wat geleegentheid die korter of langer moeten zyn.

Prob. Dat heb ik reeds gedaan, daarom woud ik u gevraagd hebben, of de vierde stelling, nu duidelyk en genoegzaam uitgeleid was? Nademaal tusschen het Dach en Lamplicht, een al te grooten onderscheid is; voornamentlyk in de slachtschaduwe. Zoo dat ik niet begrypen kan, 't geen myn Meeftter my eens tot een Les gegeven heeft, te weten, dat ik eerst de Beelden naar het leeven be-
hoor-

hoorden te Teekenen, wel te verstaan alles dat Naakt moet zyn, en de Kleëren, altyd naar de Leeman: daar men hier gemeenlyk in de Collegien, naar 't naakte Leeven Teekent by Avond met een Lamp, en meest naar de Leeman by Dag. Kan dan het Dagen Lamplicht, zodaanig t'zaamen gevoegt worden, dat men 't in een stuk zou kunnen vereenigen, zonder dat het misstaat?

Jud. Het is schier onmogelyk; en ik geloof dat hier de grootste Meesters in zoude doolen, of ten waare zy de Studie, zo veel als haar voorwerpen kwaamen te gebruiken.

Prob. Uw gedachten koomen met de myne over een: want ik weet dat 'er tusschen die byde Lichten groot onderscheid is, ja dat het Dachvenster een merkelyk grooter, starker, en verder licht op het Modél geeft, als een Lamp, al waaren 'er noch zo veel pitten in: 't geen by gevolg, de Slagschaadwe veel smalder en korter zal maken. Daar in teegendeel, door 't na by hangen van de Lamp, dezelve veel langer en breeder worden. Zo de Slagschaadwe dan verscheelen, zo moet het immers met de Beelden ook zo zyn? Waar uit blykt dat het onmogelyk is, die twee Lichten t'zamen te vereenigen.

Jud. Daarom behoorde gy, die nu de gronden van de gezeide stelling kundig zyt, uw voor deze schaadelyke klippen te meiden. Neemt dan myn raad in agt, om de regte studie voort te zetten. Teekent des Avonds naar 't alderbeste Playster rond, of afgietzels der Antike Beeldjes, die gy kund bekomen, het welke van meerder nuttigheid is, om tot de kennisse te geraaken, waar in een schoon, en welgemaakt Naakt, of Gekleed lichaam in bestaat. Boven dien, geeft het noch een zonderling vermaak aan den Teekenaar, voornamentlyk, als de Beeldjes licht zyn, dewyl de schadwe zich als dan, helder en klaarder vertoond: by gevolg men de omtrek der Muskulen, behoorlyker zien kunnende, niet anders van doen heeft, als een goed oog, om alles korrek en geheel naar te volgen.

Prob. Zal ik dan het Teeken-Akademie by den Avond heel moeten verlaaten; daar het nogtans zo gemakkelyk met minder tyd als by den dach te verliezen, kan geschieden, en door 't meerendeel by den Avond word gedaan?

Jud. Men zou uit de reeden moeten bekennen van ja; maar om dat deze gewoonte zo ver is ingeworteld, zou men het zelve zeer bezwaarlyk, ja schier onmogelyk kunnen veranderen, alhoewel het

genoegzaam teegens de waare kennisse sryd. Denke eens wat voordeel men van het Dach Tykenen heeft, 't geen men by de Lamp moet missen, ten opzichte van de Koloriet: gelyk de vleezige Kouleur, op de grove partyen. De Teerigheid, neevens de vermindering der Mezzetinten, op de minder vleezige. Den Geelagtigheid aan de Hals, Okzels, Buik &c. De Gloeientheid in alle sluitende ofte draaiende deelen, die zich uiterlyk in haar werkinge beweegen. Hoe veel teegenstellingen van Tinten is 'er niet al waar te neemen, als 't Hoofd tegens de Hals, Schouders, Borst, korte Ribben, Buik, Heupe, Dye, Knien, Beenen, Voeten, Elleboogen, Armen en Handen; 't geen zonder 't zien, bykans onmogelyk is te gelooven. Zo het waar is, dat de Chameleon, by dach veel verwig schynt, hoe zou het dan mogelyk wezen, dat iemand, die hem nooit als by de Lamp of kaars gezien had, dezelve met zyn hoedanigheeden, in een Dach-stuk te pas zou kunnen brengen?

Prob. Ik beken door de reeden overtuygt te zyn; want het geen gy van het Avond Teekenen gezegt hebt, is zo verstaanbaar, als men 't zou kunnen bedenken.

Jud. Maar daar zyn 'er somtyds zo veel in een Teeken-Akademie, die niet weten, wat een regte schoone Party in 't Leeven is, veel min, waar die uit bestaat; om dat zy nooit naar Antike Statuen, of Playfter-rond geteekent hebben, en zo ze het al hebben gedaan, dan geschied het noch meenigmaal zo onagtzaam; dat ze meer op een goede Handeling van 't Kryt, als op een schoone manier van Omtrek letten. Wat de Kouleur aangaat, dat word by sommige onnoodig geoordeeld om op te denken, alzo zy voorgeeven, genoeg met Teekenen te doen te hebben: laten hun ook voorstaan, dat die Kouleur van 't Naakt, 't geen zy naar Teekenen, hen niet te pas zou komen, door dien zy hooren zeggen hebben, dat (in 't gebruik) ieder Figuur na zyn Waardigheid, behoord Gekoloreerd te worden. Hoe meenig zyn 'er die naar 't Leeven Schilderende, echter zo aan een eige manier van koloreeren gewent zyn, dat het hun onmogelyk is (alwaar 't Model ook noch zo schoon van Kouleur) haar gewoonte te veranderen? Daarom gy Leerzame Konst-oeffenaars, neemt doch van den beginne wel in agt, om u aan een goede manier te gewinnen: gedenkt maar alleenig aan de tak van een Boom, zo als men die in 't eerste buigt, zal hy altyd blyven. Indien het mogelyk is, gebruikt liever een suiwer Dach, als een stinkend Lamplicht: ten minsten zo lang, als gy de
regte

regte kennis en 't gebruik van de laatste noch niet hebt. Oeffent u dan eerst vleitig naar 't Modél by Dach, op dat gy door uw studie, daar van kennis krygende, daar na uit gebrek van dien, het Lamplicht, in een Dach-licht met voordeel kund veranderen.

Achtste Propositie, zynde een Gedachten tot het opstellen en onderhouden van een Teeken-Akademie.

Na dat wy nu alreede hebben aangewezen, waar in de voornaamste zaaken der Teikenkonst bestaan, en dezelve tot dus verre verhandeld, zo zal het niet ondienstig zyn, dat zich den ieverzuchtigen vleit van een Konstgierig hert, met een zonderlingen aandacht, ontrent d'uitneemenste en d'alleraanmerkelykste dingen bezig houd; want de plicht van een regte en brave Konst-oeffenaar, tredt altyd verder, en verhoogt zyn gemoed, met het onderzoeken van heerlyke zaaken. Waarom wy iets van het Naakte Leeven zullen spreken, als zynde 't volmaaktste Modél, en de beste Leermeeester van alles, wezende het eenigste doelwit van hoog geachte verstande, gemerkt daar al het Schoonste in te vinden is, dat de Natuur kan voortbrengen. Over zulks hebben wy dit volgende, om onze voorgaande beloften te voldoen, naar onze zwakke Harssenen op papier gesteld, hopen de Naarfte Konst-lievende daar door eenig Licht te geven, en voordeel toe te brengen.

Eer men zich begeeven zal tot het Teikenen naar 't Leeven, is het voor al nodig te weten, of 't Modél bekwaam, dat is Schoon en Welgemaakt zy voor een Man van zyn Jaaren; waarom wy 't hier niet ondienstig achten, een kleine aaawyzinge daar van te doen, hoe dezelve in 't geheel Geproportioneerd dienden te wezen, om Schoon te noemen.

Een fraai en Welgemaakt Mans-Modél, bestaat voor eerst, in een Kloeke en volwassen Gestalten, om dezelve zo veel te bekwamer, van een reedelyke Distantie te kunnen beschouwen. Niet te Dik of te overmatig vet; maar doorgaans wat Gemuskeld. Breed van Schou- ders. De Rug vleezig. De Borst verheeven. De Heupen smal, doch evenwel maatig. De Buik niet zwellende. De Kniëschyven duidelyk. De Beenen regt: en de Voeten weinig buitenwaarts. De Vingers lang, maar niet puntig. De Toonen desgelyks, en gesloten van de groote toon af. Wat de Troonie belangt, dat wyft zich zelfs; en

dewyl geen Weezen, altoos geen eenig byzonder, van noden is, tot het naar 't Modél Teikenen, zo komt het zo naau niet. Een mensch also gevonden hebbende, oordeel ik dezelve zeer dienftig om te kunnen gebruiken.

Wat de Collegianten aangaat; wy moeten uit de Reeden bekenen, dat daar toe geen beter Gezelschap is, als wanneer het zelve eendrachtig uit Schilders, Beeldhouwers, Plaatsnyders, en derzelve Leerlingen bestaat: wel te verstaan zulke, die van hun Meesters bekwaam geoordeeld werden, om naar 't Menschelyk Naakt te Teikenen.

Verders oordeelen wy 't niet ongevoegelyk, dat 'er een uit de Ervarenste Meesters gekozen werd, die het Modél voor een Maand of twee steld. Ondertusschen zouden de anderen zo veel te bekwaamer worden, om op haar beurt het zelve waar te neemen: veranderende zo met de voornaamste al naar vervolgens. By ziekten of afweezentheid van den Stelder, zou de voorgaande het naaften zyn, om de beurt waar te neemen: mits hem door een behoorlyke tyd van te voeren, daar van bericht gedaan wierd. Als het Beeld gesteld is, zo zullen de voornaamste in 't generaal, eerst haar plaats verkiezen, en also naar vervolg. Wanneer het gebeurd, dat onder de vergadering iemand is, die tusschen beide, een Aktie van doen heeft, om het Modél tot dezelve te gebruiken; zo is de naaste middel, dat hy die geenens welkers beurt het is, daar over aan spreekt: doch niet in 't Kollegie; maar voor de Teeken-dag in de Stelders-huis, hem onder vier oogen de Schets vertoonende, niet alleen om te doen zien wat Aktie hy begeerd; maar ook waar toe hy die gebruiken wil: wat karakter en werkinge die doen moet, om also het oordeel van dees perzoon af te wagen: te weten, of het zo wel zou zyn, dan of 't noch beeter zou kunnen wezen; en of het voor 't Model staanbaar is of niet. De Stelder dit also overwogen hebbende, zou als dan een Schets van die Aktie maaken gelyk hy gewoon is, om het Modél daar naar te stellen. Als het nu een reedelyk goed Beeld was, en dat 'er iets byzonders in aangemerkt wierd, 't zy in de Omtrek, Kontrasste, Passie, Uitdrukkinge of iets anders; zo geeft het den Stelder voor 't zyne op. Derhalven zouden zy allegaar op die wys dat voordeel kunnen genieten. Nu is de vraag, of de geenens die wat meer als gemeen kan, in dat geval, de Stelder wel zouden begeeren, en zyn Onderzigting onderworpen willen zyn? Waar op ik antwoord van ja, voor

zo ver de verbetering aangaat. Want wie is 'er die het oordeel van een, die meer weet als hy, niet graag zouden willen hooren, wanneer zulks onder vier oogen geschied? niemand geloof ik, of ten waar een perzoon met Passie of voor-oordeel ingenomen was: en wil hy 't niet doen? zo blyft dezelve van de gezeide voordeelen verfteeken; het stellen der Modél, gaat daarom eevenwel zyn gang.

Zo lang als 'er iemand geen noodzaakelyke Aktie nodig heeft, kunnen die daar toe verkozen zyn, haar order in het stellen vervolgen: te weeten, ieder rys van een byzondere stand. De eerste vlak van vooren. De tweede van achteren. De derde van de zy. d'Een om een schoone Borst. D'ander om een brave Rug. En de laatste om een fraaje Dye, Beenen, en meer andere schoone partyen, die voor Schilders, Beeldhouwers, en Plaatfnyders, hoognodig zyn te weeten: vervolgende zo aan alle zyde. Verders om in het Naakt aan te toonen, wat een goede Kontrafte is; en waar uit een welgesteld Beeld, in zyn Beweeginge, of Aktie, is voortkomende. Want de Deftigheid, Sierlykheid, en Bevalligheid van een welgemaakt Lichaam, bestaat in een ordentelyke en werkelyke Schikkinge der Leeden. Als ik myn gevoelen zeggen zal, zo agt ik het Teikenen naar 't Leeven, van geender waarden, zo dat niet voor af en ging: ja niet meer als de Koloriet zonder Teikenkonst. Want wat baat ons het Leven, al Teikenen wy noch zo lang, als men de macht niet en heeft om een Beeld te kunnen stellen? Dat zou dan de eerste zyn.

De tweede zou wezen, van de kracht der Reflektien, die de Leeden tegens elkanderen aangeven, wanneer zy dicht, of ver, van een zyn: d'anderen van buiten, zouden als dan wel volgen.

Om een Reflexie, met voordeel en welstand te plaatzen, is zo gemakkelyk niet, als veele zich wel inbeelden. Het is niet genoeg dat het Beeld, daar door helder en aangenaam word; daar moeten Beweeg-reedenen van zyn. 't Is wel waar dat men het genoegzaam gewaar werd, wanneer wy 't Leeven voor ons hebben, maar men loopt telos over die dingen heen, ziende dezelve gemeenlyk zonder opmerkinge, als of de Reflexien geen Hoofdzaak, in het Teikenen naar 't Leeven was? Doch indien daar wat meerder agt op gegeven wierd, zo zou men met 'er tyd, door de ervarentheid, zoo een grondige kennis daar van verkrygen, dat 'er onmogelyk zulke groote misflagen meer voor den dach zoude komen, als 'er tot nu toe in de waereld geslopen zyn. Sommige hebben over al Reflektien gemaakt,

maakt, of het wezen kon of niet. Anderen wederom, hebben het zo veel gemeid als 't hun mogelyk was. D'een zoekt zyn Beelden met helderheid, en d'ander met bruin goed te maken: niet om dat het zo hoord; maar om dat het met haar zinnelykheid over een komt. Waarom ik vastelyk geloof, dat 'er weinig in de Collegien met ander inzicht Teikenen, als om Beelden te vergaaren; dat 's te zeggen om de Praktyk, en niet om de Theorie.

De derde stelling zou zyn, wegens de perffinge van de tegens el- kander opzwellende Leeden: wat verandering in de zelve, daar uit voortkomt. Het geen niemand uit de Antiken, noch veel minder uit zyn zelf, by giffinge, korrek kan treffen, 't welk een groot gebrek in de meefte part is: want zy verbeelden haar Naakten, niet als Vlees; maar als Steen of hout: denkende mogelyk dat het een mis- stand is, als de Leeden, haar hoedanigheid, dikte, of dunnigheid verliezen. Tot die drie gezeide Aanmerkingen, te weeten Kon- traste, Reflexien, en Perffinge der Spieren, zou men Voorbeelden Teikenen, waar naar het Modél gesteld zou worden. Daar by met weinig woorden, een verklaring over dezelve: by voorbeeld, waar in een goede Kontraste tot zo een Aktie, geleege is; op zo een Licht gedaagd, goed, en op zo een, niet: en zo met de anderen desgelyks, ieder Teekendag een.

Om een begrypelyke Aanwyzinge daar van te doen, verkies ik voor eerst, drie gemakkelyke Aktitude, te weeten Staande, Zittende, en Leggende. Welke ieder in 't byzonder, de konft, op zyn schoonft en bevalligfte, van nooden hebben.

Deze drie, oordeelen wy 't bekwaamfte om twee Reedenen; voor eerst, om het gemak wil van 't Model, vermits hy dezelve, zon- der veel rustens, lang-ftaande houden kan. Ten tweede, voor de Teikenaars ten hoogften dienftig: hebbende tyd naar wensch, om haar Teikening, ten uiterften uit te voeren: werdende daar door met 'er tyd, vaster en vaardiger, om zwaarder Voorbeelden, met 'er vlucht te treffen. En nademaal ieder een niet bekwaam is, om moe- jelyke Aktien, in zulk een korten tyd, wel, en naar vereifch te kun- nen Teikenen, (alwaar het Modél dikmaals rusten moet, en zelden zonder groote veranderinge herfteld kan worden) zo oordeelen wy 't ongevoegelyk, zulke zwaare Voorbeelden, als Gaande, Lopende, Vallende, Opftaande, Klimmende, Trekkende, Stootende, Draa- gende, en meer diergelyke, te ftellen, als des nood zynde, gelyk
ik

ik gezegt heb, voor de geenen die dezelve in haar Ordinantie te pas moeten brengen. Echter moeten zodanige Aktien natuurlyk, naar hun doeninge verbeeld worden, schoon de Konst, niets ter waereld daar in te zeggen, maar dezelve alleen stiptelyk als een staale wet, naar te volgen heeft: namentlyk dat zy in hun eenvoudige Sempelheid of Werkelykheid, niet anders aangemerkt moeten werden, als natuurlyker wys volmaakt, zonder in 't minsten de Konst van noden te hebben, dan alleen om van dezelve te oordeelen, waarom de beweeginge der Leeden, wel of kwaalyk, (naar de overeenkoming van 't werk dat het Beeld doet) uitgedrukt zyn; 't geen op vaste bewys-reedenen gegrondvest is: ja zodanig, dat zelfs *Raphaël*, *Michel Angelo*, noch *Karats*, zouden mogen verschoont werden, indien zy om welstands-halven, of uit eenige andere inzichten, het zelvige niet waargenomen hadden. Zommige zullen deese myn Voorstellinge, mogelyk kwalyk kunnen aanneemen, denkende dat zulke voorname Meesters die de Konst, in zo een hooge trap bezaaten, geen vryheid zouden mogen gebruiken. Waar op ik zeg, dat het ieder een toegelaaten is, zo veel vryheid te neemen als men begeerd, wanneer het zelve op reden steund. Want schoon de Konst, ver boven de Natuur in wiffigheid gaat, zo kan zy haar doch in de Beweeginge niet verbeteren, veel minder wetten stellen.

Na dat wy nu verscheide zaken hebben overwogen, zo kunnen de Naarftige Konstlievende, uit het vorige lichtelyk afneemen, dat wy op geen losse inbeeldinge bouwen: maar dat onze Voorstellinge, uit de Ervarentheid, in 't onderzoeken der Natuur, op vaste Bewys-reedenen gegrondvest staat. Derhalven oordeelen wy, dat het een groot voordeel zou zyn, wanneer de Teekenaars, hun Akademie-Beelden somtyds overzagen, en onderzochten wat in ieder Beeld byzonders aan te merken was: zeggende by hen zelfs, dit Beeld raakt de Ponderatie of Evenwigtigheid, deze was wegens de Draajinge, ditziet op den Dach van vooren, en die van de zy. Daar wierd dit of dat, over gereedenkaveld; op deeze beaamden zy dit, en dat wierd verworpen &c. Wat zoude men, allengs, daar door een groote indruk in onze Denk-Beelden krygen, 't geen nu door sloffigheid, over het hoofd gezien, en voorby gegaan word.

Wy hebben in 't begin van dit Hoofdstuk aangetoond, waar in een Schoon Mannelyk Naakt bestaat; maar alzo daar weinig Modellen gevonden worden die zo Volmaakt in alle deelen zyn; zo is 'er nogtans

een middel voor de Leergierige Oeffenaars, om dezelve schoonheid met 'er tyd te verkrygen, niet tegenstaande het Modél maar tamenlyk goed geoordeeld werd. Derhalven zullen wy hier een byzonder, Middel aanwyzen, dewelke ik zelf meenigmaalen bezocht, en derzelve uitwerkinge alzo gevonden heb.

Om dit dan werktellig te maaken, zoude men een afgietzel, van een voorname Antike Statua, als d'Apollo, Faunus, Antinoüs, &c. zo korrekt uit Teikenen, als het mogelyk is; van vooren, van de zy, en van achteren. Naar dewelke men alsdan het Modél, zo net als doenlyk, met het zelfde Licht, ook even hoog of laag geplaatst, zouden stellen, en alzo uitvoerlyk naar Teikenen. Gedaan hebbende, zo overzie, als dan die beide in vergelykinge tegens malkanderen, om te bespeuren, of 'er eenig onderscheid gevonden zal worden. Dat het verschillen zal, daar hoeft men niet aan te twyffelen; want waar zoude men een Mensch vinden, die in alles zo volmaakt is als de Antiken zyn, en in alle deelen zo gelyk? Dit dan onderzocht en uitgevonden hebbende, zalmen de gebrekkige Partyen of Leedematen, door een naarstige opmerkinge, met voordeel kunnen overwinnen en verbeeteren: beneevens de Schoonheid der Antiken, al oeffenende aanwennen.

Wy hebben hier vooren ook gezegt, dat zo lang iemand geen noodzaakelyk Beeld nodig heeft, het stellen vervolgt zou kunnen werden. Invoegen wy oordeelen, dat het een heerlyke zaak zou zyn, wanneer die Aktien, genomen wierde uit de Statuaas, 't zy naar fraaie Playster gelyk ik gezegt heb, of naar die van *Perrier* Geëtt, gemerkt daar geen een is, of zy zyn alle staanbaar: waarom men zich niet moet verwonderen, dat de oude Meesters, in dat deel, boven al hebben uitgemunt; nademaal zy 't gemakelykste en 't Schoonste, uit het Natuurlyke leven nagespeurt, het verwonderlyke Antik daar door te voorschyn gebragt hebben. Vervolgende dit zo een maand, drie of vier lang, dewyl daar stof genoeg is, al was 't om een heel jaar door te brengen. 'k Ben wel verzeekert, dat 'er dan in die tyd onder de Teikenaars, een merkelyke verandering zou worden bespeurt. Het kan ook niet minder wezen, want ider Beeld zoude hen tot een Les dienen; ja zy zouden van dag tot dag kunnen zien hoe veel zy vorderde, en nader aan het best kwamen: om alzo ongevoelig van 't Moderne, in het Suiver en Schoone Antik te geraaken.

Wy hebben in onze laatste Propositie beweezen, dat het Dach-
Tei.

Teikenen 't voordeeligste is, om dat het veel sagter en eenpariger Schaduwe geeft, en ook om dat de Lichamen zich natuurlyker in de Koloriet en Reflektie, zonder hardigheid vertoonen; daar in teegendeel het Lamplicht, zeer sterke en afgesneedene Schaduwen en dagen voortbrengt. Staat hier dit noch by te voegen, dat men daar toe een bekwaame en ruime Kamer verkieft, welke zyn Licht uit het Noorden scheidt, om dat het zelve niet veranderlyk is. Anders moet men een geolide Blaffetuur voor de Glazen zetten, op dat het Licht der Zon, daar door verzagt werdende, het zich egaal over de geheele Kamer verspreid, zonder eenige gevoelige verandering. De hoogte van het Licht, moet zodanig genomen worden, dat de lengte der Slagfchaduwe van het Beeld op de grond, gelyk met zyn hoogte zy.

Wat de zitbanken aangaat, die plaatzen wy om het gevoegelykfte aldus: d'eerste anderhalf voet hoog van de grond, en mach niet nader aan 't voorzeide Modél zyn, dan tien voeten: De tweede en derde, drie en vyf t'half voet hoog, gaande dezelve Sirkelrond; alwaar 't Modél het Centrum van is.

In de Winterze Avonden, moet men een warme Kachel hebben, tamelyk hoog.

De Lamp oordeel ik aldus 't bekwaamfte: de Bak halve Maanswys, voor regt, en als een halve Cirkel omlopende, verzien van tien of twaalf reedelyke dikke Lemmet-pypen, doch digt by den anderen: agter om dezelve, een opstaande wit gestreeke blikke plaat, ontrent een voet hoog, tusschen dewelke een opening is daar men de pitten door ziet, om licht op het papier te hebben. De geheele lamp zou anderhalf voet in Diameter zyn.

Het zoldertje daar het Modél op staat, zal men een halve of heele voet hoog van de grond neemen, voorzien van matten of deekens. Doch om alderhande Zittende en Leggende Aktien, kan men het met Schragen zo veel verhogen, als men goed vind. Om een goede Grond te hebben, waar tegens het Beeld, by Dach of Avond wel mogt uitkomen; zoude men een Linne of eile doek, om de warmte niet te verhinderen, agter dezelve kunnen hangen, zo digt als men 't nodig oordeeld: van zodanig een Tint of Kouleur, alwaar het Modél bekwaamelyk tegens afsteekt: en hoewel het van alle kanten niet vlak gezien zou kunnen werden; zo is 't nochtans genoeg, dat het tot de voornaamfte gezichtstand dienen kan, daar het Modél toe gesteld is.

Aangaande de touwen of kwasjes aan de zolder, tot gemak van 't Modél, en stokjes tot het steunen der zelve; is niet nodig te verhalen; also de werkdaad zulks genoeg uitwyft.

De Afbeelding van deze Lamp, in de voorgaande Druk; hebben wy in deze Druk geoordeelt niet nodig te zyn: dewyl na de Dood van de Heer Laireffe, een Lamp is uitgevonden, (geelyk hier agter te vinden is,) die van veel meer nut, en dienst voor de Schilder en Tekenkonst, kan zyn.

Wat wy tot noch toe in de Afdeelingen dezes Boeks verhandeld hebben, schynt een genoegzaame grondlegginge, tot den rechten weg, van een goed ende gezet oordeel te wezen, dies zouden wy het daar by gaarne laten blyven, ende een einde onzes Boeks, met het einde

van

van dit Hoofdstuk gemaakt hebben; maar alzo ons noch iets noodzakelyks in de zinnen speeld, aangaande de Kleëren op de Leeman, zo zullen wy in 't volgende, daar van eenige dingen ophaalen.

Inleidinge tot de negende Propositie, betreffende de Kleedinge en manier der Plooyen.

Het is myn vast gevoelen dat de Oeffening der plooyen niet volkomen geleerd kan worden, zonder de Leeman te gebruiken; Want wat baat het dat men zich uitmergelt met kleëren uit de Geest te Teikenen als wy 't leeven voor ons kunnen hebben, zonder welke het onmogelyk is de natuur der Stoffe te doorgronden: daar zich, in tegendeel, veele niet anders oeffenen dan naar de Statuaas en fraaiste printen der beroemste meesters, welke hier in uitgemunt hebben: als, *Raphaël, Baronijs, Guido, Albaan, Poussyn &c.*; denkende uit dezelve reeds een gebaande weg te hebben gevonden, om tot genoegzame volkomenheid te geraken, en hnn oogmerk te bereiken. Daar men nochtans weet, dat *Raphaël* voornaamentlyk, die gelegenheid niet gehad hebbende, echter in zyn tyd, de fraayste dingen voor den dag gekomen zyn. Nu zoude men mogen vragen, waarom eenige andere vermaarde Meesters, als *Titiaan, Tintoret, Paulo Veronees, Julio Romano, Michel Angelo, Dominiquin, Baffan &c.*, zo goed daar in niet geoordeeld werden? de reden is deeze, dat *Raphaël* het leeven gebruikt heeft, wel te verstaan een Leeman, waar door hy de natuur en eigenschap der Stoffe grondig heeft leeren onderzoeken: alhoewel men hem nogtans zou kunnen beschuldige dat hy zyn beelden de meesten tyd met eenderly Stoffe kleedden, in voorvallen, daar de verandering genoegzaam verschillende kon geweest hebben. Evenwel moet men bekennen, dat 'er voor, noch naderhand, geen zo ervaren en Konstryk in dezelve geweest is, dan een alleen, te weten *Nikolas Poussyn*; echter is dit geen wonder, dewyl hy het Natuurlyke leeven onderzocht en gebruikten gelyk hem bewuft was dat *Raphaël* gedaan had, en niet gelyk anderen die alleen zyn werk navolgden: daarom zyn zy ook slegter geweest, hebben minder kennis gehad, en meenigmaal niet van de natuur der stoffe of plooyen geweeten.

Men kan éer een zaak door ondervinding, dan door een vertellinge of voorbeeld gelooven, en wat hoeft men iets te leenen dat men zich kan eigen maaken. Nu zoude imand mogen vragen waar 't van daan

komt dat ieder een byzondere manier van stoffe en ploojien heeft? nergens anders om, dan dat zy noch het leeven noch de Leeman gebruiken, of wel dat zy het beide misbruiken: volgende alleen hun verscheidene neigingen, die zy tot deese of geene hebben: welke neiginge een zekere behagelykheid is, die men in het een of 't ander scheidt; d'eene verkiest Zyde, d'andere Stof, Laaken &c. Ik vroeg eens aan iemand, waarom hy zyn kleëren altyd met dunne ploojien maakte? waar op hy my tot antwoord gaf, geen zin te hebben in zulke dikke ploojien als *Paulo Veronees*, *Titiaan* en *Rubbens* verbeelden. Sommige bedervën hun beelden zodanig met het ophoopen van veelderhanden ploojien; dat zy daar door t'eenemaal vergeeten, het gebruik der stoffe alleenig gemaakt te zyn, om de partyen der Lichamen daar ze over heen komen, te kleeden en met gratie te bedekken: en niet om dezelve daar mede te beladen en te vervullen, als of het geheele Lichaam maar een buik, en alle leeden op de verheeven partyen, met zandzakken bekleed waaren. Veele wederom maken hun kleedingen als of het darmen zyn, op de manier van *Korton*, ziende nergens als naar zulke printen. Een vierde foort heeft weder meêr zin in de manier der Antiken of Statuaas. Echter is het een zo goed of immers zoo flegt als 't ander, indien daar geen verandering van stoffe zy. Wat stond ons te oordeelen zo daar een Heer was die een Kamerling, Kok, en Stalknecht hebbende, den een zo wel als d'ander uit het zelve stuk Stof of Laaken gekleed liet gaan als hy? zou men niet zeggen dat het oneige was? de Kok moet flegter als de Kamerling, en de Stalknecht flegter als de Kok gekleed wezen. By gevolg die zich altyd aan dunne of dikke Stoffe houden doen kinderagtig, zynde het een enkele eenzinnigheid, die zommige menschen maar niet de verstandige behaagd. Zo dat ieder in zyn Kleedinge acht moet nemen, op 't geene hem betamelyk is, na zyn staat of ouder, altyd de dingen vliedende, die buiten de palen der welvoeglykheid, behoorykheid, en welstand gaan: niet alleen van zulke, die het Cierzel van haar perzonen verachten, hun niet scheelende ofze met vuile, flordige, en naaulyks opgebondene kleederen voor den dag komen; maar ook in tegendeel van die gene, welke een byzondere naarftigheid gebruiken om hen met alle lichte en verwyfde kleedinge te vertonen: Gelyk *Caligula*, *Nero*, en *Heliogabalus*, Keyzeren, die welke voor den dag kwamen, met bonte en gebloemde kleederen, passende beter een dertele *Vrouwe* als een doorluchtig Keyzer. En *Pompejus Magnus* word ook van *M. Cicero*

Cicero en *Atticum* aangemerkt, voor dertel en iedel, om dat hy aan zyne kouffen witte lange kouzebanden droeg, met een bemaalt kleed, dat weinig, zo een Opper-veldheer betaamde: waar mede *Cicero* gekt: en *P. Clodius* wort ook van *Cicero* gelaftert, om dat hy roode kouffen droeg, die hem een Raads-Heer zynde niet voegden, passende 't zelve beter een Jongman, die welke geoorlooft is, schoone, hooge en fraaje verwen te dragen. In tegendeel ging *Cato* van *Utica* in 't eerste de palen van een Romeinsch Raadsheer te buiten, vermits hy zynen hogen dienst vergeetende, al te stordig by zyn vrienden ging, en dat bloots voets met een enkeld kleed, en daar boven zeer slegt met een koorde toegegort, gelyk *Sabellius* verhaald. *Pedanius* en *Plutarchus* zeggen, dat hy op den markt ging wandelen, met een boere kleed: en in dezer maniere, zonder eenig ander opperkleed, zat hy in den Regterstoel. *Sylla* wierde ook beriïpt, dat hy, werende Veld-Heer, met weinig achtbaarheid door Napels ging wandelen, met een mantel om, en muilen aan de voeten. Ook moet men zich onthouden van de stordigheid van *Diogenes Cinicus*, en *Epaninondas*: morffige Philosophen, dewelke altyd een zelfde kleed droegen. De Antiken of Statuaas naar te volgen is dikwils goed, wanneer de geleegentheid en zommige gevallen zulks vereischt: als in verbeeldingen van Goden, Godinnen, Marmore beelden, Basre leeves, en diergelyke Steenwerk. Men zegt dat *Raphaël* daar veel naar gestudeert heeft, ja, dat meer is, heele beelden uitgeraapt en in zyn Ordinantien te pas gebragt, zo als ik zelve eenige gezien hebbe; doch dit overgeslaagen. Wat my belangd, ik ben van gevoelen, dat 'er niet zekkerder gaat als het Leeven, willende liever *Raphaël* en al de meesters laten vaaren, dan myn Leeman missen.

Niemand heeft te twyffelen of 'er een ordentelykheid is in 't schikken der plooijen. Men noemt het een byzonder gaaf, wel geplooyde kleedinge te kunnen maken: maar daar zyn 'er weinige die hier in uitmunten, de reeden daar van is, dat men de Konst in dit deel al te gering oordeeld, en zo veel moeite niet waardig; latende zich voortaan het genoeg te zyn als men 't by geluk treft: waarelyk een slegte troost, het waare veel beeter by geval een slegt, dan by geval goed. Onze voorgangers hebben daar in de Grieken naargevolgt, en zekerlyk ondervonden, dat de schikking der Kleêren, in een onfeilbare grondregel was bestaande, buiten welke het onvermydelyk aan de genade of ongenade van 't geval moet verblyven. Derhalven zullen wy eens de moeite neemen, en onderzoeken welke deze onfeilbare

bare grondreeguls zoude mogen zyn, en of het noodzakelyk is dat men zich daar van bediend?

De Kleedinge waar mede men de Beelden omslingert, moeten zodanig in haar plojen rondom de leeden die zy bekleeden geschikt wezen, dat men op de partyen die door den grootsten dag verscheenen werden, geen plojen ziet die met donkere schaduw bedekt zyn, noch die ook een al te sterken dag ontfangen: wel oppassende geen valsche ommetrekken te maken, die het beloop der Leeden breeken of doen verliezen, en ook door Schaduwen die al te veel gehakt, en dieper als het naakt van 't Lichaam dat zy bedekken, kunnen wezen, maar de kleedinge moeten zodanig geschikt zyn, dat zy geen kleedinge zonder Lichaam gelyken, dat's te zeggen een ophoopinge van stoffe zonder steunzel. Altyd moet men schoone en grootse partyen van plojen zoeken te krygen, zo veel 't mogelyk is, en dezelve met goed oordeel plaatzen en stellen. Op de verkortende partyen moeten veel meerder plooyen komen, als op de plaatzen die niet verkorten. In verbeeldinge van veelderhande figuren, moet men voor al in agt neemen verandering in de Kleeding te brengen: te weeten de Stoffen van verscheide soorten, zwaart of licht, naar de waardigheid en overeenkominge der Beelden, tyden, plaatzen en gewoontens: werkende of eenvoudig, volgens de welvoeggelykheid der voorvallen, die min of meer grootsheid nodig hebben, om de bevalligheid en welstand van 't geheel.

Wy weeten dat de Bekoorlykheid eens welgemaakten Beelds, meest in de schikkinge der leeden, door de tegenstreevigheid bestaat, desgelyks is het met de Kleedinge, zonder welke schikkinge der plooyen, onmogelyk een bevallig gekleed Beeld kan voortgebracht werden, dan by geval: dikwils behelpt men zicht met een ander Meester naar te volgen, als voorens gezegt is, door welke oorzaak het leeven zo jammerlyk verzuimt, en men altyd zoeken moet, met weinig of geen vordering.

Het is een algemeene en vaste regul, dat de plooyen der lange en nauwe Kleedinge, het zy van grove of fyne stof, haar natuurlyke hoedanigheid niet en kunnen behouden, wanneer de Leeden hun beweegen, uit oorzaak van der zelve trekking en rekking, hebbende geen ruimte en niet kunnende iet toegeeven. Om die reedenwil is het, dat zulke nauwe Kleedinge, lange en uitgerekte, dunne en scherpe plooyen voortbrengen, gelyk men in de Griekse Statuaas

genoegzaam gewaar werd, van welke men gewoonelyk zegd, dat het natte kleëren zyn. Deze foort van Ployen geeven een ongemeene welstand aan een schoone Aktie of gestalte, vermids de verhevene en breede partyen des Lichaams, door de trekking en 't nederdrukken der gemelde plooyen, niet alleen ongeschonden blyven, maar ook breede en vlakke daaginge veroorzaken, waer uit de meefte bevalligheid is voortkomende: die, welke groot en ruim zyn, geeven daar en tegens weder breede en vlakke Schaduwen.

Nu ftaat hier aan te merken, dat het weinige, 't welk wy van de plooyen gefproken hebben, noch maar alleen voor een uitwerkinge der Natuur, zonder hulp van de Konft, genomen moet werden: het welk uit zich zelf niet genoeg is, maar de Konft moet zich daar by voegen om de eene de andere te helpen, daar zy noch eenigzints gebrekkelyk mogt zyn: en zo een bekwaam middel aanwyzyn, om die naar onze zin te fchikken, op dat wy daar door ons oogmerk bereiken, en nooit verleegen zyn.

Men zal nailyks geloven hoe voordeelig het gebruik der Leeman is, voor al eer men het bezogt heeft. Ja ik denk niet dat my iemand ongelijk zal geeven, wanneer ik zeg, dat het alzo noodzakelyk is naar de gekleede Leeman te teikenen, als naar een menfchelyk naakt; ik kan tuffchen die twee, geen ander onderscheid vinden, als dat het een voor gaat, en het ander volgd. Indien het recht zoude gaan, en de zaak naar eys begreepen wierd, zo zou men nooit geen Kollegie opregten, daar het een zonder het ander geoeffend wierd.

Wyze om de Leeman met voordeel te gebruiken.

Voor eerft diend men zich te oeffenen met fchetzen en herfchetzen op wit papier, niet om fchoone plooyen te zoeken; maar om een wiffe en zekere manier (wel met de Natuur en reeden over eenkomende) te kunnen vinden: ziende alleen na een algemeen beloop der voornaamfte partyen. Beginnende als dan met het ftellen van een fraaje ftande Aktie, als deze nu wel geteekent, vafst met de pen omgetrokken en met een zeer flauwe fchaduwe aangewezen is, zo kan men het generaal beloop der plooyen luchtig met roodaard daar overheen fchetzen, eerft van de regter fchouder naar de linker heup: van daar na de regter knie, en van de regter knie naar de linker voet. Deze

regel is de voornaamste, waar uit alle de anderen voortgebracht werden; 't zy met twee, drie, of vier kleedinge over malkanderen, elk naar zyn aart. Desgelyks kan men doen met een zittend beeld van vooren, ter zy, en van agteren.

Hier staat nu te letten, wat kleedinge of stof de bekwaamste en best op elkanderen schikken zou, om schoone ploojen te vinden. Van twee, neemt men d'eene grof, is de groffte boven, zo zal de onderste dun zyn, en is de groffte onder, zo moet men het zelve nauw en met weinig ploojen vertonen: daar en tegen het bovenste zo vol ploojen als men wil. Merk ook dat laken op laken niet schikt, alzo de onderste plooyen, aan de bovenste hinderlyk zouden wezen. Zyde op zyde schikt niet kwalyk, voornamentlyk wanneer het onderkleed vol ploojen is, als het bovenkleek maar ruim en los hangd. Dit getoont hebbende, kan men voortvaren met het opschetzen van alderhande Aktien. Stelt dan uw Leeman, en schikt daar de lappen op naar u schets: dezelve op verscheide wyze vast hegtende, en trekkende van de eene zyde naar d'andere, tot dat gy eerst uw voornaamste plooyen hebt, binnen dewelke als dan de andere kleinder met schikken zullen gevonden worden.

Het is zeker dat de onderkleeren van lywaat of fyn linnen niet te vol plooyen kunnen wezen, dog hoe leeniger en slapper hoe natuurlyker, vermits haar aart, eigenschap en hoedanigheid daar in bestaat, voornamentlyk als zy veel gehandeld zyn, zo dat de ploojen die daar eens ingedrukt werden, niet licht weder uit gaan, als die, welke men dikwils verwisselt, gelyk booven-kleëren en mantels die in 't gemeen uit losse lappen bestaan. Om deze reeden moeten zy vol ploojen zyn, zo wel op de vlakke partyen als andere plaatzen. *Korton* heeft zich niet binnen de paalen van Matigheid gehouden, maar zonder onderscheid, de ruimten der ploojen ingevoerd; want de rokken of eerste onderkleëren (hebbende meer vryheid, en by gevolg haar eerste hoedanigheid, het zelve niet zo onderworpen zynde als de geslooten deelen) kunnen onmogelyk vol ploojen wezen. Echter gebeurde het veeltys dat eenige konstenaars, (van wat studie het ook zoude mogen zyn,) wanneer zy in een ander iets zien dat hen behaagt, niet alleen het zelve zullen zoeken naar te bootsen; maar gemeenlyk tot buytenspoorigheid en overtolligheid vervallen: By voorbeeld, een naakt Schilder die de kloekheid van *Karats* wil opvolgen, zal meest, al zyn beelden, 't zy die oud of jong zyn, als een *Herkules* verbeelden, hakkende hier en daar stukken

ken uit als of 't een rotssteen was. Heeft iemand een gloejend en kragtige Koloriet gehad, zy zullen 't veeltyds noch al gloejender en krachtiger zoeken te krygen, zonder te ontzien of het in een open lucht, gesloten kamer, in 't verschiet, of leevens groot is. Waarlyk het beste pad in alles, is de middelmaat; die dezelve niet volgen, vallen meestendeel van Scylla in Charibdis, volgens *Horatius* zeggen.

Zoekt liever de natuur der stoffe wel te leeren kennen, op dat, wanneer dezelve los en ongebonden hangen, zy haare hoedanigheden verkrygen, sprydende hun zo ver uit als 't mogelyk is. Ik spreek hier van stof, begrypende daar door alle soorten grof en fyn, Zyde, Laken, Fluweel, Zatyn, ja alles wat gebruikt werd. *Netscher*, die beroemde Haagze Konftenaar, heeft byzonder in 't wit linnen te verbeelden, uitgemunt.

Van de Hoofddekzels der Mannen en Vrouwen.

HEt staat wel voor een getroude vrou, 't zy bedaagd of jong, met doeken gekapt te gaan: maar ongetroude dogters en meisjes, voegt niet beeter als hun eigen hair, somtyds met een band of snoertje doorvlogten.

Een jongman past wel blootshoofds te zyn, altemets agter, met een lintje t'zaam gebonden.

De oude mannen voegen gedekten hoofden, 't zy met een muts, of omgeslingerde band van zyde of stof.

Aan de oude Vrouwen behoort men geen hair te zien, maar het hoofd heel met doeken bewonden, veeltyds gedekt met een groote lap, of met haar eigen mantel over het hoofd.

Van de toepassende Kleedinge der zelve.

DE jonge meysjes van zes tot twaalf jaaren, noch onnozel zynde, hebben zo vroeg geen kennis van schaamte of zedigheid, uit welke oorzaak zy vry bloot mogen gekleed gaan, de boezem zonder borsten, de armen dikwils ontbloot, gelyk ook de beenen: de voeten somtyds met enkele voet-zolen, en het hair los of lugtig met lintjes gebonden.

De jonge dochters van twaalf tot twintig jaren, hebben als dan veeltyds hun volle wasdom, en de boezem op zyn schoonste: deze zeg ik hebben meêr gedachten van de eerbaarheid, zedig-

digheid en fchaamte: om welke reeden zy de boezem veelyds met een fluyer bedekt houden, of met haar hemd, op by de Schouders vaft gebonden; zomtyds laten ze een zyde, tot de halve boezem los hangen: het voegd wel dat hare onderkleederen van fyn en dunlywaat zyn, om de fchoonheid van 't Lichaam daar door te laten zien: derhalven moet men haar weinig met veel kleeren en mantels overladden, doch zo zy al iets aan hebben dat hun verdikt, zo moet het bovenfte deel des lyfs daar vry van zyn, om een fraai en zwierig beloop van 't Lichaam te behouden. Aan de heup mach het altoos wel wat zwellen. De beenen zullen tot de voeten toe bedekt zyn.

De getrouwde vrouwen, van twintig tot dertig en veertig Jaaren, onder de befcherming van de man, zyn wat vryer en flouter, wezende de meefte fchaamte al voorby; deze derven haar wat meêr ontblooten, gelyk de boezem, armen en beenen, hebbende voetzolen met banden aan, ook wel halve kouffen of brooskens door banden fierlyk toegemaakt, na haar ftaat. Veelyds gebruikenze een lange mantel, die op de fchouders vaft gehaakt, gefept of geknoopt is, uit oorzaak datze zomtyds kinders moeten dragen, welke zy daar meede bedekken en bewinden: behalven dat hebben zy het hair getuit of bewonden met doeken en lapjes, zelden word het gezien, gelyk dat der jonge Maagden, die maar alleen met bandjes of luchtig-fieraat van zilver en goud op getooit zyn. Het pafst geen vrouw, die een kind op den arm heeft, Paarlen om den hals te draagen, noch bloots voets te gaan, maar zy hebben dikwils ringen aan den arm.

De oude vrouwen van vyftig, feftig tot zeventig jaaren, moet men niet verbeelden met eenige naakte leeden, gelyk bloote halfen, fchouders, armen of beenen, alzo de fchoonheid meeft vervlogen is, en niets meêr overig, dan dat zig onbevallig en onaangenaam ver-toond, niet waardig om gezien te werden; de hals vol aderen en Zenuwen; de boezem hangende of uitgedroogt, de reft is niet als vel en been, daarom voegt het beft van boven tot onderen bedekt te zyn, het hoofd t'eenemaal in lappen of doeken bewonden; en noch de meeften tyd met een grove mantel bedekt, in zulker voegen, dat men maar de handen en een weinig van de troonie ziet, hun voeten zyn meeft door kouffen en fchoenen bedekt.

Doch hoewel ik al deeze dingen bepaal, zo moet men weeten dat 'er geen reegels zonder exeptie zyn. Desgelyks dat twee grove laakenfe kleeren ganfch niet op elkanderen paffen, ten waar aan oude luyden, met

met dit onderscheid echter, dat het onderkleed wat naau en zonder Plojen moet wezen, op dat dit het bovenste niet beletten noch verhinderen zou om schoone Ploojen te maken. En terwyl de oude luiden geen aangename zwier meer hebben, alzo de schoonheid van een welgemaakt lichaam t'eenemaal weg genomen en verstyft word, zo behoeft men daar zoo naau niet op te letten of de Kleding wel geschikt zy, maar losjes over gesmeeten als offe over een blok gehangen waaren, ten zy wanneer zy zitten. Die wat jonger en gemanteld zyn, houden die zelve order, behalven dat een kleed alleen, het zy het bovenste of 't onderste het groffte moet wezen, om geen wanorder in de ploojen te maken, zo als ik voorens gezegd heb. En vermits de beweëging en wel gemaaktheid der jonge lichamen, een van de voornaamste bevalligheden der zelve is, zo moet men agt geven, dat schoon de kleedingen omhangen en omgeflingert zyn, de gemelde aardige zwier, hier vooren aangewezen, altyd uitblinkt. Wat het gebruyk der Leeman in zich zelf, en zyn toetakeling aangaat, zal men vinden in de volgende zamenpraak, tussen

Judicio en Probus.

Jud. Deze Leeman, hoewel klein, zal u by gebrek van grooter genoegzaam dienen kunnen, mids de verdeeling wel geproportioneerd zy, te weeten, de schouders en heup haar behoorlyke breedte, dat de Armen en Beenen van boven tot de Knien, en van de Knien tot de Voeten, hunne volle lengtens hebben. Het Hoofd, Handen en Voeten, haar behoorlyke groote, en dat de bekleedinge, ofte het overgetrokkene der zelve, digt aan de vouwen ongevult blyft.

Prob. Zulks begryp ik. Maar hoe zal men het stellen met de kleedinge, en wat stof wilt gy daar toe neemen; want ik denk niet dat men laken noch andere dikke stof kan gebruiken, voornamentlyk in zo een klein beeldjen?

Jud. 'k Zal 't u zeggen, en ook wat voor fatsoen van lappen men verkiezen moet. Daar is alderley soort van linnen, fyn en grof; neem die, van wat kouleur gy begeerd, uitgezondert wit, om het doorschynens wil, ten waar het heel digt was.

Prob. 'k Versta 't wel. Men doet het om dat m'er die onder-ploojen niet door heen zal zien.

Jud. Maakt een hembd van de schouders tot de voeten, niet al te

wyd, van het alderfynfte. Dan een wat dikker tot de knien, zonder mouwen, ruim genoeg. Noch eenige borstflappen, fyn en grof, be-
neffens een mantel. Die dingen kunt gy aldus fnyden: 't hembd niet
heel wyd met fmalle mouwen, reedelyk lang. Het tweede kleed, on-
der wyd, in twee panden, een agter en een voor, die men met haken
en oogen vast hecht. De borstflap tot de navel, zult gy mede van
twee ftukken maken: de form daar van is als een ronde firkel, aan de
hals of boezem niet ruim; maar wat gespannen: tuffchen de fchou-
ders en de hals met een knoop of haakje vast, dewelke aan weerzyde
het lyf, agter en voor met veel ploojen neerhangt: dit is eigentlyk
voor zo veel der vrouwen kleeding belangt. De mantel daar is men zo
naau niet in bepaalt, zo groot of klein als men die goed vind. Maar
een Koninklyke mantel (zo van man als vrou) moet onder wat rond
gefneeden wezen, in form van een half rond, gelyk men in de Statuaas
genoegzaam zien kan. Die van de man werd op een fchouder, en de
vrou op beyde vast gemaakt.

Prob. Ik ga terfcond alles in 't werk ftellen; maar hoe zal 't dan
verder gaan met het zatyn, zyde, of weerfchyn.

Jud. By geleegentheid zullen wy malkanderen noch eens daar over
fpreeken.

Tiende en laaste Propofitie.

*Van de Kleedinge in 't algemeen, en voornamentlyk die der Vrouwen,
jonge en oude, buiten en binnens huys, naar de Getyden des Jaars.*

HEt zal hier niet nodig zyn een wydloopig verhaal te doen, wee-
gens de manier en 't gebruik der Kléeren, vermits 'er dagelyks
nieuwe boeken gevonden worden, welke ons genoegzaame onder-
rigtinge daar van geeven. Ik zal my alleenig vergenoegen met te zeg-
gen, dat in wat Land des waerelds het weezen mach: onder een
warme of koude luchtftreek, het jaar altyd in vier getyden verdeeld
is, d'eene tyd kouder of warmer als d'ander, na het verloop der Zon,
of als zekere winden daar ontrent heerfchen. De daagen zelfs heb-
ben hun verdeeling, wanneer de Zon op en onder gaat, te weeten
de morgenftond, de middag (als zy op het alderkrachtigfte is) en de
avond wanneer het koelder werd.

Die

Die dingen aangemerkt hebbende, zo moet het noodzaakelyk volgen dat de volkeren in deze en geene klimaat, een daar toe eigen manier van kleedinge gebruiken, naar de geleegentheid des zaizoens en der voorvallen; strekkende om zich voor de hitte der Zon, reegen en wind te beschermen: daar na voor de avondlucht en andere voorvallen meer.

De kleedingen hebben behalven haar gebruik in zulke gelegentheden, ook hun waardigheid, d'een boven de ander, na de staat en hoedanigheid der perzonen waar mede zy boven elkander uitmunten: gelyk ik in 't vervolg klaar zal aantoonen, en eerstelyk de

Kleeding van oude Matroonen.

DEze zyn drierly: het eerste is een byzonder of huis-kleed. Haar tweede foort zyn openbare of algemeene; en de derde plegtige.

In Huis zittende, hebben zy een kleed van wit lywaat, 't welke aan de hals sluit met mouwen: over dit is een ander, van de schou-
Huis-
kleedin-
ge.
 ders tot de voeten, ook met mouwen die aan de armen sluiten.

In het openbaar verschynende, zo bedekken zy de meesten tyd
Algemee-
ne.
 haar hoofd en aangezigt met een groote sluyer: ook wel een mantel die hun gantsch omvangt.

Wanneer zy eenige plegtigheden zullen bywoonen, als Bezoe-
Plegtige.
 ken, Godsdiensten, Offerhanden of Maaltyden; zo zyn haar hoofden met kostelyke lappen, windzels en banden, beneevens gestee-
 tentens na de kwaliteit der perzonen, sierlyk gehult: latende die voorzeide mantel dan los en over de schouderen hangen, doch meest als zy zitten of rusten, waar onder zich schoone borstlappen en kostelyke gordels vertoonen.

Kleeding van jong Getroude.

DEze in huis zynde, hebben boven haar lywaat of hembd, dat gemeenlyk zeer fyn is, een ander dun kleedje van zyde, zonder
Huis-
kleedin-
ge.
 mouwen, vermits het hembd wyde mouwen heeft, die zy zomtyds tot half weegen den arm op schorten, voornamentlyk in haar bezigheid. Dit boven kleed is op beide schouders vast, hangende slapjes over de borsten tot even onder de knien, zynde het zelve door een kostelyke

stelyke riem met Gesteentens naar hun waardigheid, onder de borsten gegort. Het hulzel is veelyds in een sierlyke lap gebonden, zonder pronksieraat noch Juweelen.

Algemeene, Maar in 't openbaar verschynende doen zy die af, zynde dan met aardige windzels, banden en ander sieraad, nevens haare lokken en tuiten, gepaleert. In die geleegentheid gebruiken zy een lang kleed op de regter schouder vast gemaakt, slingerende onder de linker borst. Als mede schoone borstflappen. Een dunne sluyer bedekt half en half haar aangezicht.

Plegtige. In Plegtigheden, Offerhanden, Maaltyden en Bezoeken, hebben zy, gelyk de Matroonen, een prachtige mantel aan, hangende tot over het hoofd, maar van fynder stof: ook Paarlen om den hals, Oor-ringen, en Brafeletten om de handen.

Kleedinge van jonge Maagden.

**Huis-
kleedinge.**

DEze, in haar bezigheid, hebben een wit kleed aan van Lywaat met halve mouwen, dat zy met een lintje op de schouders vast binden, of met een luts aan een knoop hegten. Over het zelve hangt noch een ander dun kleed tot boven de knien, onder de borst gebonden met een band. Zy zitten gemeenlyk met de halve rug en boezem bloot. Haar hulzel is in tuiten agter t'zaam gebonden, hebbende koralen om den hals, en het kleed hier en daar met lintjes vast geknoopt.

Algemeene.

Als zy in 't openbaar verschynen, of met gezelschap uitgaan, dan bedekken zy de boezem half en half, latende haar lokken over de schouders zwieren: de tuiten sierlyk opgetoyt en onder elkanderen geslingert, doorvlogten met alderhande kouleur van lintjes, ook wel met bloemen naar de tyd meede brengd.

Plegtige.

In Plegtigheden doen zy veelyds een mantel aan, die uit twee lappen bestaat, een voor en een achter: op de schouders met linten of haken aan een gehegt, hangende tot onder de knie. Somtyds laten zy wel een schouder en borst bloot, door het losmaaken van een haak, bindende dezelve lap als dan met een kostelyke riem om de middel.

Jonge Meysjens Kleeding.

DE jonge Meysjens zyn meest in lywaat, binnen en buitens huis, hebbende dunne kleëren daar over, haar jonkheid betamende, die tot boven de knie hangende, en (nevens het hembd) aan de zy open, hier en daar met een lintjen vast gebonden is, welke zy altemets ont-knopen of los maaken, om een vrye beweeginge der beenen te hebben; het zelve ook wel op een schouder met een haakje vast hegtende. De Boezem, schouders en armen, vertoonen zy veelyds bloot. Haar hulzel is heel los en zwierig, waar van gemeenlyk een of twee tuiten, digt aan 't hoofd met een lindje vast gefrikt, agter neer hangen. De Brazeletten, en Halsfnoeren van koralen of andere gefteentens die wy haar geven, zullen van geen groote waardy zyn.

Aanmerkinge Tafereelswyze over deze drie byzondere gelegentheden en toepassinge der Kleedingen.

Beschou dit Tafereel eens met aandacht: hier ziet gy *Penelope* bezig zynde in haar vertrek, onder eenige Dienstmaagden. Hoe zedig en luchtig is zy gekleed, meest in lywaat, de mouwen opgeschort, de hairlokken opgebonden, op dat dezelve haar niet hinderen zouden. Zy houd een borduur-raam op de schoot, en de naald in de hand, hebbende een dun overtrekzel of een borstlap aan, die gegort is. Daar ginter leyd haar kostelyk kleed en mantel op de tafel, nevens een koffertje met juweelen en alderhande sieraden. De jonge Maagden, zwieren hier en daar, alle in huisgewaad, zonder de minste optooizels aan te hebben: de een is bezig met zyde te winden, een ander met de kouleuren te schikken; de derde steekt een draad door de naald. Al de gereedschappen leggen in order op een klein tafeltje. Aan 't einde der kamer schuifster een de Gordynen voor de vesters, op dat de zon aan haar meesters niet hinderen zou, in somma alles is in aktie.

Huis-
gewaad.

Tweede Tafereel.

IN dit Tafereel werd *Penelope*, uit haar Paleys tredende, verbeeld, ^{Al-}meen ^{gewaad.} ongetwyffelt om wat te gaan wandelen, zynde gepaleert en ge-
volgt van Staat-Juffers en andere Dienstmaagden, alle opgetooit, jong
O en

en oud, elk na haar staat en waardigheid. Aanschou met welk een zeedigheid zy voorgaat, en hoe zy van ieder met ontfach aangezien werd!

Derde Tafereel.

Plegtig
gewaad.

Hier gaat zy naar de Tempel met groote pracht, hebbende een schoone Mantel aan, en gehult zynde met Paarlen en Diamanten, welke doorblinken, schoon haar hoofd met een floerffe sluyer bedekt is: ziet met wat een ordentelykheid zy van de meenigte gevolgt werd, die alle naar rang gaan, elk na hun waardigheid op het pragtigste uitgedoft, meest by kleine troppen van twee a drie teffens, haar met grote aandacht, neergeflage oogen, en stilzwygende den Tempel waards geleiden. Het volk, bezyden den Tempel staande, is vol verlangen om haar t'aanschouwen. Eenige schynen vol vreugd, andere kloppen in de handen, en veele komen van verre aanlopen. Aan d'eene zy is een troep oude matronen met haar dochters, zommige met kinders op den arm, andere, hun kinders by de hand houdende, komen haar zo te gemoed: dit geschied alles zo ordentelyk, dat men daar omtrent geen de minste wanordre of baldadigheid van ligtvaardig volk kan bespeuren. Het is ook geen wonder, want hier en daar zyn mannen gesteld om alle onordentelykheden voor te komen. Achter deze Tempel lopen eenige vrouwen, meest blood, zynde ontuchtige menschen, welke daar van daan gejaagt worden. De Priester staat ondertusschen voor het altaar en wacht, het offer werd geflagt, die Wierook vaten beginnen al te sineulen, en alles wat daar toe nodig is, ziet men gereed maken.

Ligtvaardige en ontugtige Vrouwe Kleedingen binnen en buitens huys.

Huis-
gewaad.

DE Kortizanen of ligte vrouwen, zyn gemeenlyk hovaardig, sluy en lekker. In haar vertrek, brengen zy de tyd door met niet anders te doen als zich te blanketten en palleeren, voornamentlykhet Hoofdieraad, daar zy de meeste tyd aan besteeden. Wat haar kleeding aangaat, zy zyn daar heel sober in, latende hun genoegen met een daar zy mede pronken, voornamentlyk als zy eens uitgaan om d'een of d'ander wilde gast in haar strikken te vangen, want t'huis zyn-

zynde en niemand by haar hebbende, zitten zy meest naakt, alleen met een dun lywaat aan, aan alle kanten open als of ze altyd gereed stonden om de geen die zy aanlokken, 't zy in de vensters zittende of op een balkon, ook wel door toedoen van oude feekfen, die zig gemeenlyk aan de deur voegen, ten dienft te staan. Dikwilszyn zy met een groot wit laaken losjes bedekt, waar onder zy moedernaakt zyn, leggen de heele daagen op een rustbedde: als zy eens uitgaan, 't welk zelden gebeurd, om 't een of 't ander nodig hebbende te kopen, doen zy het gezeide pronkkleed aan, dat aan alle kanten open is. De borsten, armen en dyen bloot, over het hoofd hebben zy een lange sluyer, welke haar gantschelyk bedekt, en die zy alleen met de handen vast houden, dezelve altemet openende; wanneer zy iemand in 't oog hebben, laten zy haar bloote schouwers zien, dan hun borsten, dan weer het aangezicht, zomtyds ontdekken zy al lachende haar beenen. De gang is gezwind en haar beweging dertel, gaande als of zy dansten, doch nooit alleen, een oude vrouw verzeld en volgd haar wat agter aan, om het woort te doen: zy komen meest op algemeene plaatzen en daar het meefte volk vergadert.

Tafereel van het bovenstaande.

Hier ziet men een Orateur op een verheeye plaats staan, reden voerende tegens het volk, dat rondtom hem vergadert is, zoevende zyn zeggen, zo veel mogelyk, met iever uit te drukken: spartelende met zyn armen, het voorhoofd gefronst, en 't zweet over zyn aangezicht loopende. Men bemerkt verscheide beweginge onder het volk, en hoe zy op elkanderen aandringen om te luisteren. Die wat ver af zyn, staan op hun toonen om d'andere over de schouwers te zien. Daar zyn 'er onder die heel bewogen schynen, zommige met de armen gekruift, kyken malkanderen aan: hier kyven en daar slaan zy zich; een deel van 't gemeene volk zit tegens de Orateur zyn voet aan. Ginter staan 'er eenige, die met de armen om hoog, in de handen klappen, onder andere bemerkt men 'er ook een die weg gaat, en in zyn vuift lacht, met het hoofd in de schouwers getrokken. In zulk een geleegentheid ziet men de lichte vrouwen ter jagt gaan, alwaar zy als de vliegen om de kaars heen en weer zwieren, om haar perzonagie te speelen, gelyk men aan die schoone gewaar kan werden; ziet eens hoe zy omkykt, openende

met een haar fluyer voor die jongeling, welke daar ginter staat, fchynende zyn oogen daar op te hebben. Aanfchou wat een onbetamelyke aktie dat zy maakt, fpartelende met Armen en Beenen, om haar bekend te maken. Die oude vrou, ontrent deefen jongeling zynde, geefd hem een wenk, trekkende hem ftilletjes by de flip van zyn mantel, als of zy zeggen wilde, kom volg my. Men kan aan zyn weezen bemerken dat hy in twyffel staat. Daar agter zyn 'er noch meer, onder anderen een die voor uitgaat, welke van een jongeling gevolgt werd. Aan de eene kant is 'er een onder het volk die al te dicht en te ftout genaderd zynde, van andere vrouwen geftooten en weg gejaagt word.

De Kleedingen tot Bescherming voor Reegen, Wind en Zon.

Zyn gemeenlyk een mantel, fluyer of, ook wel een parasol, die gebruikt worden na de manier der landen, gelyk men ziet in dit

Tafereel, verbeeldende een Zonneschyn.

Wat is 't dat wy daar op het veld zien, zy komen my voor, als eenige jagtnimfen of juffers die haar buiten hebben wezen verlustigen, en, nu de zon op zyn kragtigste is, schuilplaatzen zoeken: daar zitten 'er eenige in de fchaduwe onder de bomen: en andere, die niet van zin zyn om te zitten, stappen met 'er haast aan, hebbende haar mantel of een groote fluyer over het hoofd om hen voor het branden der zon te bevryden. In 't verfchiet, dwars door het veld heen, ftapt een vrou van aanzien, zo het fchynt, naar de stad toe: ziet hoe aardig zy die parasol weet te gebruiken, en boven haar hoofd houd; de staatjuffers daar om heen, bemoejen zich zo veel niet om haar juffer te helpen, als wel om haar eigen fchouders te bedekken. Wat mag het zyn dat hier op de voorgrond by deze fontein legd? zou het wel een van die parasols wezen. My dunkt ja, en ongetwyffeld van d'een of d'ander door onagtzaamheid aldaar vergeeten; dat meisjen, welke zo iverig herwaards aan komt lopen, toond het te willen weder haalen.

Tafereel van Windig weêr.

Hier ſchynt het geweldig hart te waayen: ziet eens hoe die bomen tegens elkanderen aanslingeren. Dit lyk de Herfft wel, de Bomen beginnen te dorren, de bladeren vallen met hoopen af, het water ſchynt door de wind te beweegen: de menſchen ſtaan heel verbaaft, en deze ſchielyk opgekomen wind brengt haar in verwarring. Op dat klein heuveltje, zaten zy en banketteerden, ieder grypt naar zyn goed, 't geen de wind hier en daar verſtrooid heeft, om het zelve by een te pakken. Daar vliegt een fluyer tegens de haagen aan, daar loopt 'er een na, om dezelve te grypen, en valt neêr. Ginter legt een ſchotel met fruit om gevallen, daar ſtooter een een kan om. Deze pakt haar goed in een mantje, terwyl een ander al het haare, in een mantel geſlingert, vaſt houd en na huis ſtapt. Die daar agter zo heen lopen, ſchynen het onweer al voorzien te hebben, bedekkende hun naakte lichamen, zynde met mantels en ſluiers digt omwonden, houdende al wat zy aan hebben vaſt met beide handen; die menſſen welke geheel bloot zyn en niets hebben om haar te bedekken, krimpen van kou, trekkende het hoofd in de ſchouders, en volgen d'anderen digt agter aan om van de wind bevryd te zyn, is het niet geheel, het is ten deele, vermits zy vlak tegens de wind aan gaan; ziet eens hoe zy met het hoofd voor uit loopen, hun aangezicht van de wind afkeerende. Gints leid'er een onder de voet met de rok over het hoofd, latende haar bloote billen zien, daar een ander na kykende om lacht. Het is heel raar te zien hoe dit kwantje in een hol kruipt, om in vyligheid te zyn; daar ziet men een klein jongetje op handen en voeten na een mutsje grypen, 't welk voor hem heen waaid. De ſpeeltuigen, aan die boom tak hangende, ſlingeren heen en weer, en alles is in rep en roer.

Tafereel verbeeldende een Reegen.

DEze lieden ſchynen van de reegen overvallen te zyn: zy ſpannen haar mantels over de takken om 'er onder te ſchuilen. Onder dit portaal zyn zy veiliger, geen nood hebbende om haar mantels te bederven: het loopt daar al na toe. Ginter ſtaat een troep in de volle reegen, ſchynende de anderen, die niet hebben waar meede haar te be-

dekken, en verward heen en weer lopen, te tarten, zy bedienen hun van de parasol of Zonfcherm, daar zy, drie a vier teffens, vry en droog onder gaan.

Hier is 'er ook een die de zyne open slaat, schoon hy vry onder de boomen staat, maar het schynt dat hy naar die vrouwen heen gaan wil, welke beezich zyn om haar mantel of sluyer over het hoofd te haalen, en haar kleederen in malkander trekkende, toonen hem te willen volgen; aanschou die twee eens, voornamentlyk die jongeling dat is een guit, houdende die dochter in de reegen om haar nat te doen worden, terwyl hy vry onder het portaal is, ziet hem eens lachen, terwyl zy al haar beste schreeuwd, die oude vrou die hem slaan wil, gelykt haar moeder te wezen. De kinders lopen hier en daar moet willens in de reegen. Die groote jongen, in de hoek tusschen de kolommen, die zyn natte kleeren affchud, is dunkt my noch de natuurlykste van alle, want men kan duidelyk bemerken dat hy nat is, al zyn goed hangt slap by het lyf neêr, zyn hair schynt te druipen, het volk rondom hem, maakt plaats op dat hy hen niet nat zal maken.

Van de byzondere kleding der Landlieden, Schaaphoeders en Herderinnen.

DE Landlieden zyn gemeenlyk ruuw en onbedreeven in fraaije zeden, waar door zy mêer op gemak en geduurzaamheid dan op fierlyke en voeglyke welstand acht geven, niet tegenstaande zy na hun manier eenige welstand hebben. Dat volk gebruikt de meesten tyd een slegt soort van kleding, ook van geringe stof, meest grof Lywaad, en over het zelve een los overtrekzel van ruuw Linnen of Wol, gemeenlyk wit of asgrauw, alzo het dikwils gewassen moet werden, loopende zy daar mede door reegen en wind.

De Schaaphoeders hebben veelyds Lammeren, Schapen of Gytenvellen om het lyf; De Meisjes die over het veld lopen schromen niet voor de hitte der Zon. Die luiden zyn gemeenlyk verbrand en bruin van vel. Als de Zon op zyn hoogste is en haar begint te verveelen, dan vouwen zy een doek of haire sluyer vyf a zes dubbeld, en zetten die op haar hoofd om haar oogen voor de zon te beschaduwten, dus staan zy met elkanderen in de heete zonneshyn te praatzen. Zy hebben ook wel enkele doekjes, die ze los over het hoofd smyten, houdende,

de, bezig zynde, de enden daar van in de mond; behalven dit gaan zy de meesten tyd bloots voets tot het halve been toe, nevens de armen en boezem daar gansch geen bevalligheid by is. Haar hulzel is simpel en eenvoudig, versierende hun veelyds met veldbloemen of loof en blaaderen van Populier: hun hair hangt flapjes neêr: de Vrouwen vlegten het met tuiten, welke zy op de rug laten hangen. Dit volk zit om te rusten zo wel in als uit de Zon.

Van de kleedingen der Zwarten.

DE Zwarten en Zwartinnen, die Vorsten en andere groote lieden van staat dienen, hebben vermits hun donkere verw, een Kleeding die hen byzonder past, zoo maakzel^e, stof, als koleur. En niettegenstaande die van fyne en lichte Zyde of stoffen zyn, ziet men ze echter zodanig gemaakt, dat zy hun geheele Lichaam overdekken. De Meysjes, ter naauwer nood tot de halve boezem bloot, vertoonen zich met Paarlen of Amber Koraalen om den hals: en vermits zy kort hair hebben, gebruiken zy banden of lintjes om het hoofd, of een windzel drie a vier vingeren breed van Goud of Zilver Laaken na haar staat: de armen en beenen zyn wat minder als half bloot, om haar korte roks wil, de stoffe zyn gemeenlyk met Goud of Zilver doorweven doch meest gestreept met banden van byzondere koleur, als de Perfiaanen. Aan de voeten hebben zy sierlyke Lindjes of Sandalen. De Jongens ziet men dikwils met kostelyke Halsbanden en een Lind om het hoofd, aan de ooren hangen Paarlen of Ringen; de slippen hunner kleeren zyn omzoomt met kwasjes en franjen; zy hebben geen sleepende rok noch mantel, de mouwen digt aan de hand met een goude band van twee vingeren breed en een knipje geslooten, gelyk ook om de hals, de schoenen zyn als die der Perfianen, welkers punt na om hoog krult. De kouffen zy zo als men wil naau of wyd. Hier meede afbrekende zullen wy eens eenige aanmerkingen maaken over

De Kleedingen, in verscheide voorvallen: voornamentlyk in Historien, Fabelen, en Bachanalen.

HET is een groot misverstand, dat men in alle voorvallen, zonder onderscheid, verscheide kleedinge te pas brengt, die de zinnen dikwils een verkeerde indruk geeven: de menschen onbeschaam-

fchaamdelyk ontblooten, ja eerbare en kuifche Vrouwen en Mannen, ontuchtig en eerloos vertoonende. Hier door werden de deugden en goede zeeden t'eenemaal vernietigt: want het is ongetwyffelt waar, dat by aldien de menfchen onder een goede en reedelyke Politie hebben geleefd, zy ongetwyffelt de deugd mede erkend en die boven alles bemind hebben, voornamentlyk de Vrouwen. Want wat zouden de kuifche *Lukretia*, en *Penelope* voor een blyk hunner deugden naargelaaten hebben, indien zy haar voor een ider vertoond hadden met de Boezem, Schouders en beenen bloot? Wat onderscheid zou 'er dan zyn, tuffchen de voornoemden, en *Semiramis*, *Venus*, *Flora*, en diergelyke? Wat onderscheid van ftaat is 'er tuffen *Paris*, (in de ontſchakinge van de ſchoone *Helena*), en een arme Voerman, als hy vertoond word gelyk hem een beroemd Meefter uitgebeeld heeft, alwaar hy haar met bloote ſchouders en borst, in zyn armen ontfangt? De Minnares van *Peritoüs* van dezelve Meefter, hoe is die uitgebeeld onder de *Centauren* en *Lapiden*? niet als een eerlyke Bruid, maar als een openbare lichtekooy, moeder naakt. Geen wonder dat het haar dan zo kwalyk vergaan is: wie zou zich ook kunnen bedwingen als hy by zo een jonge en ſchoone Vrouw zat, voornamentlyk als men de kragt van het druive nat in de bol heeft? Zulke ongerymtheden ziet men meêr, die wy om kort te zyn, voorby gaan. Ik zal maar komen tot onze aanmerkinge dien aangaande, en hoe wel beknopt, zal zy echter krachting genoeg zyn om diergelyke miſflagen te kunnen vermyden.

In waare Gefchiedeniſſen of Hiftorien luifert het wat naau, en een vernuftig Meefter zal hem wel wachten de betamelykheid te buiten te gaan, om de Lichamen van Man of Vrouw, al te veel t'ontblooten, en voornamentlyk eerbare Vrouwen, op dat het niet tot een verkeerden zin mogt geduid werden, tegenftrydig met de waarheid, maar wel zo dat men behoorlyk onderscheiden kan welk een Lichtvaardig of een Deugdzaam menſch zy. Inzonderheid de Bybelze Hiftorien, of die van *Plutarchus*, *Titus Livius* en anderen.

De Fabelen die geen ſchyn van waarheid hebben, in deze heeft men meerder vryheid, tot dien tyd dat *Numa Pompilius* te voorſchyn gekomen is. Want toen wierd de Politie gebooren die de menſchen verplicht heeft tot een Burgerlyke Eendracht, hen Godsdienſtigheid geleerd, uit welke de kennis der Deugden en goede Zeeden is voortgeſprooten, en altyd in waarde gehouden. De Fabulen van *Ovidius*, die van *Pſiché* en diergelyke, luiften zeg ik, zo naau niet als waare Hiftorien

rien, vermits het meefte deel niet als hoeren en boeven waaren, onder een valze fchyn, en daarom mogen de menfchen zo mans als vrouwen, wel wat bloot gaan, alzo zy noch niet en wiften wat zeedige deugden waaren, echter met zodanigen omzichtigheid, dat men tuffchen *Circe*, *Medea* of *Armide*; en tuffchen *Herze*, *Coronis* of *Alcioné* een onderfcheid zien kan.

In de Bachanalen, gelyk die van *Venus*, *Priapus*, *Bacchus* en diergelyke, daar heeft de eerbaarheid en tucht geen plaats, wet, noch gebruyk. Maar in tegendeel hoe ontugtiger, godlozer en onbetamelyker, hoe dat het de zaak natuurlyker verklaard. De Menfchen moeten zo Mans als Vrouwen, Jonge en Oude, meeft bloot of wanschikkelyk gekleed, de eerbare leeden bloot, en d'andere daar niet aangeleegen is, bedekt zyn. Gelyk in de Olimpize gefchiedeniffen, of het Leeven en bedryf der Goden.

Hier meede hoop ik den konft-zoekende lezer, een genoegzame grondlegging tot de Teekenkonft gegeven te hebben, derhalven zal ik dit hoofd-ftuk eindigen, en dit werk befluyten, met deze volgende.

N A R E E D E N.

HEt is een gewenfte zaak, wanneer Jongelingen hun bekwaamheid kunnen begrypen en hun verftand weeten te gebruiken, het goed en voordeelige van het kwaad te onderscheiden: daar in tegendeel, wanneer zy die groote gaaf misbruiken, het dikwils komt te gebeuren, dat zy ongevoelig aan het einde van 't verkeerde pad geraken, en menigmaal hun ramp niet gewaar worden, voor het te laat is. Daarom gy leergierige, volgt wyze raad; vlied *Bacchus* dien dronkaard, en de dertele *Venus*. Laat u van de wyze *Minerva* geleiden, zo raakt gy zeekerlyk op den top der Heilige Parnas.

Let op de groote voordeelen die tegenwoordig voorhanden zyn, en befchouw wat om deze fchoone gedenkpenning gefchreeven staat: *Divi Augusti*. De Hemelzend ons de florifante tyd toe, door de goedertierentheid van onze wyze Overigheden. Overleg dan, waarde Konftbeminnaar! wat u te doen ftaat. Laten wy ons bevlytigen om zulk een grooten weldaad waardig te zyn: op dat wy de verdere Hemelfe zeegen mogen genieten, tot voordeel van 't gemeene beft.

Want nu is dien grooten en langgewenfden dag gebooren, in welke

gy uwen yverige lust kund boeten. Daar ziet gy de poort van dat heerlyke Hof *Pictura*, die in alle schoonheid en deugden bloeid, daar is 't, dat gy de pracht, heerlykheid, zeedigheid, en bevalligheid naar u wensch kond beschouwen, en daar meede uw denkbeelden vervullen. Verzamelt al uw' zinnen by een, en bescvoud met aandacht wat zy u zal voorleggen: gewis zult gy bekennen, dat al het geene gy tot nu toe in het Hof van vrou *Natura* gehoord en gezien hebt, daar niet by haalen kan; Spöed u dan, zie daar de Poort gaat voor u open ik zal u voorgaan.

Dit gezicht verbeeld een dageraad. Hier ziet men *Anteros*, een Jongeling geleiden naar de *Schilderkonst*, die op een verheeye plaats zit, verzeld door de *Theorie* of kennis en de *Praktyk*: ter zyde *Pictura* ziet men een Tafereel waar op de drie bevalligheden verbeeld staan. Deze Jongeling, in 't wit gekleed, naderd de trap, die met een balustrade gefloten is, en door de *Inventie* geopend werd, terwyl de *Schilderkonst* van haar zeetel opstaande, hem met open armen verwellekomt. De *Theorie* en *Praktyk* een trap lager, ryken hem de hand. De volkomen *Natuur* staat in 't verschiet op een fontyn, geevende water uit drie reegelen borsten. *Merkurius* nevens *Pikturd* staande, wyft om hoog naar *Febus*, die een star op deze Jongeling doet stralen, tot verzeeking van zyn bekwaamheid. De Jongeling heeft een boek onder den arm, waar op *Teekenkonst* gefchreeven staat, agter hem legt zyn mantel op de vloer.

Aan weêrzyden zyn schoone galderyen van Korintife order, met nissen verdeeld, versierd met pronkbeelden van Goden, Helden en andere doorluchtige mannen, en tusschen dezelve, hun voornaamste daaden in Tafereelen leevendig afgemaald, zo *Historien*, *Faabelen* als *Zinnebeelden*, hier en daar met konstige Basreleevs, alles op de zaak slaande, Op de derde grond, ziet men een lufthuis met een trap of vier op te gaan, van binnen heel sierlyk beschilderd, met Bloemen, Vruchten, en alderhande aarden zeegewassen, alles door *Piktura* geordineerd en geschikt, en door *Theorie* en *Praktyk* uitgevoerd, tot verwondering van alle die het aanschouwen. *Piktura* heeft een Purpere mantel aan, met goud gestikt; haar onderkleed, is licht zeegroen weêrschyn met paars; de Borstlap Heemels blaau met streepen als de Reegenboog. De Mantel beteekent *Edelheid*. De Borstlap *Bestendigheid*. De Rök *Hoop*. De *Theorie* is naakt. De *Praktyk*, oud en blind, heeft maar een enkeld kleed aan, donker graauw, de regter mouw opgeschort, met

met een breede riem om het lyf, daar deze woorden opgestikt staan: *Practica est Maltiplex*. De *Inventie* heeft een wit kleed aan en twee vleugels aan het hoofd, benevens haar legd een beerin, die een van haar jongen likt. *Anteros*, of liefde tot de konst, heeft een bloed rood manteltje aan, een brandende fakkel in de hand, zynde met Laurieren gekroont. Het witte kleed des Jongelings, beteekend zyn suiiverheid en licht aanneemende aart. Het onderkleed, zynde groen weêrschyn met paars van *Piktura*, geeft te kennen, dat het eerste beginsel tot al wat ondermaans is, en in de Natuur eenvoudig gevolgt word, altyd met hoop verzeld is, om hooger en hooger tot de volmaaktheid te komen, en daar standvastig by te blyven, 't welke door de Heemels blaauwe borstlap te verstaan is. De eerste treft het Lichaam alleen, en 't ander de ziel. De purpere mantel met goud gestikt, geeft haar Rykdom, Eer, en hoogachting te kennen.

E I N D E.

BESCHRYVING

Van twee verscheide zeer bekwame en zuinige
als mede het Gezicht bewarende

LAMPEN,

Van eene wiskonstige Uitvinding,
Ongemeen dienstig voor Kooplieden op hunne

COMPTOIREN,

Als ook voor Studerende en Konstenaars.

Nieuwelyks uitgevonden door den Heer Doct.

J. A. S E G N E R,

Hoogleeraar der Medicyne en Wiskonst op de Academie te
Göttingen, en Lid van de Academie der Wetenschappen
te London en Berlyn.

Thans door een Liefhebber uit de Hoogduitsche in de
Hollandsche Taal overgezet

En Voorzien met Kopere Platen.

BESCHRYVING

Van twee vertelbeide zeer bekende en zinnige
als mederter Gesicht bewaande

J. A. M. P. E. N.

Van eenen wiskonstige Uitspraak

Ongemeen diering voor Kooptieden op Jaar

COMPTOIR N.

Als ook voor Sindsche en Kooptieden

Als ook voor Sindsche en Kooptieden

J. A. S. E. N. E. R.

Hooftzaken der Medicyne en Wiskonst op de Academie te
Groningen, en Lid van de Academie der Wetenschappen
te Leiden en Harlem

Te zien door een Liefhebber van de Hoofdzaak in de
Hollandsche Taal overzeker

Als Nieuw met Nieuw Nieuw

VOORBERICHT

Des Vertaalders.

DE volgende Beschryving is te Göttingen in de Hoogduitsche Taal in 't licht gekomen, men heeft ze thans niet veranderd, maar alleen Aanmerkingen met een kleinder Letter daar by gevoegd, die door den Auteur zelfs opgesteld zyn. En naa dat dien Heer onlangs tot gebruik in zyn Huis noch eene andere Lamp heeft uitgevonden, die men naar believen kan plaatzen en dragen waar heen men wil, en dus eene *Zet-Lamp* zoude kunnen genoemd worden, komende voor het meerder Deel met de eerst beschreven hangende Lamp overeen; zo heeft men zo wel derzelve Beschryving, die my in eene geschreven Copey ter hand gesteld is; als ook haare Afbeelding in 't Profiel en Perspectief op eene Plaat hier insgelyks bygevoegd, waar door dan, als meede door noch eene tweede Plaat, waar op de hangende Lamp in 't Perspectief is afgebeeld, mitsgaders ook door de bovengemelde Aanmerkingen, deze Nederduitsche Editie merkelyk is verrykt geworden, want alles dit vind men in de Hoogduitsche Editie niet, als die alleen maar eene Beschryving der hangende Lamp vervat, zonder Aanmerkingen des Auteurs, en niet meer, dan eene Plaat heeft, die de eerste is van de drie Plaatzen by deze onze Editie bevindelyk. Dus hoopt men niet zonder Grond, dat het genoeg der Liefhebbers over deze Beschryving van zo nuttigen en voordeligen Huisraad zo veel te groter zal wezen.

V O O R -

VOORREDEN

Des Auteurs.

Ene Lamp, die ik in 't voorleede Jaar tot myn gebruik had doen vervaardigen, en naderhand daar van eene beknopte Beschryving hebbe in 't Licht gegeven, is op verscheide Plaatzten met zodanige byzondere Genegendheid opgenomen geworden, dat ik my verplicht vinde, tot Dankbaarheid voor deze onverwachte Aanmoediging dezelve thans breedvoeriger en omstandiger, als toen geschied is, te beschryven; ik oordeel dit ook om die Reden nodig te zyn, also ik zelfs in de even-gemelde beknopte Beschryving hier en daar iets ontdekt hebbe, dat wel dient verbeterd te worden: en naa dat ik zedert Occasie gehad hebbe, verscheide van deze Lampen voor goede Vrienden te doen vervaardigen, zo hebbe daar by noch eenige Verbeteringen aangebracht. Afwezende Liefhebbers zullen daar door in Staat gesteld zyn, dezelve voor hun gebruik door een Handwerker van eene matige bekwaamheid te kunnen laten vervaardigen, als die maar eenigzins de Passer weet te gebruiken, of als zy zelfs gelieven willen deze geringe moeitt te doen, indien den Ambachtsman die bekwaamheid niet mogt hebben.

BESCHRYVING

Van twee verscheide zeer bekwame en zuinige
als mede het Gezicht bewarende

LAMPEN.

DE Hoofdzaak bestaat in eene Kap, die uit vier even-gelyke en gelykzydige Driehoeken, in de Gedaante van eene vierzydige holle Pyramied t'zamen gesteld is en dus tot hare Grondvlakte een gelykzydig en rechthoekig Vierkant heeft. Een weinig boven het midde dezer gewaande Grondvlakte brand het Pitje in eene Lamp, wiens Licht van de inwendige vlakke zyden der Kap op eene matige Taafel zodanig gekaatst word, dat zich zeer weinig daar van in 't Vertrek verspreid. De Taafel word daar door met een stadig en egaal Licht verlicht, en op alle Plaatzten bekwaam gemaakt tot het Leezen, Schryven en andere Bezigheden, also de Lamp byna geen Schaduwe geeft, ten minsten zodanigen niet, waar door eenige plaats van de Taafel onbruikbaar zoude gemaakt worden.

Wy zullen met deze Kap beginnen, en toonen, hoe die t'zamen gezet word. Dit vereischt of eenige Tekening, of Cyffering, die op de Taafels der Driehoekmeting gegrond is. Wy zullen beide Manieren aantoonen, om de gene te voldoen, die Grond eischen: maar wy zullen t'effens ook eenige Voorbeelden van zulke Pyramiden mede deelen, die reeds uitgecyffert zyn.

Wil men de Gedaante der Kap door Teekening vinden, zo haalt men eene rechte Linie AB, die de lengte en breedte der Taafel verbeeld, die verlicht zal worden. Want de verlichte Plaats word vierkantig, en indien de Taafel deze Gedaante niet heeft, zo neemt men AB voor desselfs lengte aan, als die maar niet al te groot is. Ik geloof niet, dat eene plaatze van 6 Voet lang en breed genoegzaam Licht zoude kunnen bekomen, 't en zy, dat men de Vlam

wat groot wilde maken, waar by ik echter voor eenige Onbekwaamheid zoude beducht zyn, hoewel ik dit noch niet onderzocht; maar wel eenige diergelyke Kappen zodanig gereguleert hebbe, dat ze eene Taafel van 4 Voet lang en breed tot volkomen Genoegen der genen, die zich daar van bedienen, verlicht hebben.

Alzo deze Beschryving inzonderheid voor Göttingen bepaald was; zo heeft men zich van de Calenbergfche Voetmaat bedient, welkers Proportie tot de Rynlandfche omtrent gelyk 10 tot 11 is.

Deze AB kan men nu naar eene Schaal evenredig met 't getal der Voeten en Duimen, die de Taafel lang is, verdeelen, en al schoon dit niet gedaan word, zo verdeeld men maar AB in twee gelyke Deelen by C, en haalt door C de Linie CD lootrecht op AB. In deze Linie CD moet het Licht komen te staan, en men kan de Plaats naar willekeur bepalen, daar eigentlyk het Licht zal branden. Al te hoog moet men het niet boven de Taafel stellen, als waar door niet alleen de Verlichting zoude verfwakt, maar ook andere onbekwaamheid veroorzaakt worden, die wy by deze Lamp zullen vermyden. De bekwaamfte bepaling is, dat men het ftip D, verbeeldende het Middelpunt der Vlam, omtrent 2 voet boven de Taafel stelt, en derhalven CD zo lang neemt als CA of CB, wanneer de Taafel 4 voet lang is.

Deze Afstand is wat te hoog. Eigentlyk dient het ftip D zo hoog bepaald te worden, dat het met 't Oog des genen, die zich van de Lamp wil bedienen, en wanneer hy recht over end voor de Taafel zit, in eenderley Horizont Vlakte kome te staan. Derhalven zal men den Afstand des ftips D boven de Taafel van 16 tot 18 Duim moeten bepalen; en zo lang kan dan ook CD genomen worden. Men kan ook de Kap aan hare Pyp in diervoegen vast maken, dat men ze naar believen iets hoger, of lager, kan stellen. Het zal ook beter zyn, dat men de lengte van 't verlichte spatie wat minder als van 4 voet bepaald. Want het licht word zwakker, wanneer men de Lamp een tyd lang gebruikt heeft, om dat de Kap door den tyd van haren glans van bin-

binnen vermindert, men dient derhalven voorts in den beginne dit onvermydelyk gevolg mede in Aanmerking te nemen.

Men is echter geenzins aan deze hoogte CD bepaald, men kan ze lager nemen, edoch zo laag niet, dat men by de Taafel zittende in zyne bezigheden door de Kap incommodeerd werde; ook mag men ze niet zo hoog stellen, dat daar door de gebreken veroorzaakt worden, waar van wy ten deele reeds gewaagd hebben, en die wy ten deele ook straks zullen aantonen.

Men eifcht namentlyk, dat geen lichte ftraal de Ogen mogen incommoderen, zo wel by den Arbeid aan de Taafel, als ook wanneer men in 't Vertrek wandelt; ja dat men zelfs de Vlam van 't Licht niet moge zien, 't en zy, dat men met studie het Hoofd onder de Kap brengt. Om die Reden is 't, dat de Pyramide zodanig over het Licht word gezet, dat het zelve, gelyk voor heen reeds is gemeld geworden, een weinig boven de gewaande Grondvlakte der Pyramide komt te staan. Daar door word het licht genoegzaam bedekt, indien maar de Kap niet hoger boven de Vloer van 't Vertrek staat, als het Oog des genen, mits recht overend staande, die zich van de Lamp wil bedienen; dit zal by de maat, die wy hebben opgegeven, en by volwassene Perzonen niet te duchten wezen.

Het Stip D nu aldus bepaald zynde haalt men op zyn meest een duim beneden het zelve de Linie EF, met AB evenwydig. Deze is het onderste Boord van de Kap.

Wanneer zulk eene Lamp heel en al vervaardigd is, en men schuift het Licht, dat men zich verbeeld in D te zyn, wat hoger, en maakt by gevolg GD groter; dan zullen deszelfs Stralen van de Kap te rug gekeeft zynde in een groter spatie verftrooit worden. In tegendeel word de verlichte plaats kleinder, wanneer men D wat lager stelt. In 't eerste geval word derhalven het Licht vlaauwer, en in 't laatste sterker; waar van de oorzaak zal blyken uit het geene wy in 't Vervolg zullen aantonen. Is 't, dat men ook deze bekwaamheid, het Licht vlaauwer en sterker te kunnen maken, begeerd te hebben; dan moet men DC wat groot bepalen, want men kan wel het Licht zelfs nog lager, als

B E S C H R Y V I N G

de gewaande Grondvlakte der Kap, of noch beneeden G brengen; Maar zo draa dit gefchied, word het niet meer van de Kap bedekt, en dus raakt men eene andere bekwaamheid der Lamp kwyt. Maar alzo deze verandering van de fterkte des Lichts miffchien wel niet zal begeerd worden; zo kan men maar altoos GD tot een Duim bepalen, althans men mag ze niet boven 2 duim nemen.

Hier by dient aangemerkt te worden, dat hoe korter men de Linie DG. bepaald, hoe groter het fpatie van 't Vertrek is, dat van de Vloer opwaards noch zo ver verlicht word, dat men allen daar in bevindelyken Huisraad kan zien. Hoewel aan deze bepaling DG zo heel veel niet gelegen is, om dat men ze by eene vervaardigde Lamp naar goedvinden kan veranderen.

Nu dient men de grote van de gewaande Grondvlakte der Kap te bepalen. Deze kan men naar de Middelmäat van een voet nemen. Ik heb ze dan eens groter, dan eens kleinder gemaakt, zonder in het overige eenige merkelyke verandering befpeurd te hebben. De halve lengte van de eene zyde der Grondvlakte is EG. met dewelke aan de andere kant GF evengelyk moet gemaakt worden.

Men haalt de rechte Linie DE, en van E naar A haalt men eene andere rechte Linie EA. Voorts word DE naar believen verlangd tot in H. De Hoek HEA word in twee gelyke Deelen verdeelt door de Linie JE, die men zo lang over E heen haalt tot ze de verlangde Linie CD in K raakt; dan is EF de Grondlinie van een der driehoeken, waar uit de Kap Pyramieds gewyze t'zamen gezet word, en EK is deffelfs hoogte. Even zo groot is ook elke der drie overige zyden van de Pyramied. Nu kan men naar de Grondlinie en hoogte deze Driehoeken befchryven, wyl ze gelykbenig zyn. Men maakt

Fig. 2. AB, gelyk EF/: Fig. 1./ stelt op het midde de linie *ek* lootrecht, die zo lang als EK/: Fig. 1./ moet zyn, en haalt de rechte Linien KA, en KB; dan is het Driehoek KAB eene zyde der Pyramied naar de Schaal, waar van men zich altoos by 't Teken en dezer Figure bedient. Wanneer men alzo vier zulke Driehoeken naar de Voetmaat doet vervaardigen, dan heeft men de zyden der Pyramied, en men kan ze t'zamen voegen.

De bekwaamfte Stoffe hier toe, indien de Lamp weinig kosten zal,

zal, is wit vertint Blik. Edog ik zoude bynaa niet daar aan twyffelen, of men zoude ze ook van Hout, of Bordpapier even zo goed kunnen maken, als men die van binnen met wit papier heel glat en effen beplakde: hoewel ik 't niet by ondervinding weet. Eens heb ik my ook van 't Engelsche Tin bedient, en eene zeer vraaye uitwerking bevonden. Verkieft men daar toe geel Koper-Blik, dan zal 't nodig zyn, dat het van binnen wel vertint worde: anderzins zoude het een geelachtig Licht geven. Edog ik hebbe my niet slechts om die reden noch niet daar van bedient, als wel veel meer daarom niet, wyl het lichtelyk beslaat. Misschien zoude men dit gebrek door een goede Lak kunnen verhelpen en aldus de gene voldoen, die een geelachtig Licht verkiezen. Maar wat voor Specie het ook zy, die men daar toe neemt, zo moeten de zyden der Kap van binnen wel heel effen en glansig, of helder gemaakt, maar echter geenzins zo sterk gepoleift worden, als of ze rechte Spiegels zouden wezen. Ik zelfs ben tot hier toe met vertind Yzerblik te vreden geweest, dat slechts zo plat en effen, als mogelyk, geslagen was.

Eenige tyd herwaards zyn hier verscheide zulke Kappen van Tin gemaakt geworden; en ze voldoen door de Vraaiheid van haar Licht en hare duurzaamheid de kosten, die iets hoger lopen. Zommige Liefhebbers hebben ook hunne blikke Kappen van binnen met Kwik overtogen en daar door het Licht merkelyk versterkt. Maar behalven de goed koop, vind ik gene reden, om van het Tin af te gaan. Want het vertind Yzer-Blik word door 't gebruik vlaauw en donker; derhalven ik ook wel haast myne blikken Kap tegen eene van Tin verruult hebbe.

De Grond der Situatie, die wy aan de Linie EK geven, is deze: Fig. 1.
De Hoek HEJ is gelyk de hoek KED, dat ook zonder Meetmunde lichtelyk kan gezien worden. Nu heeft men ook de Hoek JEA gelyk JEH gemaakt, vermits men HEA in twee gelyke Hoeken gedeelt heeft. Derhalven, indien KE een Spiegel was, zoude de Straal DE, die van het Licht D op denzelven viel, accuraat naar EA te rug gekeert worden. Want dit volgt uit de bekende eigenschap der Spiegels. De overige Stralen, die uit D op EK vallen, zouden tusschen A en C, en tusschen C en B, ten deele ook noch

verder naar buiten geëkaatft worden. Nu is wel EK eigentlyk geen Spiegel, en de mening is ook niet, dat de Kap uit Spiegels t'zamen gevoegd moet worden. Ze werken in ons tegenwoordig Oogmerk te naauwkeurig, en derhalven zoude een geringe misflag in de zamenvoeging, als ook eenige onzuiverheid der Spiegels, die echter by zodanigen Huisraad niet ten eenenmale kan verhoed worden, de nuttigheid der Lamp te veel verminderen; nochtans is het zeker, dat elke sterk verlichte Vlake het meeste Licht op die plaats werpt, op den welken ze al haar Licht zoude werpen, wanneer ze een volkomen Spiegel was. Derhalven word zekerlyk het meeste Licht, dat uit D op EK valt, van daar op de Taafel AB geëkaatft.

Wat nu de eene Zyde der Kap, wier hoogte EK is, doet, van dezelfde uitwerking is ook elke der drie overige Zyden, en daar door word het Licht op de Taafel gelykzaam gemengd en byna overal van eene egale sterkte, vermits de eene zyde op die plaats een sterk Licht brengt, op welken eene andere zyde wat minder werkt.

Het bovenfte Deel der Kap eindigt zich in eene ronde Pyp van omtrent een ruime Duim wyd. Door dezelve word de damp van 't Licht zo volkomen uit het Vertrek gevoerd, dat men ook niet eens de minfte Reuk kan bespeuren, als men 't Licht uitblaast en afroken laat.

Te weeten, wanneer de Lamp reeds voor een poos gebrand heeft en daar door de Pyp is heet geworden, want dit veroorzaakt eene togt der lucht door de Pyp, die allen Damp mede naar buiten neemt.

Fig. 3. Dus zal de uitwendige gedaante der Kap wezen, gelyk ze in de 3de Figuur afgebeeld is. LM is de Pyp, waar van wy thans spreken dezelve word in eene andere Pyp MOS gestoken, die by O gebogen, en door eene opening in de Muur of Glazen naar buiten geleid is en den Damp afvoerd. De bevestiging der Pyp kan slechts aldus geschieden: in de Muur of Glazen PQ word eene korte Pyp PR vast gemaakt, in dewelke men de Pyp MOS gemakkelyk kan inschuiven, en deze word by N met een Staafje NT voorzien, waar mede ze by T tegen de Muur steunt. Steekt nu de Pyp PR waterpas in de Muur, dan hoeft men niet te vrezen, dat de Pyp MOS daar uit zoude kunnen zullen, al wierd ook by M een zwaar Gewicht daar

daar aan gehangen, en nochtans kan men ze gemakkelyk, als men wil, daar uit nemen en aan kant doen. Hoewel dit maar in dat geval geschieden kan, wanneer men de Pyp MOS recht overend kan stellen en dat men niet genoodzaakt is, dezelve ter zyde te buigen, gelyk zomtyds de situatie van 't Vertrek of van de Glazen zulks vereifcht, maar in zulken geval zal het evenwel ook niet moeyelyk wezen, eene gemakkelyke manier uit te vinden, om de Pyp MOS te bevestigen; het welk wy aan de bekwaamheid des Handwerkers overlaten.

Wegens deze Pyp hebben zommige het gebruik der Lamp of ongemakkelyk, of onmogelyk geoordeelt, om dat 't niet overal pafst, zodanige Pyp te kunnen plaatzen. Maar het is bynaa evenveel, of de Damp van de Lamp van uit het Vertrek gevoerd word, of niet, inzonderheid als de Lucht, die door de Vlam veroorzaakt word, door eene Pyp, die eenigzins lang is, moet trekken, eer dat ze daar uit komt, dan zal de meeste Roet, die ze medevoert, in de Pyp blyven zitten: Maar buiten dat is 't bekend, dat goeden Boom-Olie zeer weinig Damp geeft. Men kan derhalven de Pyp MO maar recht over end doen staan, tot omtrent by O, ook naar believen dezelve langzamerhand naar boven wat naauwer maken. By O, daar ze open is, kan ze met een bekwame haak voorzien worden, waar by men ze aan een in de Muur bevestigde Arm, of aan een in de Zoldering van 't Vertrek vast gemaakten Ring kan ophangen.

Dit geeft my gelegenheid, om te tonen, hoe de Lamp ook zodanig kan geschikt worden, dat men ze naar de Lengte der Taafel kan heen en weër schuiven, en dezelve dus op alle plaatzen verlichten, het welk zommige Liefhebbers my verzogt hebben, die zich van veele Boeken t'effenste bedienen genoodzaakt zyn. Men behoeft maar boven het midde der Taafel, die niet veel breeder als 4 voet dient te wezen, naar de lengte van dezelve aan de Zoldering van 't Vertrek eene latte te bevestigen en de Lamp by de Haak, die zich boven aan de Pyp bevind, daar aan te hangen, dus men ze gemakkelyk naar de geheele lengte der latte zal kunnen verschuiven.

Men

Fig. 10.
TAB. II.

Men heeft hier van, en van de Lamp zelfs, op de tweede Plaat Fig. 10. eene Afbeelding in 't Perispectief medegedeelt, die bynaa niet hoeft verklaart te worden. **A** is de Latte, die aan de Zoldering van 't Vertrek bevestigd is. **C** de Haak, die aan de Pyp der Lamp gezoldeerd zynde wat breed dient te wezen, te wezen, ten einde de Lamp niet moge kunnen gedraait worden, **D** is de Lamp zelfs in hare geheele gedaante.

Fig. 3.
TAB. I.

Hier by kan men aanmerken, dat deze Pyp van buiten by **R** met eene bedekking dient voorzien te zyn, als ze recht tegen over de Wind staat, om dat die anderzins het licht kan uitbluffchen.

Deze bedekking is van weinig Nut, en mogelyk zoude ik 't van te voren ingezien hebben, wanneer ik 't wat meer hadde overlegt. De Lucht, die door de wind tegen eene Muur geperft word, wykt naar alle kanten ter zyde uit; en drengt zich door ieder opening in de Muur, waar heen die ook gekeert staat, naar binnen in 't Vertrek, alwaar de Lucht minder geperft word; dus zal het best wezen, opeen ander middel bedacht te zyn, om te beletten, dat de wind het Licht niet moge kunnen uitbluffchen. Hier toe zal eene Klep volkomen bekwaam wezen, die men in de Pyp naar eene hoogte, die men gemakkelyk kan bereiken, zodanig appliceert, dat men door middel van dien by het handvadzeltje, dat buiten de Pyp aan de Klep vast is, de Pyp open doen en sluiten kan. Zodanigen Klep is by de Ambachtslieden zeer wel bekend en men vind ze veelyds in de Pypen der Kaggels. Maar op dat de uitwazeming nochtans moge kunnen aftrekken, als de Pyp gefloten is, zo dient men in de Klep eene opening te maken, die men met een Schuivertje sluiten kan, wanneer de Pyp open gedaan zynde den Damp van uit 't Vertrek voert.

Dit is my maar voor eene keer gebeurt, en verder niet, derhalven ik my tot noch toe met geene bedekking bemoeit hebbe. Voor 't overige moet deze Pyp zodanig gefchikt zyn, dat, als men de Kap **EFLM** daar aan hangt, dat slechts met een of twee haakjes kan gefchieden, het midde der Pyp, waar onder de top van de Pyramied

en

en het stip **D**/: Fig. 1:/ zich bevinden, recht boven het midde van de Plaats **AB**, die verlicht zal worden, kome te staan, schoon genomen men niets meer, als maar de breedte der Taafel verlicht. Want als men de Kap dus gereguleerd heeft, dat ze meer, dan de breedte der Taafel verlicht, zo kan men ze naar believen zo veel nader tegen de Muur stellen, tot dat de kant van 't wel verlichte spatie met de kant van de Taafel t'zamen treffen. Deze laatste situatie is in de Figuur voorgestelt.

Nu zullen wy aantonen, hoe de Lamp zelfs moet vervaardigd en aan de Kap behoorlyk bevestigd worden. Dit, namentlyk dat ze aan de Kap gehangen word, geschied maar ten dien einde, dat ze op de Taafel geen plaats moge beslaan, en men ook niet behoefte beducht te zyn, door 't storten van den Olie iets te beschadigen.

AB en **CD** zyn twee tinne Bakjes van binnen vertint geel koper of Fig. 4. Yzerblik voorzien. Ze hebben de gedaante van een rolletje, dat eene Yzerblik voorzien. Ze hebben de gedaante van een rolletje, dat eene Grondvlaktens van gedaante gelyk **EF**, en **GH**. Fig. 5. De Diameter der Cirkels, die tot deze Grondvlaktens bepaald worden, kan omtrent van twee duimen wezen, en hoe veel men van deze Cirkels dient af te snyden, zulks word in de 5de Figuur genoegzaam aangetoont, want hier aan legt juist niet veel gelegen. De hoogte dezer Bakjes **A a**, Fig. 4. **D d**, schikt men na die van **GD** in de eerste Figuur, en ze is byna zo groot als deze **GD**. Men voegd deze Bakjes door de Pyp **BC** t'zamen, die zich in beide dezelve dicht op den Bodem, die plat is, eindigt. Deze Pyp word zo naauw, als mogelyk, gemaakt, en men moet zorg dragen, dat ze ook van buiten maar zo dik zy als de breedte van twee Messen ruggen.

Echter dient ze ook niet al te naauw te zyn, anderzinds word ze licht verstopt. Om zulks te verhoeden, laat ik den Olie, die ik gebruike, eerst door Vloeipapier lopen, dat eene geringe moeite is. De Pyp zelfs, schoon de geheele Machine van Tin gemaakt is, word slechts van vertint Yzerblik vervaardigd, en is gemeenlyk van buiten de 5de part van een duim dik.

Ze kan van vertint Yzer- of koper-Blik gemaakt worden, wanneer al de rest uit die stoffe vervaardigd is. Maar indien de Kap en de Olie-

jes AB, CD van Tin gemaakt waren, dan zoude billyk deze Pyp van fyn Zilver moeten gemaakt worden, want het flechte en met Koper vermengde Zilver zoude door den Olie groen worden en dus een mistand veroorzaken. Al is 't, dat de Pyp wat buigzaam wierde, daar leid niet aangelegen, wyl ze niet veel te dragen heeft.

Want in 't midde van dezelve word slechts een rond Lampie KK bevestigd, dat omtrent half zo hoog is, als GD. / Fig. 1: /

Het zal best wezen, dat men beide de Olie-Bakjes AB, CD, en het Lampie KK even hoog maakt, en ze zodanig aan de Pyp bevestigd, dat de bovenste boorden van deze drie Vaatjes in eene horizontale Linie komen te staan. Eene onnodige vreeze, dat uit de Olie-Bakjes AB, CD, den Olie mogt vloeeyen, indien 'er niet zorgvuldig opgepast wierde, is de oorzaak geweest, dat men het Lampie KK wat lager, als de Olie-Bakjes, had bepaald. De hoogte dezer Bakjes is gemeenlyk een en een derdel duim.

Het Lampie is een halve duim wyd, en deffelfs bodem vlak. De Pypen hebben hare opening in het zelve een weinig boven den Bodem by KK. Daar leid veel aangelegen, dat het overige, wat hier by vereifcht word, heel bekwaam vervaardigd werden. Wy hebben derhalven dit Lampie in de 6de Figuur groter vertoont. KK zyn de openingen van de Pyp. Op den Afstand van eene tot twee Linien beneden het bovenste boord van 't Lampie word van binnen aan het zelve een ring gezoldeerd, die in 't profiel door de uitsteekzels LL verbeeld word. Op dezen ring rust een rond schyfje, dat men naar believen daar uit kan nemen, en in 't midde van dit schyfje is de Pyp MN bevestigd, die den pit houd. En op dat dit Schyfje met zyne Pyp zo veel te vaster mogen leggen, maakt men aan weerzyden kleine kerfjes OO, Fig. 7. daar in, en bevestigd by PP van binnen in 't Lampie twee pennetjes. Als men nu het Schyfje in de Lamp wil leggen, dan word het dus gedraait, dat de Kerfjes OO net op de pennetjes PP passen; en dan duwt men 't tot op den Ring, en draait het een weinig, als dan zullen het de pennetjes vast houden, gelyk zodanige bevestiging ook anderzins gebruikelyk is.

Wy hebben reeds gemeld, dat de Pyp MN daar toe dient, dat ze den Pit houd. Deze word best gemaakt van gedweinde Boomwol.

Zom-

Zommige zullen zich misschien, in plaats van die, der Pitten uit zekere Planten met goed succes bedienen. Wy hebben moeite gedaan, eene onverbrandelyke Pit dan eens van de Asbest-Steen, dan van geslagen Metaal, dan van gesponnen Zilverdraat te maken. De pitten zyn in der daat niet verteerd geworden, maar de taaifte en swaarste Delen delen van de Olie hebben ze in korten tyd zodanig overgetogen en hare gaatjes en holtens dus ver verstopt, dat 'er weinig of in 't geheel geen Olie door het oppervlak naar binnen heeft kunnen komen, dus dat de Pit of opgehouden heeft te branden, of niet weder heeft kunnen opgestoken worden, na dat hy is uitgebluscht geweest. Wy houden derhalven wel niet een onverbrandelyken, maar echter zodanigen Pit te maken, die altoos de Vlam zoude kunnen onderhouden, voor ondoenelyk, wanneer namentlyk tot het branden de ordinare Olie, of iets diergelyken, gebruikt word.

Een Pit van Boomwol brand lange, en het is byna niet nodig, dat men hem snuit, als men maar de moeite wil doen, en hem, eer hy opgestoken word, met de Vingers wel in ordre brengen, dus dat de Vlam rondom denzelven omgeven, en op geene plaatze de Lucht daar aan moge kunnen komen, anderzins hy haast verteerd, of met roed overgetogen word en men genoodzaakt is, hem te snuiten, als het Licht helder zal branden.

Men kan de Bakjes AB, en CD met Dekzels voorzien, ten einde 'er geene vuiligheid in dezelve en den Olie moge vallen. Wy oordelen het best te zyn, dat men ze geheel daar af kan nemen. Ze durven, en zullen ook wel niet zo net snuiten, dat 'er niet zo veel Lucht in de Bakjes zoude kunnen komen, als 'er vereischt word, op dat den Olie uit dezelve door de Pypen BK, CK, in 't middelste kleine Lampie tusschen KK onbelemmert moge kunnen vloeyen.

Best is 't, dat boven in de dekzels kleine gaatjes gemaakt worden.

Want deze Bakjes AB, CD dienen eigentlyk daar toe, dat ze het Lampie tusschen KK genoegzaam met Olie moeten voorzien. Men dient maar zorg te dragen, dat men ze niet te vol giet. Een paar mislagen in dezen begaan zullen het wel aan de hand geven, hoe men zich daar by moet gedragen, indien men niet de moeite wil

doen, door afmeting, die op de leering van 't Evenwicht der vloeibare stoffen gegrond is, de eigentlyke hoogte van voren te bepalen. Maar op dat evenwel, als men altemet wat onvoorzichtig was geweest, door 't overlopen van den Olie niets moge bedorven worden, zo laat men een klein Kommetje QR, Fig. 6. vervaardigen en hangt het by twee haakjes Qq, Rr zodanig aan de Pypen, die den Olie in 't Lampie PKKP over brengen, dat men 't naar believen kan afneemen. Deze haakjes worden van binnen in 't Kommetje QR bevestigd, ten einde de Olie, die daar aan mogt neerlopen, daarin vergaderd werde, anderzins zoude zo wel van 't Kommetje zelfs, als van 't Lampie zomtyds een droppel op de Taafel kunnen vallen. Dit Kommetje is nochtans zelden van eenige nuttigheid, als men maar zorg draagt, dat men nooit te veel Olie in de Bakjes giet.

Fig. 6.

Indien het Lampie KK/: Fig. 4: / even zo hoog gemaakt word als de beide Olie-Bakjes AB, CD, dan hoeft men niet te vrezen, dat de Olie uit het zelve ooit zal overlopen. Intusschen is dit kleine Kommetje niet ten eenenmale overvloedig, om dat daar door ten minsten verhoed word, dat 'er niets van de Keers, waar mede men 't Lampie opsteekt, op de Taafel kan druipen. Maar dit Kommetje kan voegzamer, en in plaats van de Haakjes, met eene Schroef aan 't Lampie bevestigd worden, gelyk men zulks in 't Profiel, Fig. 9. afgebeeld heeft. QR is het Kommetje. S, de Schroef, die niet geheel door 't Kommetje moet gaan.

Fig. 9.

't Is byna niet nodig, deze moeite meer als eens op eenen Avond te doen; inzonderheid als men de Bakjes AB, CD wat wyd laat maken. Men bezuinigt buiten dat by deze Lamp zeer veel Olie, om dat de Pit op ver na niet zo dik behoefd te zyn, als in andere ordinare Lampen.

Deze Bakjes nu, zo als ze door middel van de Pyp BC aan malkander gehecht zynde het Lampie KK dragen, aan de Kap te mogen kunnen bevestigen, geschied zulks op de volgende manier. Men maakt aan de binnenste platte zyden der Bakjes twee langwerpige Plaatjes van geel Koper BS, en CT vast, gelyk die in de 8ste Figuur byzonders afgebeeld zyn. In 't midde hebben ze een kerf VW, omtrent zo breed als een messé rug, en 2, of 3 duimen lang. De breed-

Fig. 8.

breedte dier Plaatjes is willekeurig, op zyn meest van 1 duim, en de lengte kan volgens 't gezegde bepaald worden.

't Is gemakkelyker, deze Plaatjes van buiten aan de platte zyden der Oliebakjes te bevestigen, alhoewel 't beter staat, als ze binnen in dezelve gezoldeerd zyn. Ze worden wat dun gemaakt en viêr-kant geslagen, ten einde men ze buigen kan, zonder ze te bederven. Deze manier van buigzaamheid is de grond van verscheide bekwaamheden, die men by 't gebruik van zelfs zal ontwaar worden.

Aan de Kap worden ter weerzyden twee Armen XY gezoldeerd, die vooraan een Schroefje, met 't Moertje voorzien zynde, hebben: aan de andere zyde by Z hebben ze 2 Veêren van geel Koper, die de Platen BS, en CT gestadig tegen de Schroeven-Moertjes drukken.

De Veêren Z, Z dienen sterk gekromt te zyn, en men moet de Moertjes Y, Y eenige malen kunnen omdraayen, zonder dat de Veêren ophouden behoorlyk te drukken, want den Arbeid is niet van die aard, dat 't werk zo heel nauwkeurig zoude kunnen zyn. Maar indien de Veêren wat sterk gebogen zyn, dan zal ook een tamelyken groten misflag geen zonderlingen hinder doen.

Naar mate men nu de Schroeven min of meer aanhaalt, laten zich de Plaatjes BS, CT, en t'effens die daar aan vast zynde Bakjes AB, CD, de Pyp BC, en 't Lampie KK, aan de Armen XY min of meer gemakkelyk om hoog en om laag schuiven. Dit dient daar toe, dat men de Pit gemakkelyk kan vernieuwen, of zuiveren, en opsteken, ook 't gehele vertrek verlichten, indien 't nodig is. Van dit gemak kan men zich ook bedienen, om het Vlammetje juist op die plaats te brengen, daar men 't begeert te hebben, en daar 't door ondervinding de Taafel best kan verlichten.

De Bakjes AB, CD, dienen zodanig gestelt te worden, dat de Olie in dezelve altoos even hoog blyft staan. Het komt 'er niet op aan, of men maar in 't eene alleen, dan of men in beide te gelyk den Olie doet, wyl die door de Pyp BC uit 't eene in 't andere kan vloien.

Wanneer in 't geheel geen Olie in de Lamp is, en men wil ze daar mede voorzien, dan is 't beter, dat men maar eerst in een Bakje den Olie giet en zo lange wacht, tot dat daar van een gedeelte door de Pyp BC in 't andere Bakje gevloeit is, als dan men ook dit naar believen kan vullen, want als den Olie in beide Bakjes te gelyk word gedaan, terwyl de lucht in de Pyp is, zo kan 't zomtyds gebeuren, dat deze lucht voor een gedeelte in de Pyp opgesloten zynde belet, dat den Olie niet daar door in 't Lampie kan vloeien.

Edoch wy houden ons wel misfchien al te lange met kleinigheden op, die by 't gebruik een ieder lichtelyk zelfs zal vinden.

Nu zyn wy noch schuldig, de uitsyffering dezer Lamp volgens de driehoekmeting door een voorbeeld te verklaren, en de Maat van zulke Lampen, die wel bekwaamst te gebruiken zullen zyn, aan de hand te geven.

Fig. 1. AC gelyk CB, Fig. 1. zy van 15 decimaal duimen / : een decimaal-duim is een deel van een voet, die in 10 deelen verdeelt is: / en by gevolg AB van 3 voet. CG zy insgelyks van 15 decim. duimen, en GD zy $\square$ 0, 8, dat is, 8 deelen van een duim, die in 10 deelen verdeelt is, EG zy van 4 duimen. Men haalt E e op AC lootrecht, dan zal A e, als 't verschil tusschen AC en EG, 15 minder 4, dat is 11 duimen zyn. E e is gelyk GC van 15 duimen. Derhalven vind men de Hoek $\overset{\circ}{A}$, dus sluitende: gelyk A e, tot E e; alzo de sraal tot de Raaklinie van de hoek A. welke hoek dienvolgens in de Taafels der driehoekmeting gevonden word van $\overset{\circ}{53.44}$.

Men verlangd GE tot g, dan is de hoek g E A gelyk de hoek E A C, en by gevolg insgelyks van $\overset{\circ}{53.44}$. Nu sluit men verder aldus: gelyk EG tot GD, dat is, gelyk 4 tot 0. 8; alzo de sraal tot de raaklinie van de de hoek GED, dezen is derhalven van $\overset{\circ}{11.18}$. en even zo groot is GEH. Trekt men nu de hoek g EH van den hoek g E A af, dan zal de hoek HEA van $\overset{\circ}{42.26}$. zyn. Wiens helfte, te weten $\overset{\circ}{21.13}$. geeft den hoek HEJ. Doet men dezen hoek HEJ by den hoek g EH, zo krygt men g E J van $\overset{\circ}{30.31}$. Deze hoek g E J is gelyk de hoek KEG, en K is desselfs Schilboog tot een rechte hoek. Derhalven is ook deze hoek K bekend, en houd $\overset{\circ}{57.29}$. Wanneer men nu noch eens sluit: Gelyk de Sinus

nus van den hoek K tot den straal, alzo de bekende EG, tot EK, dan zal men bevinden EK van 4.74. te zyn. Bepaald men alzo in de 2de Fig. 2. Fig. AB van 8 decim. duimen, en *ek* van 4 decim. Duimen, 7 decim. Linien en 4 scrupel; dan kan men het gelykbenige driehoek ABk maken, dat eene van de 4 zyden der Kap geeft.

Op dezelfde wyze worden alle de overige gevallen berekend, en het zoude zeer overtollig zyn, als wy het gezegde by andere voorbeelden wilden herhalen. 'T is genoeg, dat wy aanmerken, dat als AC wederom van 15 duimen bepaald word, CG van 18, EG van 5, en DG van 1 duim; de hoogte EK als dan van 6.19. of naa genoeg 6 duimen en 2 linien zyn zal.

Maar is AC van 20, CG van 18, EG van 5 en DG van 1; dan zal EK van 5.81 zyn.

Eindelyk als $AC = 20$. $CG = 20$. $EG = 5$. en $DG = 1$; dan is $EK = 5.91$.

Deze Voorbeelden gegeven zynde, behoeft men byna gene verdere Cyfferinge te doen, want voor eerst komt 't in diergelyke dingen op kleinigheden niet aan, en ten tweeden kan men naa eenderleie getallen verscheide Lampen vervaardigen, om dat men de maat, die wy een decimaal-duim noemen, naar believen kan bepalen, als men maar niet al te ver van een gemene duim afwykt. Immers men ziet uit deze maten, dat men van de beste t'zamenvoeging weinig zal afwyken, wanneer men de Grondlinie AB van 't driehoek Fig. 2. Dat eene zyde der Kap zal geven, in 10 gelyke deelen verdeelt, en 6 zulker deelen voor de hoogte van 't driehoek *ek* neemt. Fig. 2.

De Zet-Lamp.

By deze Lamp is weinig te veranderen; en men kan derhalven de maten daar toe behorende na de 11 Fig. op de derde plaat nemen, die de Lamp in 't Profiel verbeeld. De Schaal, die zich daar by bevind, is van 1 Rynlandsche voet in 10 duimen verdeeld. TAB III.
Fig. 11.

In 't onderste deel ABC, dat van geel Koper kan wezen, word boven by F een driekant gat gemaakt, door het zelve kan het yzere Staafje DE, dat insgelyks driekantig moet zyn, geschoven en met de Stel-Schroef F naar believen vast gezet worden. Aan dit Staafje is de blikken Pyp DG gezoldeerd, die onder aan by D met een Kommetje voorzien is, daar in al het geen zich vergaard, wat van buiten langs de Pyp DG afvloeit. Deze Pyp DG is de Grond-Pylaar van al het overige en dient t'effens, om een lange Pit daar in te doen, tot dat die naa en naa ver-

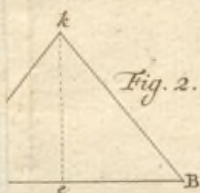
verconfumeerd word. Ze is boven met een klein pypie van geel Koper voorzien, dat het brandende deel van den pit vast houdt, en van dezelve gedaante is, gelyk het geen tot het zelfde gebruik by de hangende Lamp zich bevind.

In deze Pyp komt by H eene andere korte en veel naauwer Pyp HJ uit, die haar den Olie uit de Bak K toevoert. De Grondvlakte van deze
 Fig. 12. Bak is vierkant, niet groter, als ze by L, Fig. 12. naar de Schaal afgebeeld is, en de Bak word tot aan de Horizontlinie OM met Olie opgevuld. Maar op dat men niet boven deze hoogte kome, en om teffens te verhoeden, dat by 't heen en weer dragen der Lamp den Olie niet uit de Bak gestord worde, zonder evenwel het opvullen van denzelven wydluftig of moeyelyk te maken; zo word de Bak dusdanig vervaardigd, gelyk ze in de 13de Fig. is afgebeeld, die wy naderhand zullen verklaren.

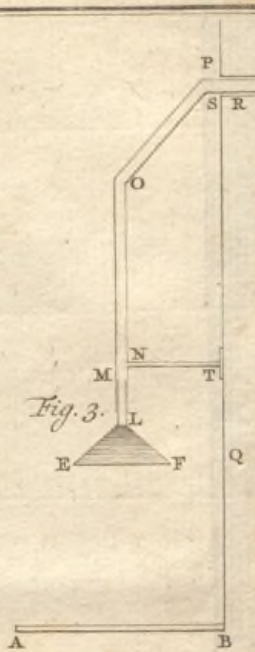
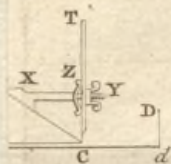
MNO is de Kap, die by M in diervoegen aan de Oliebak K bevestigd is, dat ze zonder de minste moeite kan afgenomen en weder opgezet worden. Ze is uit 4 driehoeken t'zamen gevoed, wier hoeken P, Q, R,
 Fig. 14. in de 14de Fig. zyn opgegeven. Deze driehoeken zyn gelykbenig en ieder dezer hoeken by de basis PQ houd omtrent 51 graden; want ook hier in komt het op kleinigheden niet aan. Door N geschied de uitwazeming S, dient slechts tot bevestiging en voor een handvadzel.

Fig. 13. Wat nu inzonderheid de Oliebak betreft Fig. 13. derzelver Horizontvlakte is g m o, en hoger moet ze nooit opgevuld worden. Boven dezelve staan de rechthoekige driehoeken n g m, q p o, om hoog, wier hoeken g m n = p o q naar de Kap, die daar op rust, geschikt, en den hoek GMN, Fig. 11. gelyk zyn. Ze zyn met de vierkante en rechthoekige wand n g p q verknogt: maar door o r s m worden de langste zyden dezer driehoeken ten deele verknogt en daar door de Oliebak voor een gedeelte bedekt. De rest word, tot op een weinigte naa, door het vierkant r p t s bedekt, wiens zyden pr, rs, st, met de aldernaast bevindelyke deelen t'zamen gevoegd is, terwyl de geheele lengte p t niet alleen vry blyft, maar ook van de wand g n q p omtrent de breedte van een matige messè rug afstaat. Voor 't overige moet deze zyde p t een weinig onder de Horizont vlakte g m o staan. Hier door word het diep q n t s r p q geformeerd, dat by 't opvullen der Bak voor een Trechter verstrekt, en men kan dezelve nooit te vol gieten, als men maar zorg draagd, nooit zo veel 'er in te doen, dat den Olie in de gemelde Trechter blyft staan. Het overige zal de ondervinding best leeren.

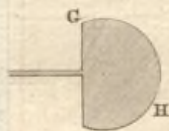
Fig. 15. In de 15de Figuur heeft men deze Lamp in 't Perspectief afgebeeld, waar by gene verdere verklaring van noden is.

Fig. 2.

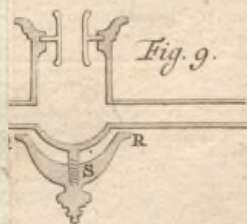
Fig. 3.

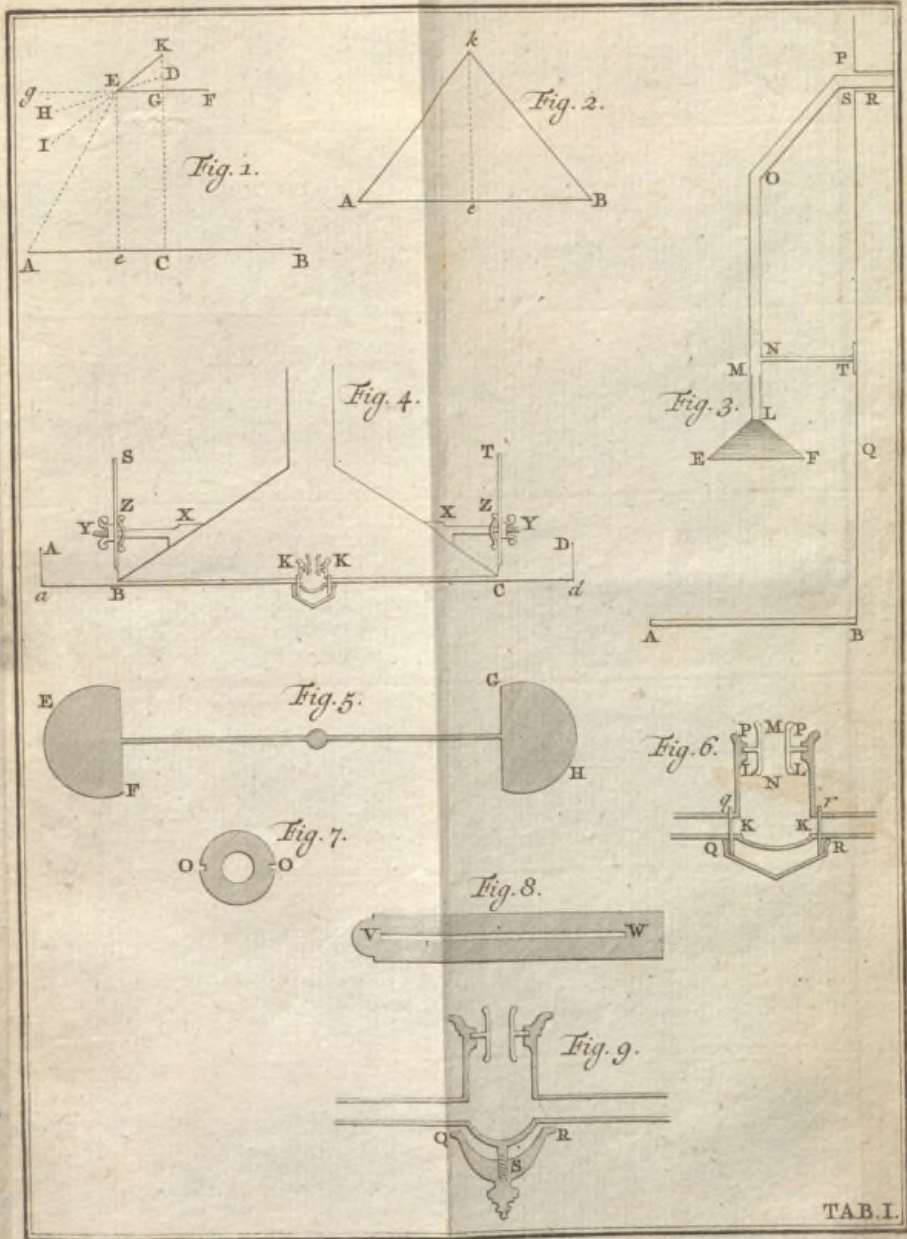
Fig. 8.

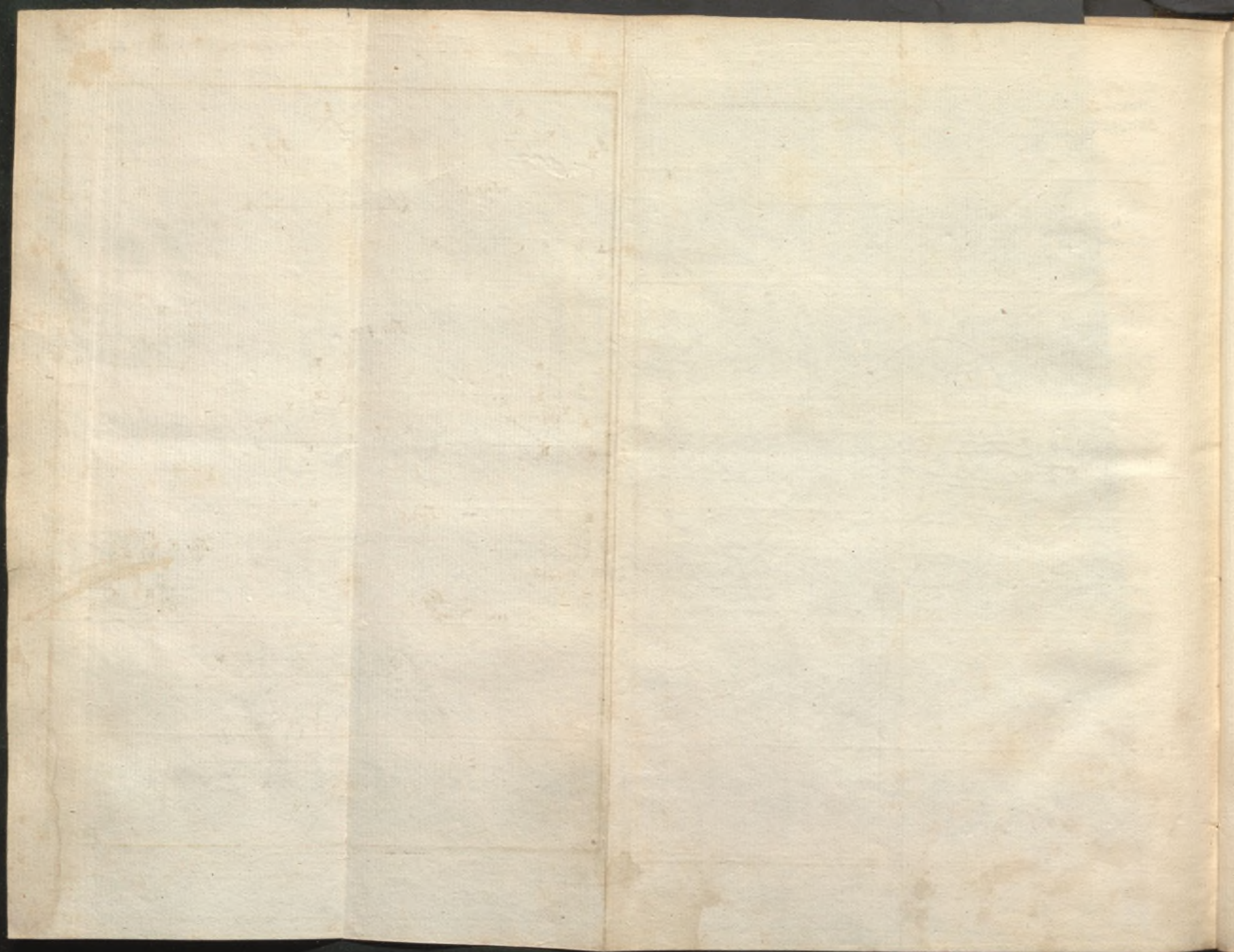

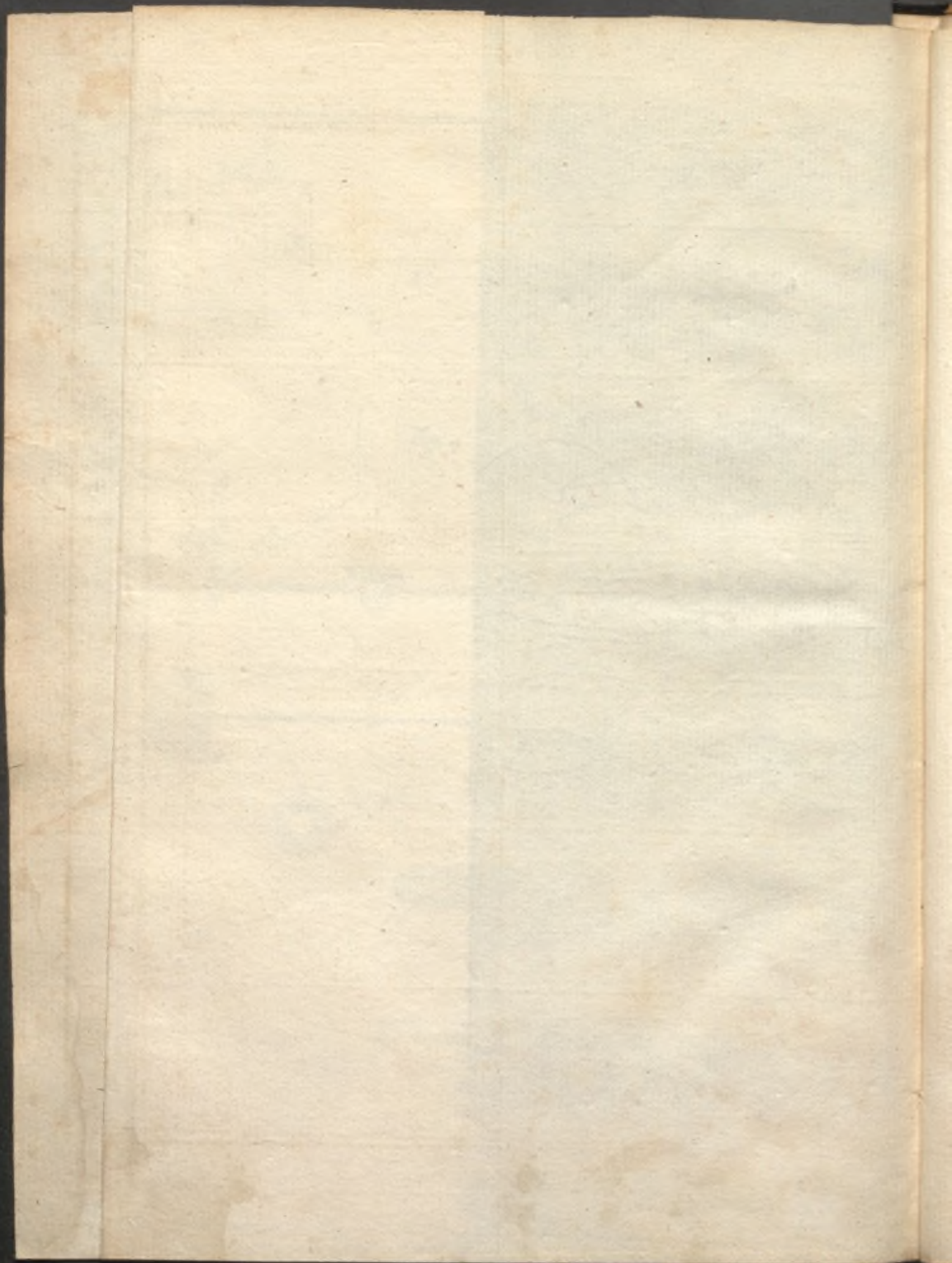
Fig. 6.

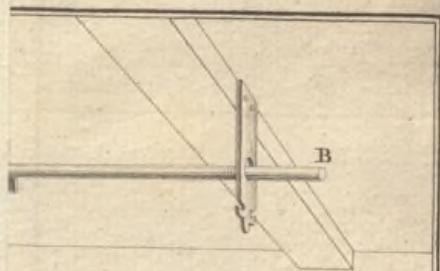

Fig. 9.

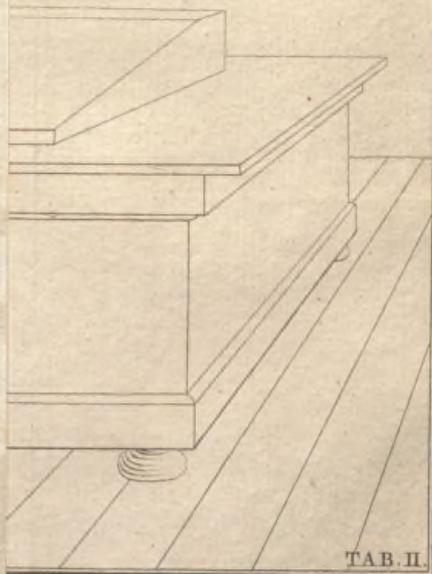
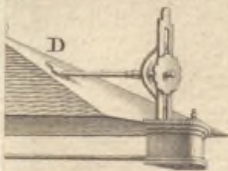

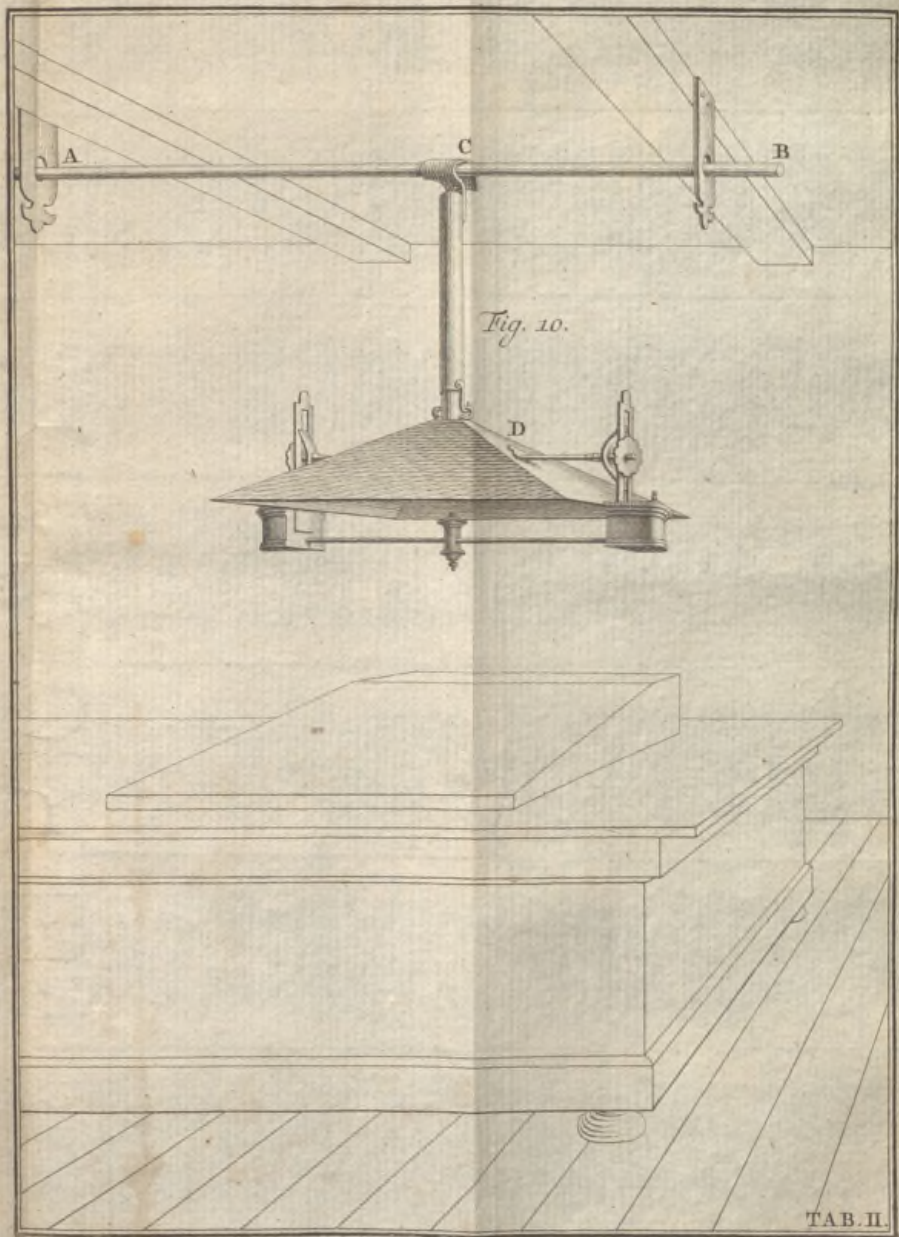

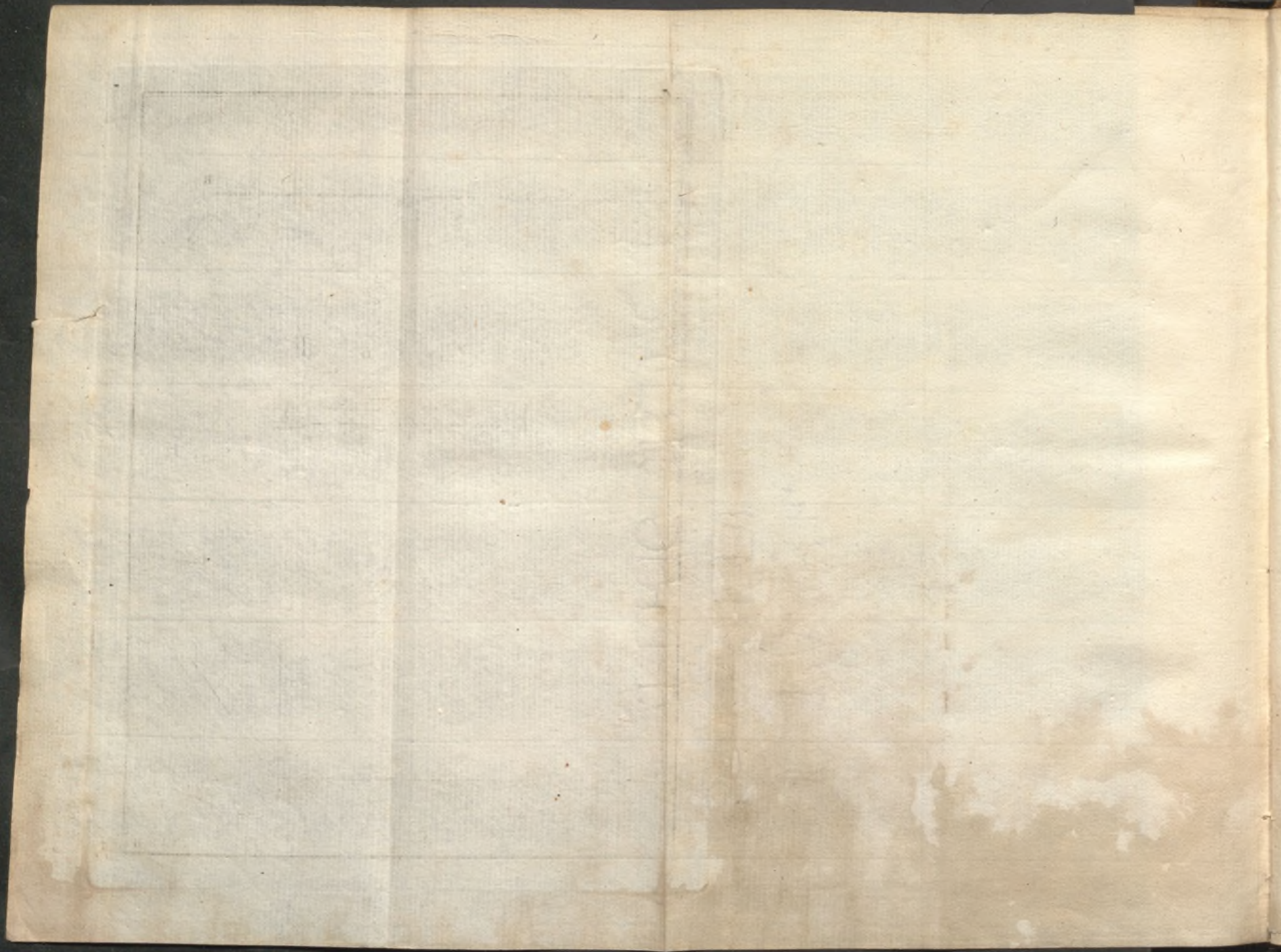
Fig. 10.

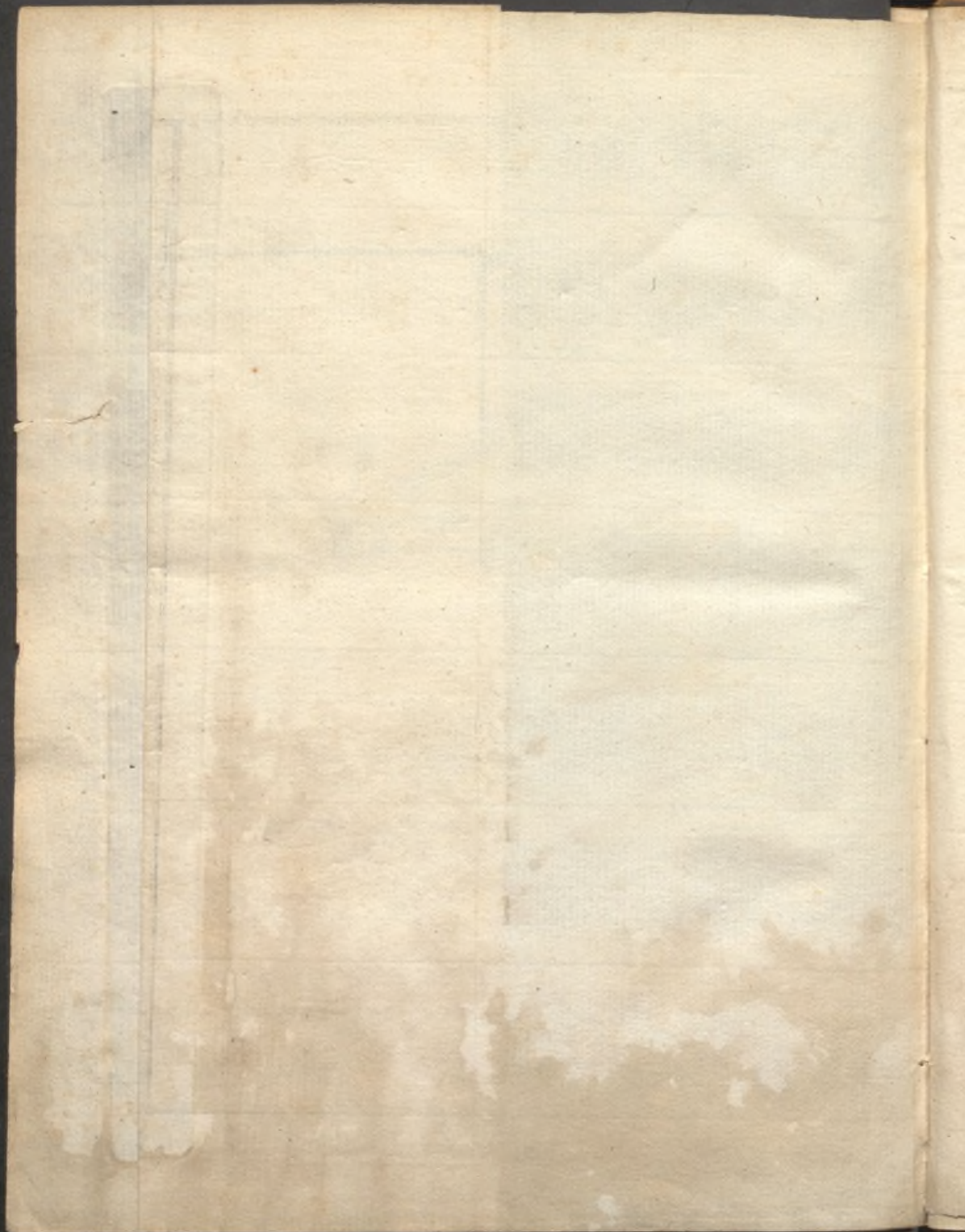

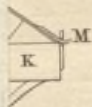
TAB. II.

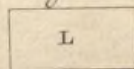

Fig. 12.

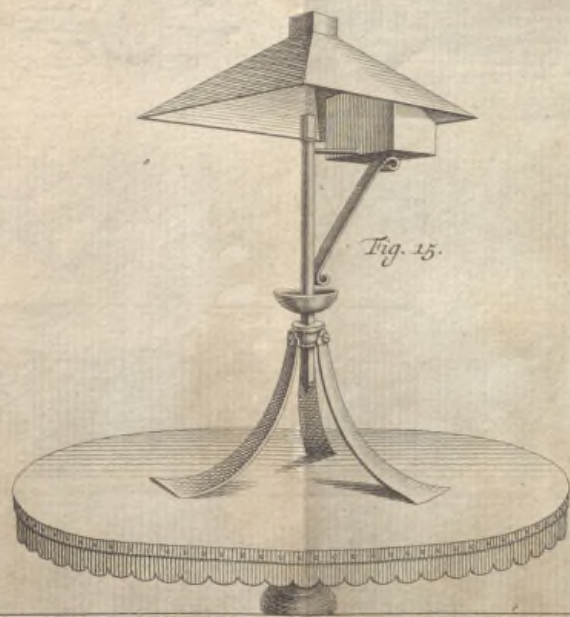
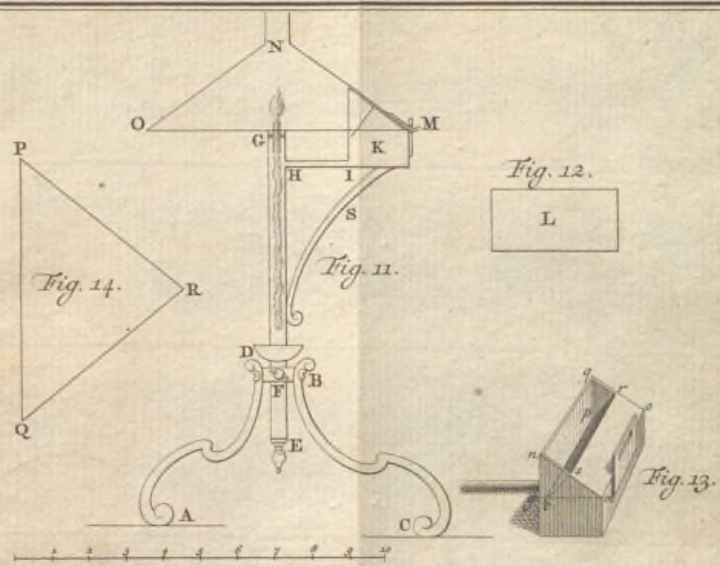
. II.

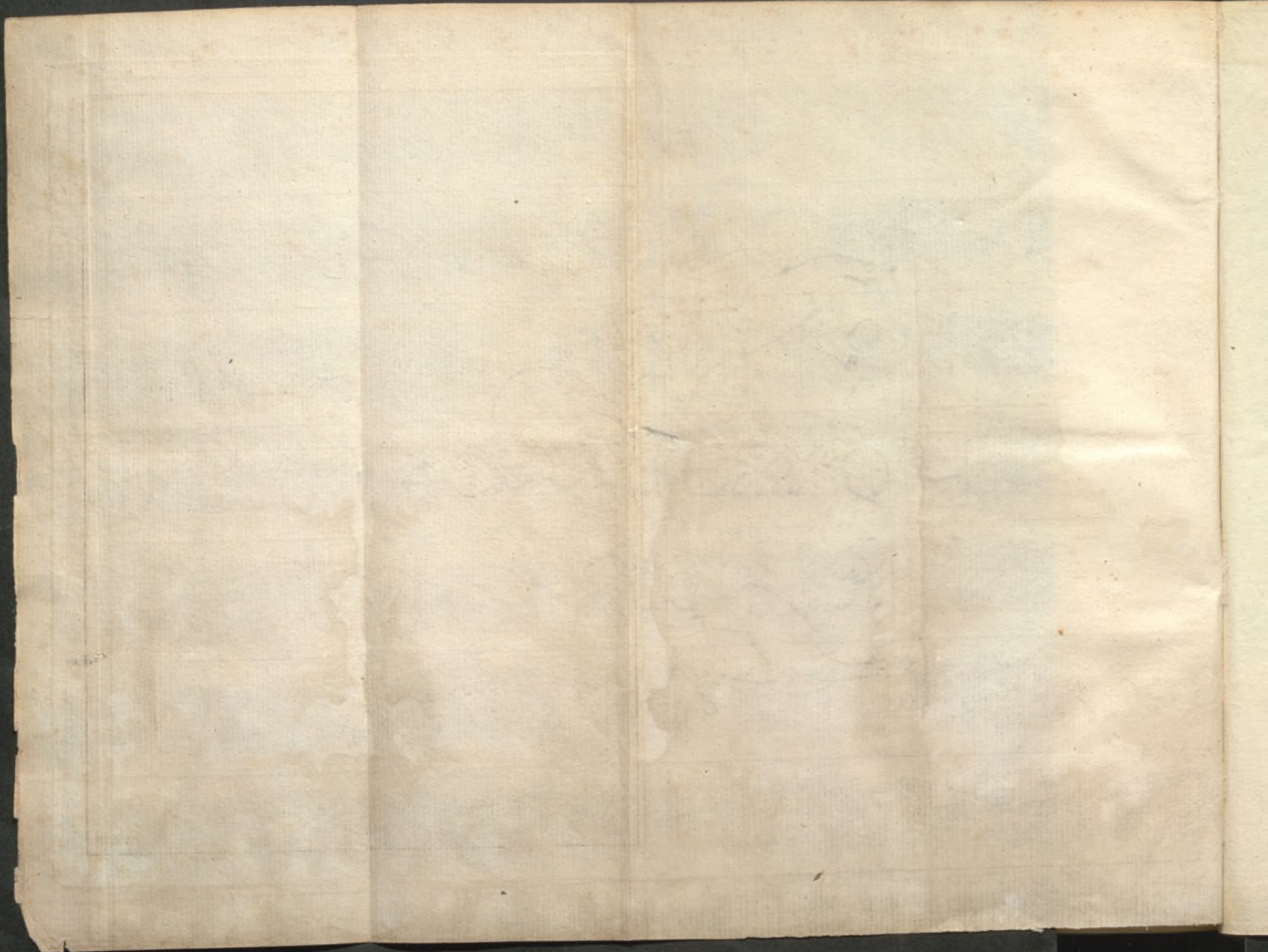

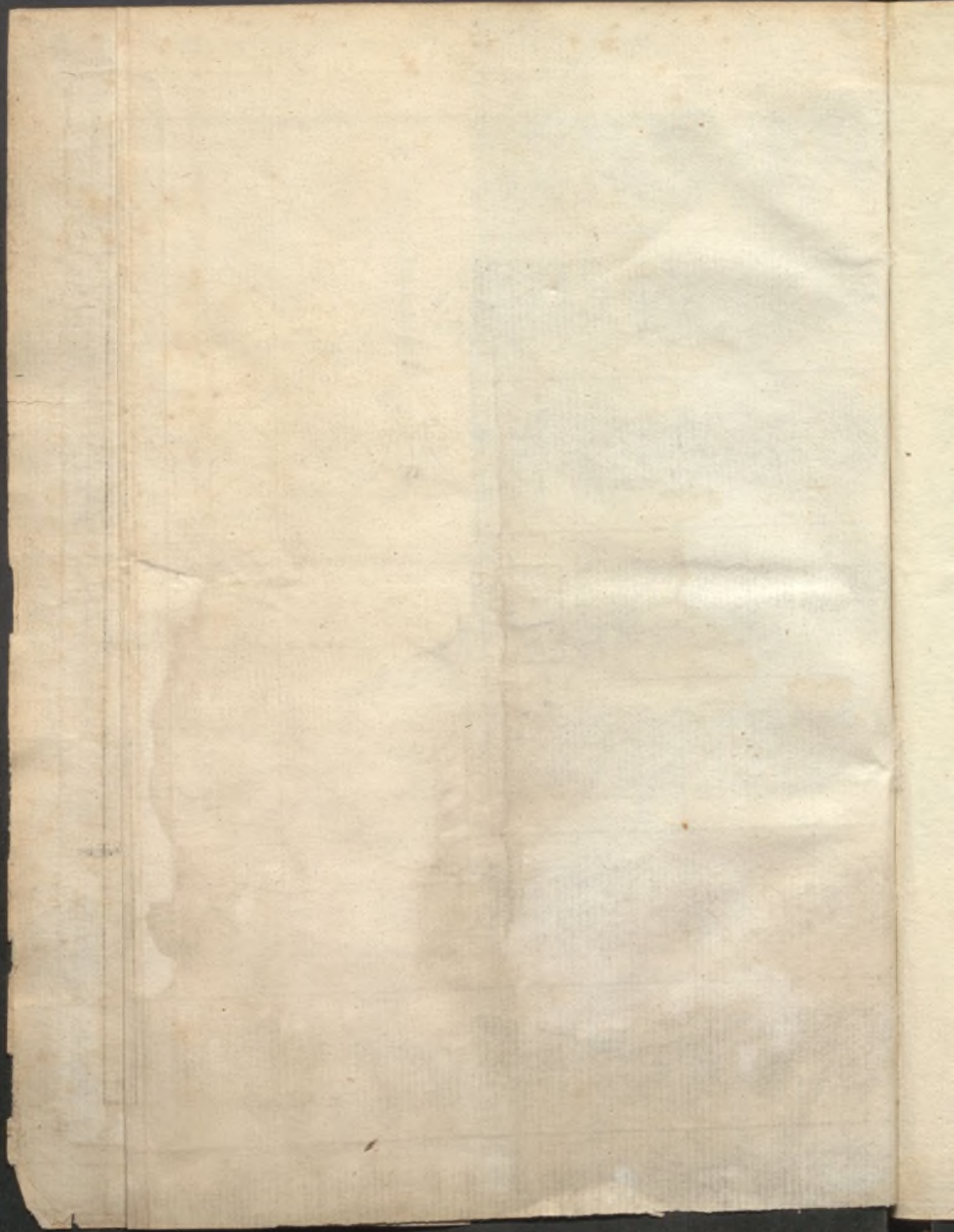
Fig. 13.

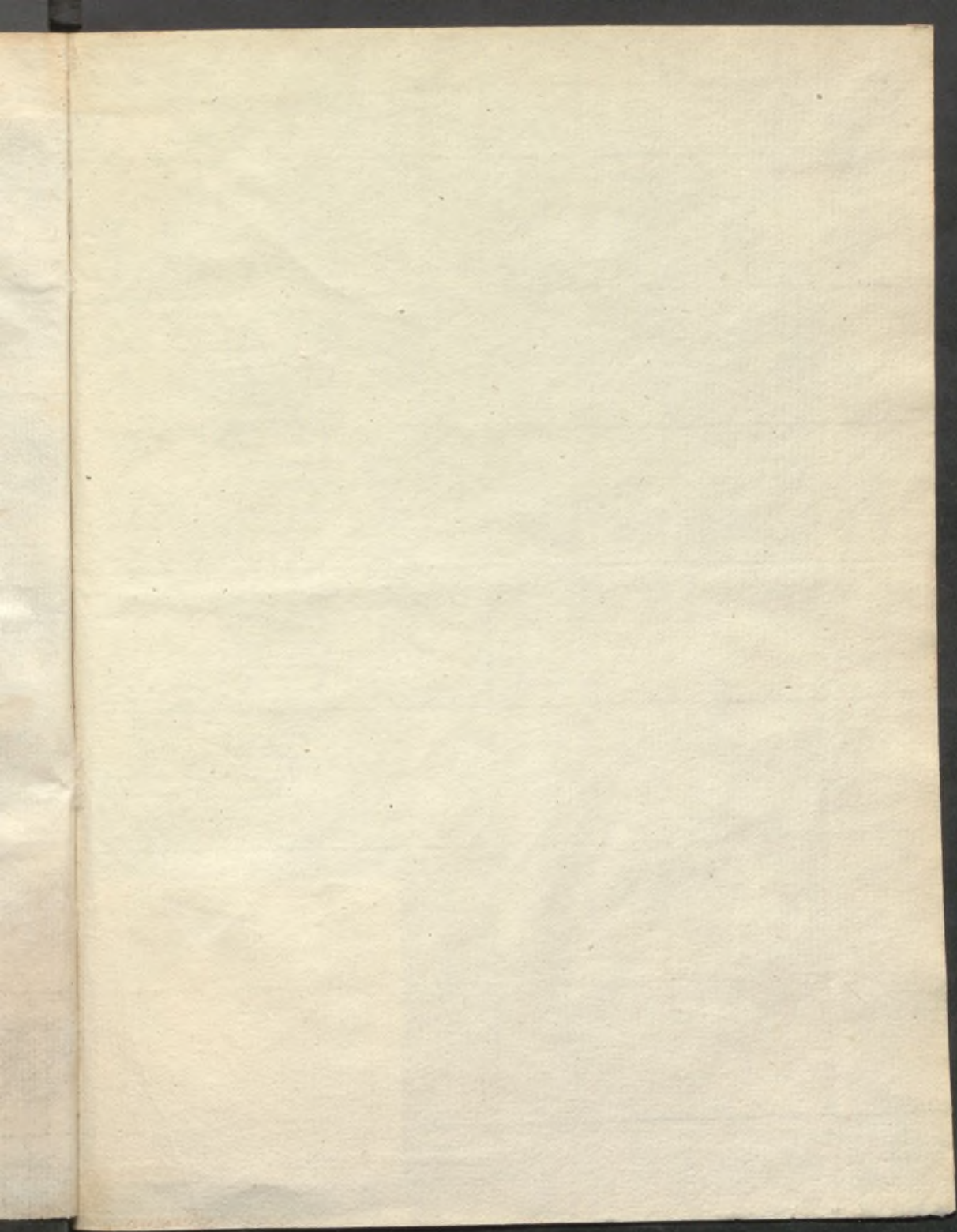

Fig. 15.

22

1030

